

Zdravstveno stanje stanovništva, odrednice zdravlja i zdravstvena zaštita u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

**ZDRAVSTVENO STANJE STANOVNIŠTVA, ODREDNICE
ZDRAVLJA I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA U KANTONU
SARAJEVO U 2019. GODINI**

Sarajevo, 2020. godine

S a d r Ź a j

Metodologija rada	4
Osnovni podaci o Kantonu Sarajevo	5
Predgovor	6
1. Demografski pokazatelji stanovništva Kantona Sarajevo	8
1.1. Prikaz stanovništva Kantona Sarajevo po dobnim skupinama	8
1.2. Vitalno kretanje stanovništva Kantona Sarajevo.....	9
1.2.1. Natalitet.....	9
1.2.2. Mortalitet.....	10
1.2.3. Dojenačka smrtnost.....	11
1.2.4. Prirodni priraštaj.....	11
1.2.5. Fertilitet.....	14
1.3. Broj sklopljenih i razvedenih brakova.....	14
1.4. Socioekonomski pokazatelji.....	14
1.4.1. Zaposlenost.....	14
1.4.2. Stopa izdržavanog stanovništva.....	15
1.4.3. Pismenost odraslih.....	15
2. Zdravstveno stanje stanovništva Kantona Sarajevo	17
2.1. Morbiditet.....	17
2.1.1. Opći morbiditet	17
2.2. Morbiditet – prikaz po dobnim skupinama.....	19
2.2.1. Morbiditet djece ispod godine starosti	19
2.2.2. Morbiditet kod predškolske djece starosti 1-4 godine.....	20
2.2.3. Morbiditet kod školske djece starosti 5-14 godina.....	22
2.2.4. Morbiditet kod školske djece i omladine starosti 15-19 godina.....	23
2.2.5. Morbiditet kod stanovništva starosti 20-64 godine.....	25
2.2.6. Morbiditet kod stanovništva starosti 65 i više godina.....	26
2.3. Hronične nezarazne bolesti.....	28
2.4. Mentalno zdravlje.....	32
2.4.1. Nasilje u porodici.....	33
2.5. Reproktivno zdravlje žena.....	35
2.6. Oralno zdravlje.....	44
2.6.1. Privatni stomatološki sektor.....	54
2.7. Traumatizam.....	56
2.7.1. Saobraćajni traumatizam.....	57
2.8. Zarazne bolesti i imunizacija.....	61
2.8.1. Kretanje zaraznih bolesti obaveznih prijavi.....	61
2.8.2. Epidemije trovanja hranom.....	72
2.8.3. Imunizacija.....	72
2.8.4. Sentinel nadzor.....	74

3. Okoliš i zdravlje	77
3.1. Vodosnabdijevanje.....	77
3.1.1. Javna vodoopskrba.....	77
3.1.1.2. Vodovodni sistemi pod kontrolom općinskih komunalnih službi.....	79
3.1.2. Kantonalna javna ustanova za zaštićena područja.....	80
3.1.3. Javne česme (Stari grad).....	80
3.1.4. Monitoring zdravstvene ispravnosti vode za piće.....	81
3.2. Bazenske vode.....	84
3.3. Odvodnja oborinskih i otpadnih voda.....	86
3.4. Upravljanje otpadom.....	87
3.4.1. Komunalni otpad.....	87
3.4.2. Medicinski otpad.....	90
3.4.3. Zdravstveno-higijensko i ekološko stanje u općinama.....	91
3.5. Kvalitet zraka.....	98
3.5.1. Monitoring kvaliteta zraka u Kantonu Sarajevo.....	98
3.5.1.1. Analiza izmjerenih vrijednosti prema različitim lokacijama za određeni polutant tokom 2019.....	106
4. Organizacija zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo	111
4.1. Kadar u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti.....	113
4.2. Djelatnost primarne zdravstvene zaštite (PZZ).....	117
4.2.1. Zdravstveni kadar u primarnoj zdravstvenoj djelatnosti.....	118
4.2.2. Obim rada i odabrani indikatori utilizacije rada.....	119
4.2.3. Porodična/obiteljska medicina.....	123
4.2.4. CBR - Centri za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju.....	126
4.2.5. CMZ - Centri za mentalno zdravlje.....	127
4.2.6. Djelatnost apoteka.....	129
4.3. Specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita.....	134
4.4. Bolnička zdravstvena zaštita.....	137
4.4.1. Hirurške discipline.....	138
4.4.2. Interne discipline.....	142
4.4.3. Neuropsihijatrijske discipline.....	145
4.4.3.1. Psihijatrijske discipline.....	145
4.4.3.2. Neurološke discipline.....	147
4.4.4. Ginekologija i porodiljstvo.....	149
4.4.5. Pedijatrija.....	151
4.4.6. Ostale discipline.....	153
4.4.6.1. Anestezija i reanimacija.....	153
4.4.6.2. Bolnička urgentna medicina stacionarni segment.....	154
4.4.6.3. Fizijatrija i rehabilitacija.....	155
4.4.6.4. Onkologija.....	156
7. Preporuke	162

Metodologija rada

Analitički dokument o zdravstvenom stanju stanovništva, odrednicama zdravlja i zdravstvenoj zaštiti u Kantonu Sarajevo u 2019. godini je u najvećoj mjeri zasnovan na indikatorima prikazanim na osnovu zdravstveno - statističkih istraživanja u oblasti zdravstva, a prikupljenim iz svih zdravstvenih ustanova na području Kantona Sarajevo. Indikatori i podaci iz zdravstveno - statističkih izvještaja omogućavaju uvid u zdravstveno stanje stanovništva, organizaciju i strukturu ljudskih resursa u djelatnosti zdravstvene zaštite, te obim rada i iskorištenost zdravstvenih kapaciteta.

U izradi ovog analitičkog dokumenta korištena je retrospektivna deskriptivno-statistička metoda na osnovu podataka dobijenih iz redovnih statističkih istraživanja prema Planu provođenja zdravstveno-statističkih istraživanja od interesa za Federaciju BiH, a na osnovu Zakona o statistici u FBiH („Sl. novine Federacije BiH,, br.63/03 i 9/09”) i drugih podataka relevantnih za izradu ovog dokumenta od ustanova koje provode određena statistička istraživanja. To su: podaci Federalnog zavoda za statistiku o stanovništvu Kantona Sarajevo i vitalnom kretanju stanovništva Kantona Sarajevo, zatim podaci MUP-a Kantona Sarajeva o saobraćajnom traumatizmu i podaci Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo o privatnom sektoru u djelatnosti zdravstvene zaštite.

Analiza pojedinih segmenata ovog analitičkog dokumenta urađena je prema zdravstvenim indikatorima preporučenim od Svjetske zdravstvene organizacije (SZO). Određeni indikatori su komparirani i sa indikatorima iz baze podataka SZO „Zdravlje za sve” (WHO/EUROPE, EUROPEAN HFA Database), tako da ovaj dokument predstavlja pored standardnog analitičko-statističkog pristupa i istraživačko-analitički dokument koji je integrisao određene istraživačke pristupe u javnom zdravstvu.

Analitički dokument o zdravstvenom stanju stanovništva, odrednicama zdravlja i zdravstvenoj zaštiti u Kantonu Sarajevo je programska aktivnost Radne jedinica za socijalnu medicinu sa organizacijom zdravstva, zdravstvenom statistikom i informatikom J.U. Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo. Analize i izračunavanje indikatora, kao i komparativni i trendovski prikazi u tabelama i grafikonima su primarno pripremljeni u Radnoj jedinici za socijalnu medicinu sa organizacijom zdravstva, zdravstvenom statistikom i informatikom, dok su dijelovi o zaraznim bolestima i imunizaciji pripremljeni u Radnoj jedinici za epidemiologiju. Analize u Poglavlju 3. koje se odnose na Okoliš i zdravlje su izrađene u Radnoj jedinici za zaštitu i unapređenje životne sredine i Radnoj jedinici za mikrobiologiju.

OSNOVNI PODACI O KANTONU SARAJEVO*

OSNOVNI PODACI	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
BROJ STANOVNIKA	446.853	417.498	418.542	419.414	420.496
POVRŠINA	1.276,9km²	1.276,9km²	1.276,9km²	1.276,9km²	1.276,9km²
GUSTINA NASELJENOSTI	349,95 st/ km²	326,96 st/ km²	327,78 st/ km²	328,46 st/ km²	329,31 st/ km²
SJEDIŠTE KANTONA	Sarajevo	Sarajevo	Sarajevo	Sarajevo	Sarajevo
NATALITET	10,84‰	11,17‰	11,36‰	10,77‰	10,27‰
MORTALITET	10,00‰	10,01‰	10,24‰	10,58‰	10,52‰
OPĆI FERTILITET	41,02‰	44,69‰	45,43‰	43,18‰	41,09‰
DOJENAČKA SMRTNOST	6,60‰	5,78‰	6,94‰	6,64‰	9,95‰
PRIRODNI PRIRAŠTAJ	0,84‰	1,15‰	1,12‰	1,02‰	-0,25‰

*Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

PREDGOVOR

Izrada analitičkog dokumenta o zdravstvenom stanju stanovništva, odrednicama zdravlja i zdravstvenoj zaštiti u Kantonu Sarajevo je jedna od ključnih aktivnosti Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo, a definisana Zakonom o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH (Sl. Novine FBiH br. 46/10), član 119. stav 2. alineja 3., gdje se propisuje da kantonalni zavodi za javno zdravstvo prate, ocjenjuju i analiziraju zdravstveno stanje stanovništva, kao i organizaciju i rad zdravstvenih ustanova na području kantona.

Analitički dokument je pripremljen na osnovu analize zdravstveno-statističkih podataka, kao i demografskih i svih drugih relevantnih podataka prikupljenih kroz redoviti zdravstveno-statistički sistem i sistem društvenih statistika u Federaciji BiH i Kantonu Sarajevo, propisan Programom statističkih istraživanja u oblasti zdravstva od interesa za Federaciju BiH. Isto tako, dokument donosi stručne analize podataka i pregled pripremljenih zdravstvenih indikatora, kao i za zdravlje vezanih indikatora, a prema metodologiji koja je preporučena od međunarodnih institucija, preventivno Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) koji su značajni za procjenu zdravstvenog stanja stanovništva i organizaciju zdravstvene zaštite. Analitički dokument sadrži i preporuke za prioritetne intervencije u zdravstvenom i drugim sektorima u Kantonu Sarajevo.

Analiza sakupljenih podataka potvrđuje da zdravlje stanovništva u Kantonu Sarajevo prolazi kroz proces značajne tranzicije. Tranzicija zdravlja je determinisana snažnom demografskom i epidemiološkom tranzicijom. Naime, nastavlja se trend smanjenja stope rađanja/nataliteta, što rezultira većim učešćem kontigenta starog stanovništva. Shodno izmjenama demografske strukture, neminovno se mijenjaju i obrasci obolijevanja u stanovništvu.

U obolijevanju i smrtnosti stanovništva u Kantonu Sarajevo, kao i u Federaciji BiH, dominiraju hronična nezarazna oboljenja. Usvajanje nezdravih obrazaca ponašanja: pušenje, nedovoljna fizička aktivnost, nepravilna ishrana, prekomjerna težina i gojaznost, te okolišni faktori rizika, prvenstveno zagađenje zraka u Kantonu Sarajevo, dokazano dovode do povećanja stope obolijevanja, a samim tim i umiranja od hroničnih nezaraznih oboljenja, posebno kardiovaskularnih oboljenja, cerebrovaskularnih oboljenja, karcinoma i metaboličkog sindroma. Analize pokazuju da je neophodno provođenje sistemskih preventivno–promotivnih intervencija, što je prioritet za unapređenje zdravlja stanovništva i efikasiju i efektivniju zdravstvenu zaštitu u Kantonu Sarajevo.

Isto tako, Kanton Sarajevo se suočava sa izazovom pada obuhvata obavezne imunizacije djece koja je najefikasnija mjera zaštite od zaraznih oboljenja i garancija zdravlja sadašnjih i budućih generacija.

Stoga, zdravstveni sistem i sistem zdravstvene zaštite mora odgovoriti na zdravstvene i socijalne potrebe stanovništva, naročito u periodu kada se potrebe značajno brzo mijenjaju. Zdravstveni sistem mora biti fleksibilan i spreman da ponudi adekvatne i blagovremene odgovore na demografske i socijalne promjene, promjene u epidemiološkim obrascima oboljenja, na očekivanja korisnika zdravstvene zaštite za kvalitetom i za njihovim učešćem u donošenju odluka, na nepravilnost u zdravlju, kao i na napretke nauke i tehnologije.

Zbog svega prethodno navedenog, ovaj analitički dokument nije samo prikaz kolekcioniranih podataka o zdravlju stanovništva i organizaciji zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo, nego donosi i preporuke kao stručno argumentiranu osnovu za donošenje odluka koje trebaju da unaprijede zdravlja svih građana u Kantonu Sarajevo.

Konačno, zdravlje je kompleksan proces koji se kontinuirano mijenja i na koji djeluju brojni vanjski uticaji, uključujući faktore fizičke, socijalne i biološke sredine.

Briga o zdravlju nije stvar pojedinca, nego i šire društvene zajednice, stoga zahtijeva timski rad kroz organizirani multisektorijalni pristup.

DIREKTORICA

Prof. dr. med. sc. Aida Pilav

1. DEMOGRAFSKI POKAZATELJI STANOVNIŠTVA KANTONA SARAJEVO

1.1. PRIKAZ STANOVNIŠTVA KANTONA SARAJEVO PO DOBNIM SKUPINAMA

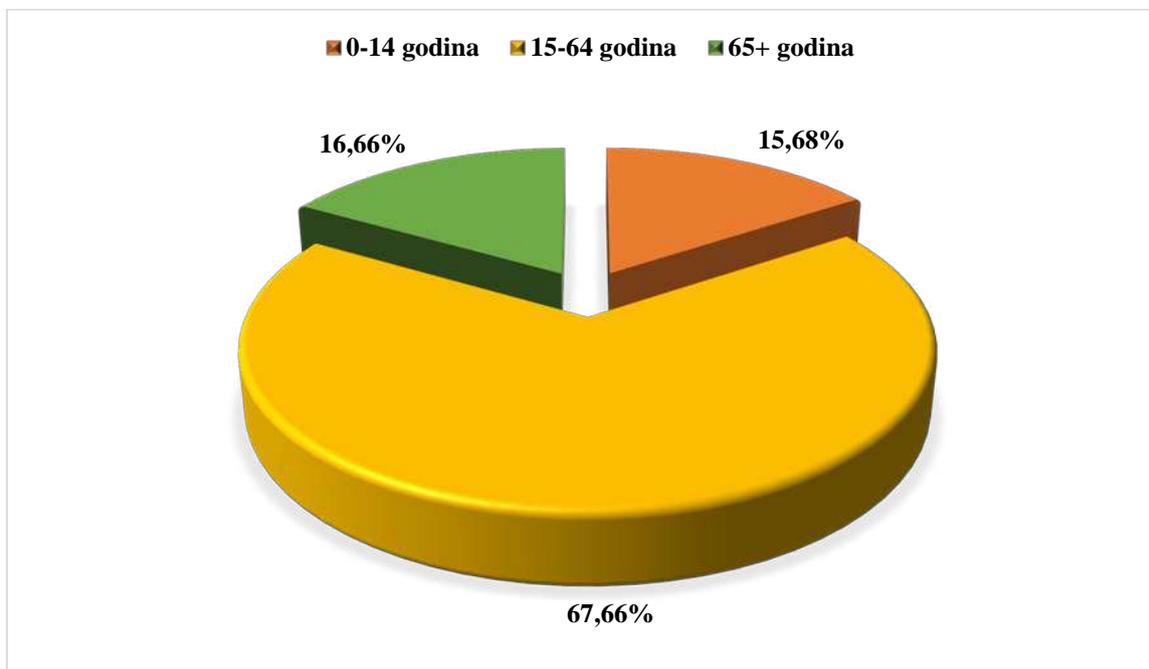
Kanton Sarajevo je jedan od deset kantona na području Federacije Bosne i Hercegovine, koji se prostire na površini od 1.276,90km² sa devet općina i sa relativnom gustom naseljenosti od 329,31 stanovnika po km².

Površina četiri gradske općine čini samo 11,08% ukupne površine Kantona Sarajevo, ali sa relativnom gustom naseljenosti od 1942,61 stanovnika na km², dok područje ostalih pet općina Kantona Sarajevo čini 88,92% ukupne površine Kantona Sarajevo, ali sa izrazito manjom gustom naseljenosti od 128,25 stanovnika na km².

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, ukupan broj stanovnika u 2019. godini na području Kantona Sarajevo je iznosio 420.496, od čega su 65.942 ili 15,68% djeca starosti 0-14 godina, 284.514 ili 67,66% stanovništvo starosti 15-64 godine i 70.040 ili 16,66% osobe starosti 65 i više godina.

Prema biološkom tipu, stanovništvo Kantona Sarajevo spada u regresivni tip stanovništva, u kojem je kontingent djece, odnosno potomaka (0-14 godina) znatno manji u odnosu na kontingent starog stanovništva odnosno predaka (50 i više godina).

Grafikon 1. Starosna struktura stanovništva Kantona Sarajevo, stanje na 30.06.2019. godine

*Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

**Tabela 1. Procjena broja stanovnika u Kantonu Sarajevo,
pregled po općinama i starosnim grupama* (stanje 30.06.2019. god.)**

OPĆINA	UKUPNO	STAROSNE GRUPE		
		0-14 godina	15-64 godina	65+ godina
Centar	53.368	7.966	34.454	10.948
Hadžići	24.638	4.088	17.262	3.288
Ilidža	70.536	11.436	49.086	10.014
Ilijaš	20.603	3.530	14.414	2.659
Novi Grad	122.049	19.380	82.576	20.093
Novo Sarajevo	64.077	9.546	42.633	11.898
Stari Grad	35.385	4.961	23.291	7.133
Trnovo	1.316	164	728	424
Vogošća	28.524	4.871	20.070	3.583
S V E G A	420.496 100,00%	65.942 15,68%	284.514 67,66%	70.040 16,66%

*Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

1.2. VITALNO KRETANJE STANOVNIŠTVA KANTONA SARAJEVO

1.2.1. Natalitet

Prema preliminarnim podacima Federalnog zavoda za statistiku u 2019. godini na području Kantona Sarajevo ukupno je živorođeno 4.320 djece.

Vrijednost stope nataliteta u 2019. godini na području Kantona Sarajevo iznosi 10,27‰, i nalazi se u kategoriji niskog nataliteta (ispod 14,00‰).

U Kantonu Sarajevo i dalje se registruju razlike u visini vrijednosti stopa nataliteta između pojedinih općina. Najnižu stopu nataliteta imaju općine: Stari Grad (8,76‰), Novo Sarajevo (9,16‰), Novi Grad (9,73‰) i Hadžići (9,98‰), dok najveću stopu nataliteta imaju općine: Ilijaš (13,30‰), Trnovo (12,92‰), Vogošća (11,15‰), Ilidža (11,17‰) i Centar (11,11‰).

1.2.2. Mortalitet

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku broj umrlih stanovnika Kantona Sarajevo registrovanih u 2019. godini, iznosi 4.425. Vrijednost stope mortaliteta u 2019. godini na području KS iznosi 10,52‰. Analizirajući spolnu strukturu umrlih, na području Kantona Sarajevo umrlo je 2.232 muškarca (50,44% svih umrlih) odnosno 2.193 žene (49,56% svih umrlih).

Mortalitet stanovništva Kantona Sarajevo u posljednjih pet godina ima vrijednost stope općeg mortaliteta iznad 9,00‰, što predstavlja srednje povišenu stopu općeg mortaliteta.

Također, postoje razlike u visini stope općeg mortaliteta između pojedinih općina. Tako najveću stopu općeg mortaliteta imaju općine: Trnovo (25,08‰), Stari Grad (13,42‰), Centar (13,00‰), Novo Sarajevo (11,81‰), dok najnižu stopu općeg mortaliteta imaju općine Ilidža (8,31‰), Vogošća (8,38‰), Ilijaš (8,59‰), Hadžići (9,34‰) i Novi Grad (10,11‰).

Vodeći uzroci smrti u ukupnom stanovništvu Kantona Sarajevo u 2019. godini prema grupama oboljenja u MKB 10 (Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema, 10 revizija) su bili:

1. Oboljenja cirkulatornog sistema I₀₀-I₉₉ (2.000 umrlih ili 45,20% svih umrlih)
2. Maligne neoplazme C₀₀-C₉₇ (1.195 umrlih ili 27,01% svih umrlih)
3. Endokrina i metabolička oboljenja sa poremećajima u ishrani E₀₀-E₉₀ (374 umrla ili 8,45% svih umrlih)
4. Oboljenja respiratornog sistema J₀₀-J₉₉ (204 umrlih ili 4,61% svih umrlih)
5. Bolesti probavnog sistema K₀₀-K₉₃ (111 umrlih ili 2,51% svih umrlih)

Pojedinačna oboljenja koja su najčešće ugrožavala život stanovnika Kantona Sarajevo u 2019. godini su bila:

1. Moždani udar I₆₃ (548 umrlih ili 12,38% svih umrlih)
2. Hronična ishemična oboljenja srca I₂₅ (423 umrla ili 9,56% svih umrlih)
3. Akutni infarkt miokarda I₂₁ (384 umrlih ili 8,68% svih umrlih)
4. Maligna neoplazma bronha i pluća C₃₄ (350 umrlih ili 7,91% svih umrlih)
5. Inzulino neovisni diabetes mellitus E₁₁ (340 umrlih ili 7,68% svih umrlih)

J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo već osamnaest (18) godina prati i analizira mortalitet stanovništva na području Kantona Sarajevo prema indikatorima preporučenim od strane SZO. Detaljni podaci o mortalitetu stanovništva Kantona Sarajevo u 2019. predmet su druge publikacije J.U. Zavod za javno zdravstvo pod nazivom „*Mortalitet stanovništva Kantona Sarajevo u 2019. godini*“ čiji završetak je planiran do kraja 2020. godine.

1.2.3. Dojenačka smrtnost

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku broj registrovane umrle dojenčadi u 2019. godini na području Kantona Sarajevo iznosi 43.

Vrijednost stope dojenačke smrtnosti u Kantonu Sarajevo je iznosila 9,95‰ u 2019. godini. Prema zadnjim podacima Eurostat-a, stopa dojenačke smrtnosti u 28 zemalja EU u 2018. godini je iznosila 3,5‰, dok je u zemljama u okruženju ona iznosila: Hrvatska (4,2‰), Srbija (4,9‰), Albanija (8,9‰), Bugarska (5,8‰), Slovenija (1,7‰).

Ukoliko se analizira po općinama, općina Hadžići ima najveću vrijednost stope dojenačke smrtnosti u iznosu od 20,33‰, a zatim općine Centar u iznosu od 13,49‰, Novi Grad (10,95‰) i Ilidža (10,15‰) što predstavlja veću vrijednost stope dojenačke smrtnosti u odnosu na vrijednost stope dojenačke smrtnosti u Kantonu Sarajevo (9,95‰) u 2019. godini. Vrijednosti stope dojenačke smrtnosti u općini Ilijaš (3,65‰), Novo Sarajevo (5,11‰), Stari Grad (6,45‰) i Vogošća (9,43‰) su manje od stope u cijelome Kantonu Sarajevo. U općini Trnovo u 2019. godini nije registrovana niti jedna dojenačka smrt.

Vodeći uzroci smrti u dojenačkom periodu u 2019. godini su bili:

1. Poremećaji vezani za kraću trudnoću i malu tjelesnu težinu novorođenčeta koji nisu drugdje klasificirani P₀₇ (18 umrlih dojenčadi ili 43,86% sve umrle dojenčadi)
2. Respiratorni distress novorođenčeta P₂₂ (4 umrla dojenčeta ili 9,30% sve umrle dojenčadi)
3. Porođajna asfiksija P₂₁ (2 umrla dojenčeta ili 4,65% sve umrle dojenčadi)
4. Intrakranijalno, netraumatsko krvarenje u fetusa i novorođenčeta P₅₂ (2 umrla dojenčeta ili 4,65 sve umrle dojenčadi)
5. Urođene malformacije srčanih septuma Q₂₁ (1 umrlo dojenče ili 2,33% sve umrle dojenčadi)

1.2.4. Prirodni priraštaj

U posljednjih pet godina na području Kantona Sarajevo vrijednosti stope prirodnog priraštaja kretale su se od 0,84‰ u 2015. godini, 1,15‰ u 2016. godini, 1,12‰ u 2017. godini i 0,19‰ u 2018. godini.

Prirodni priraštaj stanovništva Kantona Sarajevo je prvi put u zadnjih pet godina negativan sa vrijednošću stope od -0,25‰ u 2019. godini (*napominjemo da su podaci Federalnog zavoda za statistiku o broju živorođenih u Kantonu Sarajevo u 2019. godini u toku rada ovog dokumenta još uvijek bili preliminarni te bi se stopa prirodnog priraštaja mogla mijenjati sa objavom konačnih podataka*).

U 2019. godini četiri općine na području Kantona Sarajevo imaju negativan prirodni priraštaj stanovništva. Četiri općine su sa negativnim prirodnim priraštajem u 2019. godini su: Trnovo (-12,16‰), Stari Grad (-4,66‰), Novo Sarajevo (-2,65‰), Centar (-1,89‰) i Novi Grad (-0,39‰). Općine: Hadžići (0,65‰), Vogošća (1,20‰), Ilidža (2,86‰) i Ilijaš (4,71‰) su imale prirodni priraštaj čija je vrijednost stope ispod granice nepovoljnog prirodnog priraštaja od 5,00‰.

Vitalni indeks predstavlja koeficijent prirodnog kretanja stanovništva i ukazuje na njegovu vitalnost.

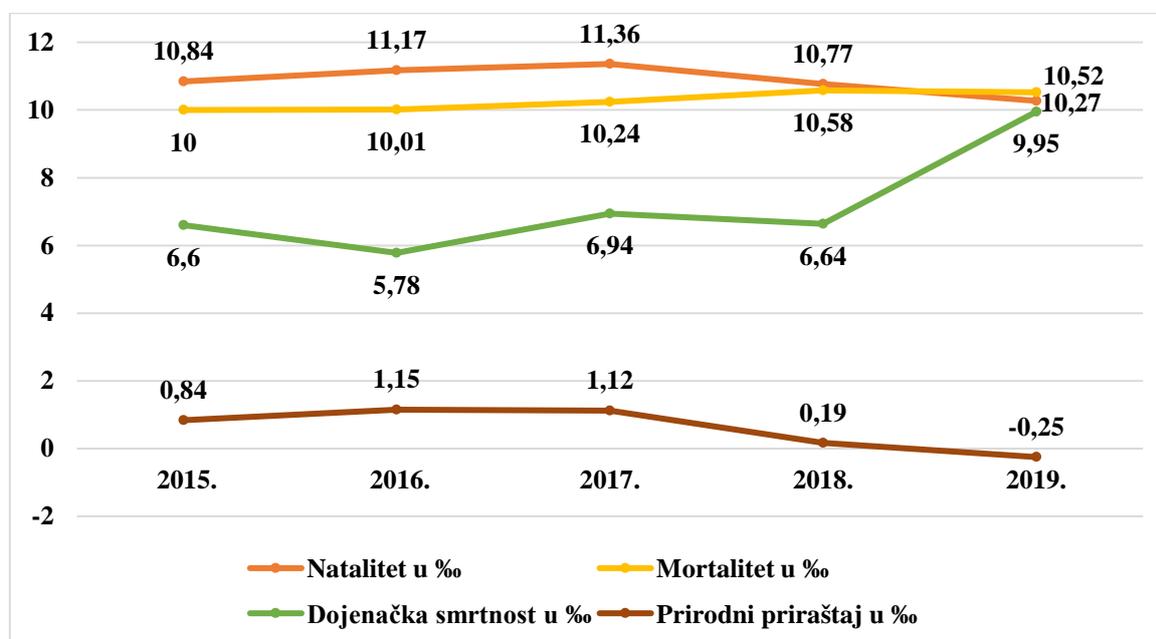
U 2019. godini u Kantonu Sarajevo vitalni indeks ima vrijednost u iznosu od 0,98, što ukazuje da je broj živorođenih manji od broja umrlih.

Tabela 2. Prirodno kretanje stanovništva u Kantonu Sarajevo, period 2015-2019. godina*

GODINA	NATALITET u ‰	MORTALITET u ‰	DOJENAČKA SMRTNOST u ‰	PRIRODNI PRIRAŠTAJ u ‰
2015.	10,84	10,00	6,60	0,84
2016.	11,17	10,01	5,78	1,15
2017.	11,36	10,24	6,94	1,12
2018.	10,77	10,58	6,64	0,19
2019.	10,27	10,52	9,95	-0,25

*Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Grafikon 2. Prirodno kretanje stanovništva u Kantonu Sarajevo, period 2015-2019. godina*

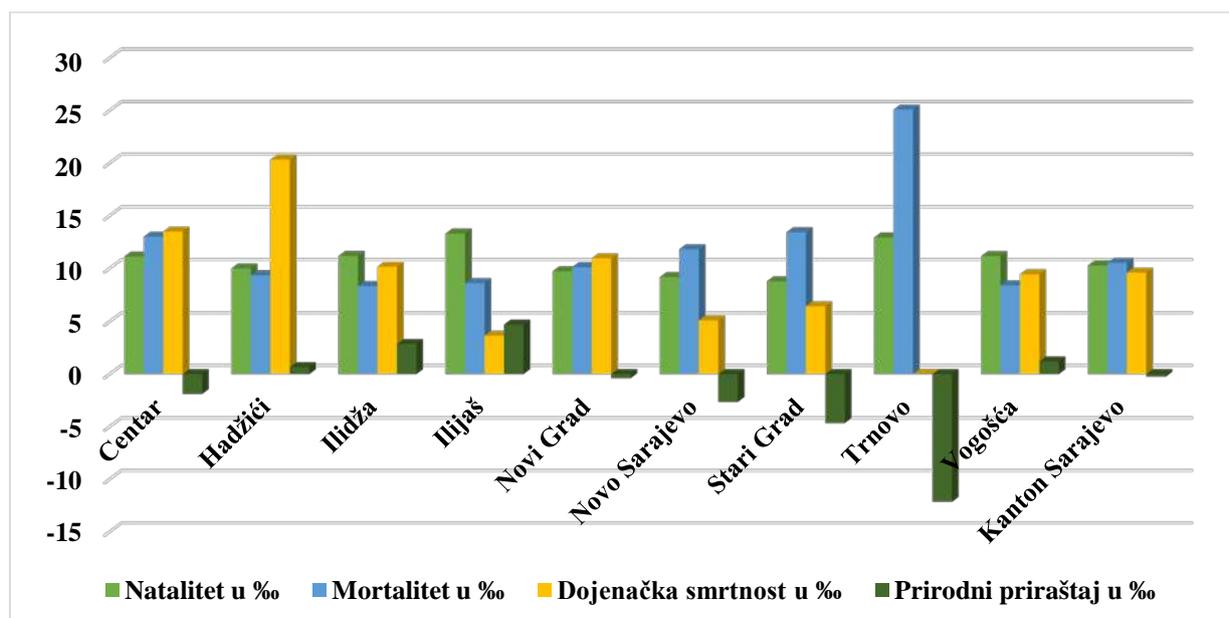
*Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Tabela 3. Prirodno kretanje stanovništva u Kantonu Sarajevo u 2019. godini, pregled po općinama*

OPĆINA	NATALITET ‰	OPĆI MORTALITET ‰	DOJENAČKA SMRTNOST ‰	PRIRODNI PRIRAŠTAJ ‰
Centar	11,11	13,00	13,49	-1,89
Hadžići	9,98	9,34	20,33	0,65
Ilidža	11,17	8,31	10,15	2,86
Ilijaš	13,30	8,59	3,65	4,71
Novi Grad	9,73	10,11	10,95	-0,39
Novo Sarajevo	9,16	11,81	5,11	-2,65
Stari Grad	8,76	13,42	6,45	-4,66
Trnovo	12,92	25,08	...	-12,16
Vogošća	11,15	8,38	9,43	1,20
KANTON SARAJEVO	10,27	10,52	9,59	-0,25

*Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Grafikon 3. Prirodno kretanje stanovništva u Kantonu Sarajevo u 2019. godini, pregled po općinama*

*Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

1.2.5. Fertilitet

Fertilitet u demografiji predstavlja broj živorođene djece u odnosu na broj žena u reproduktivnom periodu. Pojam reproduktivni period, ili period prokreacije, označava u životu žene onaj period kad je ona fiziološki sposobna sudjelovati u reprodukciji. U nauci se danas smatra da je reproduktivni period u životu žene period od 15. do 49. godine života.

Stopa fertiliteta u 2019. godini u Kantonu Sarajevo iznosi 41,09‰.

1.3. BROJ SKLOPLJENIH I RAZVEDENIH BRAKOVA

Prema preliminarnim podacima Federalnog zavoda za statistiku u 2019. godini u Kantonu Sarajevo sklopljeno je 2.303 brakova. Broj zaključenih brakova na 1.000 stanovnika, odnosno stopa nupcijaliteta u 2019. godini iznosi 5,48‰.

U Kantonu Sarajevo u 2019. godini razvedeno je 157 brakova. Broj razvedenih brakova na 1.000 stanovnika, odnosno stopa divorcijaliteta u 2019. godini iznosi 0,37‰.

1.4. SOCIOEKONOMSKI POKAZATELJI

1.4.1. Zaposlenost

U decembru 2019. godine na evidenciju Javne ustanove „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ bilo je evidentirano 58.746 nezaposlenih osoba. Učešće žena, u ukupnom broju registrovanih nezaposlenih osoba, je 36.879 ili 62,78%.

U Kantonu Sarajevo 2019. godine, stopa nezaposlenosti je iznosila 20,65%.

Tabela 4. Prikaz strukture zaposlenog i nezaposlenog stanovništva u 2019. godini u Kantonu Sarajevo*⁺

Općina	Radno sposobno stanovništvo	Zaposlene osobe	Registrovane nezaposlene osobe	Stopa nezaposlenosti
Centar	34.454	20.525	6.723	19,51
Hadžići	17.262	7.750	4.606	26,68
Ilidža	49.086	21.442	9.841	20,05
Ilijaš	14.414	5.834	4.567	31,68
Novi Grad	82.576	40.771	15.788	19,12
Novo Sarajevo	42.633	23.918	7.005	16,43
Stari Grad	23.291	13.127	5.232	22,46
Trnovo	728	716	471	64,70
Vogošća	20.070	9.370	4.513	22,49
Ukupno KS	284.514	143.453	58.746	20,65

*Podaci na datum 31.12.2019. godine

⁺Izvor podataka: Javna ustanova „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“

Prosjek neto plata isplaćenih u 2019. godini u Kantonu Sarajevo iznosi 1.153 KM i najveći je od svih kantona u Federaciji BiH. Najmanji prosjek neto isplaćenih plata u Federaciji BiH ima Srednjobosanski kanton (759 KM) dok je taj iznosu u Federaciji 928 KM.

1.4.2. Stopa izdržavanog stanovništva

U ekonomiji, demografiji i sociologiji stopa izdržavanog stanovništva predstavlja odnos stanovništva koji ne pripada kontingentu radne snage (starosne podgrupe od 0-14 godina starosti i starosti 65 godina i više) i onih koji su aktivna radna snaga (15-64 godine) i oslikava mjeru pritiska na produktivni dio populacije. Najznačajnije implikacije demografskih promjena na nacionalnom nivou odnose se prije svega na sistem zarada i penzija. Ukoliko se smanjuje odnos aktivne radne snage u odnosu na izdržavano stanovništvo, tada se povećava pritisak na radno sposobno stanovništvo da „zaradi“ za izdržavanu populaciju.

U Kantonu Sarajevo, stopa izdržavanog stanovništva već duži period ima visoku vrijednost i u 2019. godini je iznosila 47,79%.

Stopa efektivne ekonomske ovisnosti starijih osoba je mnogo osjetljiviji socioekonomski indikator i pokazuje koliko neaktivnih osoba starosti 65 godina i više dolazi na 100 zaposlenih osoba. Ova stopa je također visoka u Kantonu Sarajevo i u 2019. godini iznosi 48,82%. Prema podacima EUROSTAT-a vrijednost ove stope u 2019. godini u EU iznosila je 31,4% (31,6% Hrvatska, 30,5% Slovenija, 29,3% Mađarska, 28,2 Austrija).

1.4.3. Pismenost odraslih

Prema popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH iz 2013. godine, pismena osoba je ona koja može s razumijevanjem pročitati i napisati kratku, jednostavnu izjavu o svom svakodnevnom životu, u suprotnom osoba je nepismena. Prema podacima ovog popisa u 2013. godini u Federaciji BiH je bilo 2,63% nepismenih, od ukupnog broja osoba starosti deset godina i više. Prema podacima iz posljednjih popisa u susjednim zemljama, u Srbiji je nepismenih 1,96%, u Hrvatskoj 0,8%, a u Crnoj Gori je 1,5%. Kada je u pitanju Kanton Sarajevo, prema podacima iz 2013. godine procent nepismenog stanovništva starosti 10 godina i više je bio 1,70%, a analizirajući spolnu strukturu 0,43% muškaraca je bilo nepismeno dok je taj procent kod žena osjetno veći i iznosi 2,81%.

Tokom popisa iz 2013. godine po prvi put u BiH prikupljeni su i podaci o kompjuterskoj pismenosti stanovništva. Od ukupno 3.180.115 osoba starost deset godina i više kompjuterski nepismenih osoba je bilo 1.229.972 ili 38,7%. U Kantonu Sarajevo kompjuterski nepismenog stanovništva u 2013. godini je bilo 30,6%.

ZAKLJUČCI

- *Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, ukupan broj stanovnika u 2019. godini na području Kantona Sarajevo je iznosio 420.496, od čega su 65.942 ili 15,68% djeca starosti 0-14 godina, 284. 514 ili 67,66% stanovništvo starosti 15-64 godine i 70.040 ili 16,66% osobe starosti 65 i više godina.*
- *Vrijednost stope nataliteta u 2019. godini na području Kantona Sarajevo iznosi 10,27‰, i nalazi se u kategoriji niskog nataliteta (ispod 14,00‰).*
- *Vrijednost stope mortaliteta u 2019. godini na području KS iznosi 10,52‰. Analizirajući spolnu strukturu umrlih, na području Kantona Sarajevo umrlo je 2.232 muškarca (50,44% svih umrlih) odnosno 2.193 žene (49,56% svih umrlih).*
- *Vrijednost stope dojenačke smrtnosti u Kantonu Sarajevo je iznosila 9,95‰ u 2019. godini.*
- *Prirodni priraštaj stanovništva Kantona Sarajevo je prvi put u zadnjih pet godina negativan sa vrijednošću stope od -0,25‰ u 2019. godini.*
- *Stopa fertiliteta u 2019. godini u Kantonu Sarajevo iznosi 41,09‰ i nešto je manja u odnosu na 2018. godinu kada je iznosila 43,18‰.*
- *Broj zaključenih brakova na 1.000 stanovnika, odnosno stopa nupcijaliteta u 2019. godini iznosi 5,48‰.*
- *Broj razvedenih brakova na 1.000 stanovnika, odnosno stopa divorcijaliteta u 2019. godini iznosi 0,37‰.*
- *U Kantonu Sarajevo 2019. godine, stopa nezaposlenosti je iznosila 20,65%.*
- *Prosjek neto plata isplaćenih u 2019. godini u Kantonu Sarajevo iznosi 1.153 KM i najveći je od svih kantona u Federaciji BiH.*
- *U Kantonu Sarajevo, stopa izdržavanog stanovništva već duži period ima visoku vrijednost i u 2019. godini je iznosila 47,79%.*
- *Stopa efektivne ekonomske ovisnosti starijih osoba je također visoka u Kantonu Sarajevo i u 2019. godini iznosi 48,82%.*
- *Prema podacima cenzusa iz 2013. godine procent nepismenog stanovništva u Kantonu Sarajevo starosti 10 godina i više je bio 1,70%, a analizirajući spolnu strukturu 0,43% muškaraca je bilo nepismeno dok je taj procent kod žena osjetno veći i iznosi 2,81%. Prema istom izvoru, u Kantonu Sarajevo kompjuterski nepismenog stanovništva u 2013. godini je bilo 30,6%.*

2. ZDRAVSTVENO STANJE STANOVNIŠTVA KANTONA SARAJEVO

2.1. MORBIDITET

Zdravstveni indikatori o obolijevanju su jedan od osnovnih instrumenata kojim se procjenjuje zdravstveno stanje stanovništva. Za procjenu zdravstvenog stanja stanovništva Kantona Sarajevo koriste se podaci o morbiditetu registrovanom u ambulantno-polikliničkoj djelatnosti primarne zdravstvene zaštite na području Kantona Sarajevo.

Morbiditet stanovništva Kantona Sarajevo u ovom analitičkom dokumentu prikazan je kao opći morbiditet koji se odnosi na obolijevanje sveukupnog stanovništva u Kantonu Sarajevo i kao specifični morbiditet, odnosno morbiditet po dobnim i nozološkim grupama.

2.1.1. Opći morbiditet

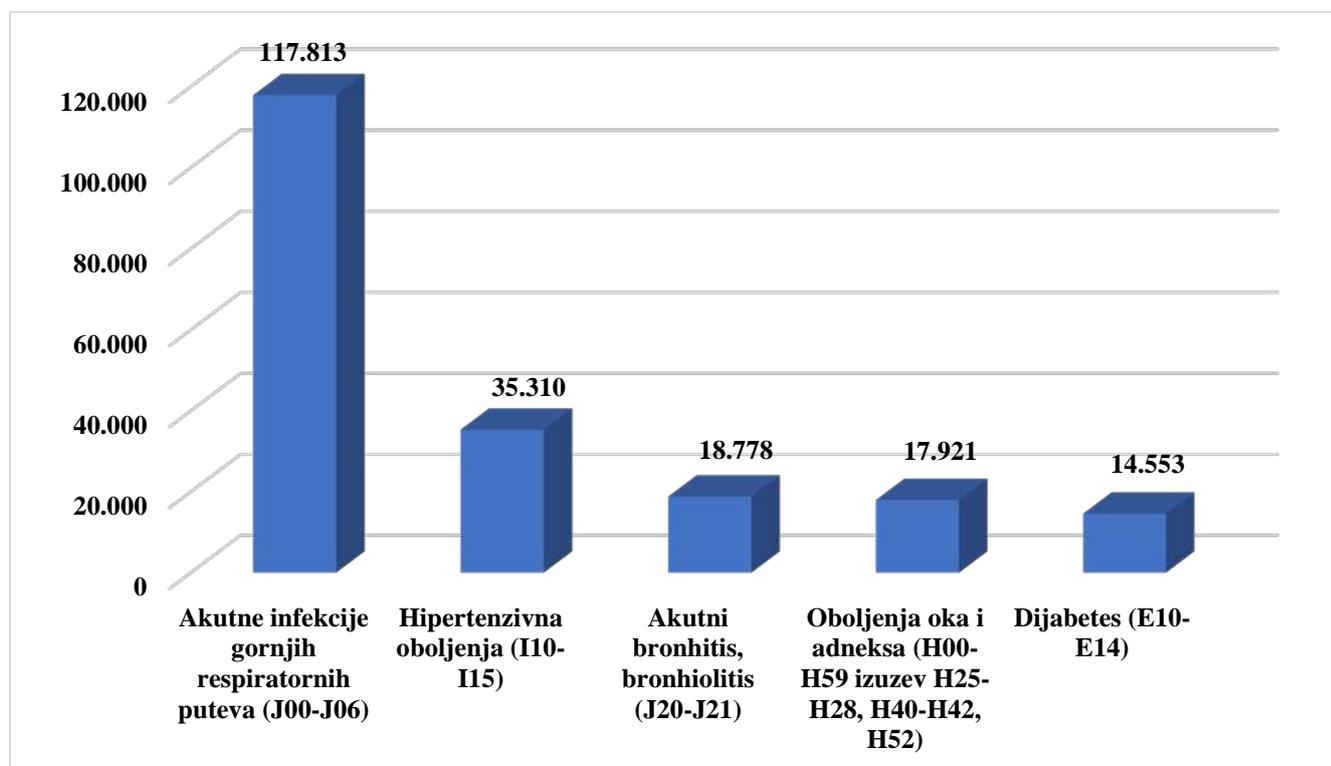
Vodeća oboljenja stanovništva u okviru općeg morbiditeta u Kantonu Sarajevo u 2019. godini su: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva sa ukupno 117.813 oboljelih, hipertenzivna oboljenja sa ukupno 35.310 oboljelih, akutni bronhitis i bronhiolitis sa ukupno 18.778 oboljelih, oboljenja oka i adneksa sa ukupno 17.921 oboljelih, dijabetes sa ukupno 14.553 oboljele osobe, otitis media sa drugim poremećajem srednjeg uha i mastoida sa ukupno 13.980 oboljelih, cistitis sa 12.456 oboljelih, druge dorzopatije sa 11.541 oboljelih, infekcija kože i potkožnog tkiva sa 10.300 oboljelih, drugih oboljenja kože i potkožnog tkiva kod ukupno 10.167 oboljelih osoba i ostala oboljenja i stanja evidentirana su kod ukupno 233.052 pacijenta.

U okviru navedenog evidentirano je ukupno 495.871 oboljenja u primarnoj zdravstvenoj zaštiti na području Kantona Sarajevo, a broj oboljenja na 10.000 stanovnika je 11.792,53%.

**Tabela 5. Vodeća oboljenja stanovništva Kantona Sarajevo
registrovana u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u 2019. godini**

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja prema 10. MKB	Broj oboljenja	Indeks strukture	Broj oboljenja na 10.000 stanovnika
1.	Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J ₀₀ -J ₀₆)	117.813	23,76	2.801,76
2.	Hipertenzivna oboljenja (I ₁₀ -I ₁₅)	35.310	7,12	839,72
3.	Akutni bronhitis, bronhiolitis (J ₂₀ -J ₂₁)	18.778	3,79	446,57
4.	Oboljenja oka i adneksa (H ₀₀ -H ₅₉ izuzev H ₂₅ -H ₂₈ , H ₄₀ -H ₄₂ , H ₅₂)	17.921	3,61	426,19
5.	Dijabetes (E ₁₀ -E ₁₄)	14.553	2,93	346,09
	Ostala oboljenja i stanja	291.496	58,78	6.932,19
	UKUPNO	495.871	100,00%	11.792,53‰

**Grafikon 4. Vodeća oboljenja stanovništva Kantona Sarajevo
registrovana u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u 2019. godini**

2.2. MORBIDITET – PRIKAZ PO DOBNIM SKUPINAMA

2.2.1. Morbiditet djece ispod godine starosti

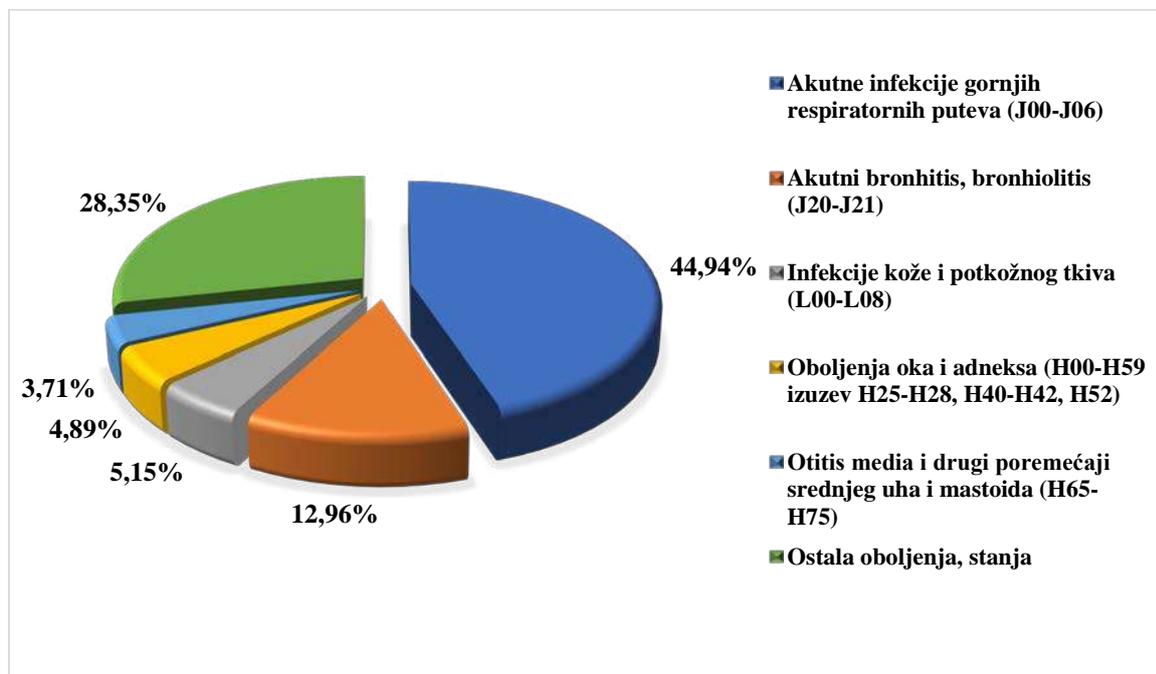
U toku 2019. godine u službama za zdravstvenu zaštitu predškolske djece registrovano je ukupno 16.815 oboljenja kod djece starosti ispod godine dana života. U redosljedu pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine nalaze se sljedeća oboljenja: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, akutni bronhitis i bronhiolitis, infekcije kože i potkožnog tkiva, oboljenja oka i adneksa oka i otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida.

U strukturi svih registrovanih oboljenja kod ove populacione skupine akutne infekcije gornjih respiratornih puteva zastupljene su sa 44,94% ili 7.556 oboljenja, zatim slijede akutni bronhitis i bronhiolitis sa 12,96% (2.179), infekcije kože i potkožnog tkiva sa 5,15% (866), oboljenja oka i adneksa oka sa 4,89% (823) i otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida sa 3,71% (624), dok su ostala oboljenja zastupljena sa 28,35% (4.767).

Tabela 6. Vodeća oboljenja registrovana kod djece ispod godine dana života u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

Redni broj	Naziv oboljenja-stanja prema MKB 10.	Broj oboljenja	Indeks strukture
1.	Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J00-J06)	7.556	44,94
2.	Akutni bronhitis, bronhiolitis (J20-J21)	2.179	12,96
3.	Infekcije kože i potkožnog tkiva (L00-L08)	866	5,15
4.	Oboljenja oka i adneksa (H00-H59 izuzev H25-H28, H40-H42, H52)	823	4,89
5.	Otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida (H65-H75)	624	3,71
	Ostala oboljenja, stanja	4.767	28,35
	U K U P N O	16.815	100,00%

**Grafikon 5. Vodeća oboljenja registrovana kod djece ispod godine dana života
u Kantonu Sarajevo u 2019. godini**

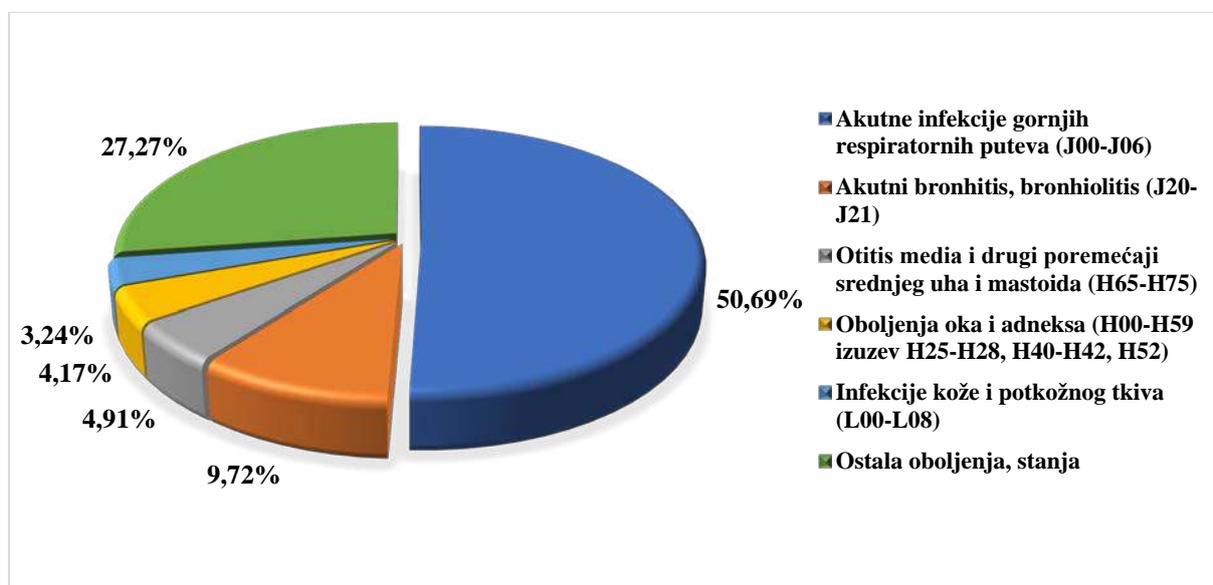
2.2.2. Morbiditet kod predškolske djece starosti od 1- 4 godine

U toku 2019. godine u službama za zdravstvenu zaštitu predškolske djece registrovano je ukupno 47.600 oboljenja kod djece starosti od 1 - 4 godine. U strukturi pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine nalaze se sljedeća oboljenja: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva sa ukupno 24.128 oboljelih i indeksom strukture od 50,69%, zatim akutni bronhitis i bronhiolitis sa ukupno 4.629 oboljelih i indeksom strukture 9,72%, otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida sa ukupno 2.337 oboljelih i indeksom strukture 4,91%, oboljenja oka i adneksa sa ukupno 1.985 oboljelih i indeksom strukture 4,17%, infekcije kože i potkožnog tkiva sa ukupno 1.540 oboljelih osoba i indeksom strukture 3,24% i ostalih oboljenja i stanja ukupno 12.981 sa indeksom strukture 27,27%.

Tabela 7. Vodeća oboljenja registrovana kod djece predškolskog uzrasta starosti od 1- 4 godine u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

REDNI BROJ	Naziv oboljenja-stanja prema MKB 10.	Broj oboljenja	Indeks strukture
1.	Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J00-J06)	24.128	50,69
2.	Akutni bronhitis, bronhiolitis (J20-J21)	4.629	9,72
3.	Otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida (H65-H75)	2.337	4,91
4.	Oboljenja oka i adneksa (H00-H59 izuzev H25-H28, H40-H42, H52)	1.985	4,17
5.	Infekcije kože i potkožnog tkiva (L00-L08)	1.540	3,24
	Ostala oboljenja i stanja	12.981	27,27
UKUPNO		47.600	100,00%

Grafikon 6. Vodeća oboljenja registrovana kod djece predškolskog uzrasta starosti od 1- 4 godine u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

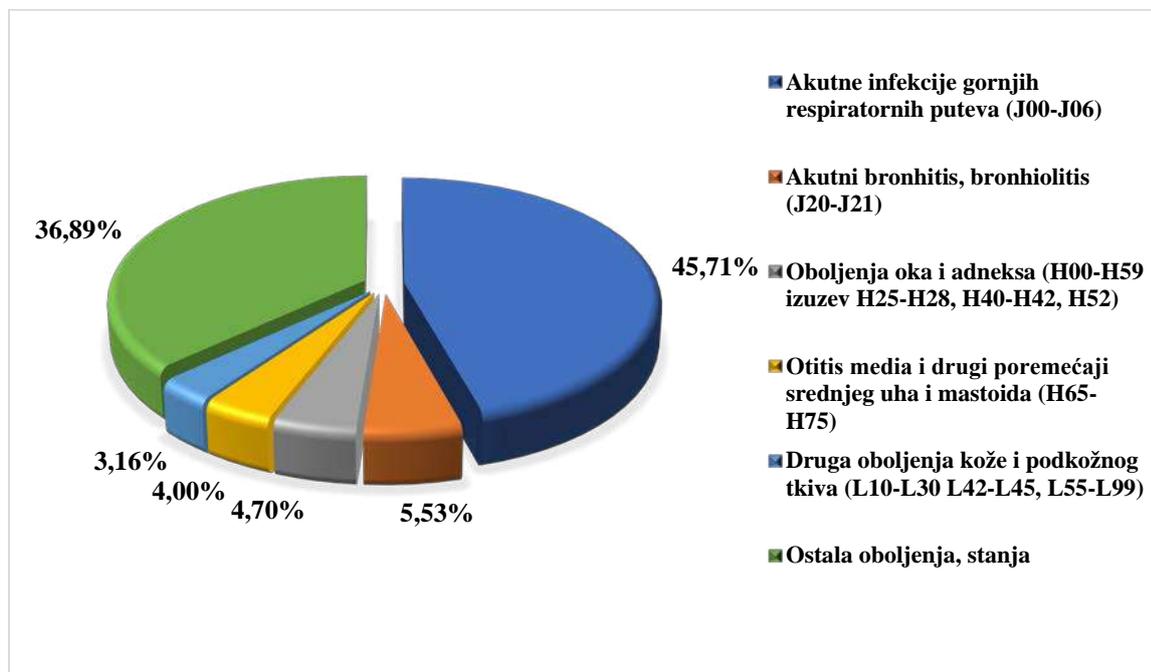
2.2.3. Morbiditet kod školske djece starosti od 5 - 14 godina

U toku 2019. godine u službama za zdravstvenu zaštitu školske djece starosti od 5-14 godina registrovano je ukupno 99.559 oboljenja. Kao pet vodećih oboljenja registrovana su: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva sa indeksom strukture od 45,71% (45.507), akutni bronhitis i bronhiolitis sa indeksom strukture od 5,53% (5.507), oboljenja oka i adneksa sa indeksom strukture od 4,70% (4.679), otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida sa indeksom strukture od 4,00% (3.985), druga oboljenja kože i potkožnog tkiva sa indeksom strukture od 3,16% (3.149), te ostala oboljenja i stanja sa indeksom strukture 36,89% (36.732) od ukupno 99.559 registriranih oboljenja u ovoj populacionoj skupini.

Tabela 8. Vodeća oboljenja registrovana kod školske djece starosti od 5-14 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja prema 10. MKB	Broj oboljenja	Indeks strukture
1.	Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J ₀₀ -J ₀₆)	45.507	45,71
2.	Akutni bronhitis, bronhiolitis (J ₂₀ -J ₂₁)	5.507	5,53
3.	Oboljenja oka i adneksa (H ₀₀ -H ₅₉ izuzev H ₂₅ -H ₂₈ , H ₄₀ -H ₄₂ , H ₅₂)	4.679	4,70
4.	Otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida (H ₆₅ -H ₇₅)	3.985	4,00
5.	Druga oboljenja kože i potkožnog tkiva (L ₁₀ -L ₃₀ L ₄₂ -L ₄₅ , L ₅₅ -L ₉₉)	3.149	3,16
	Ostala oboljenja, stanja	36.732	36,89
	UKUPNO	99.559	100,00%

**Grafikon 7. Vodeća oboljenja registrovana kod školske djece
starosti od 5-14 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini**

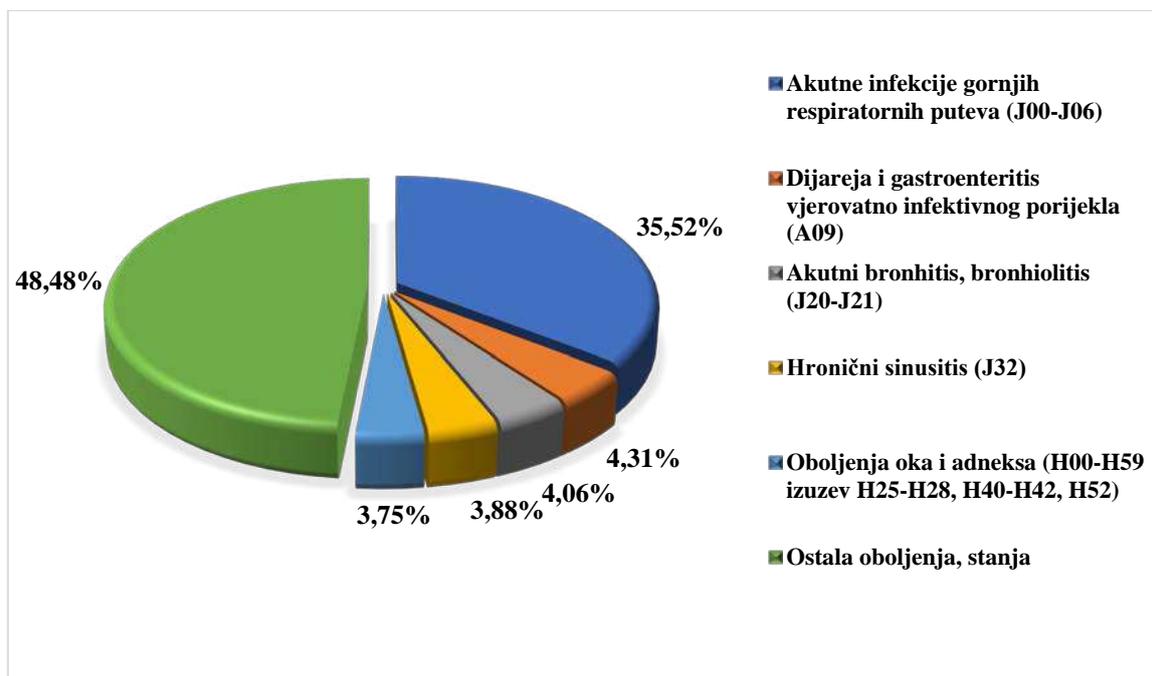
2.2.4. Morbiditet kod školske djece i omladine starosti od 15-19 godina

U toku 2019. godine u službama za zdravstvenu zaštitu školske djece i omladine registrovano je ukupno 17.235 oboljenja. U redosljedu pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine nalaze se slijedeća oboljenja: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva sa 6.122 oboljelih sa indeksom strukture 35,52%, dijareja i gastroenteritis suspekti na infektivno porijeklo sa ukupno 742 oboljelih sa indeksom strukture 4,31%, akutni bronhitis i bronhiolitis sa ukupno 700 oboljelih i indeksom strukture 4,06%, hronični sinusitis sa ukupno 669 oboljelih i indeksom strukture 3,88%, oboljenja oka i adneksa sa ukupno 646 oboljelih i indeksom strukture 3,75%, dok je ostalih oboljenja i stanja evidentirano kod ukupno 8.356 oboljelih sa indeksom strukture 48,48%.

Tabela 9. Vodeća oboljenja registrovana kod školske djece i omladine starosti od 15-19 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja prema 10. MKB	Broj oboljenja	Indeks strukture
1.	Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J00-J06)	6.122	35,52
2.	Dijareja i gastroenteritis vjerovatno infektivnog porijekla (A09)	742	4,31
3.	Akutni bronhitis, bronhiolitis (J20-J21)	700	4,06
4.	Hronični sinusitis (J32)	669	3,88
5.	Oboljenja oka i adneksa (H00-H59 izuzev H25-H28, H40-H42, H52)	646	3,75
	Ostala oboljenja, stanja	8.356	48,48
	UKUPNO	17.235	100,00%

Grafikon 8. Vodeća oboljenja registrovana kod školske djece i omladine starosti od 15-19 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

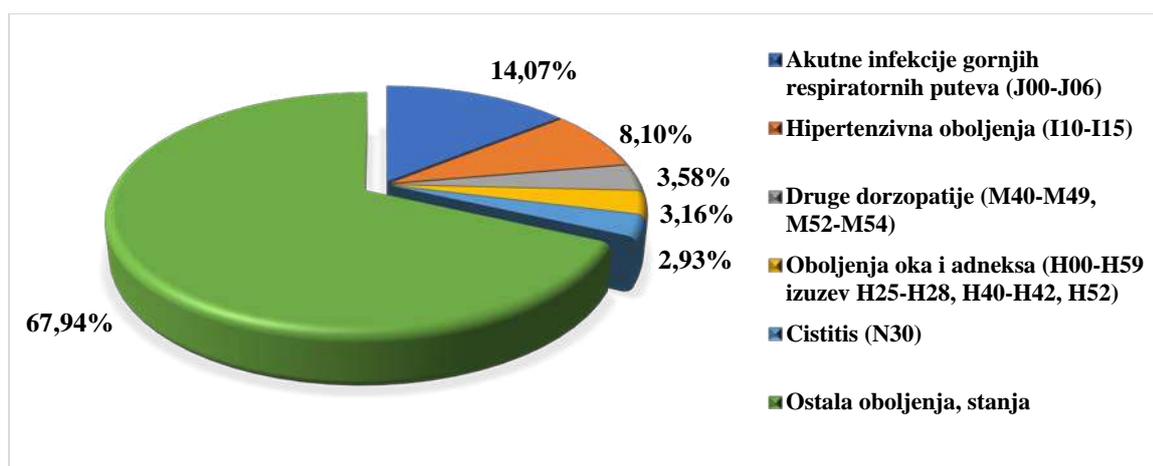
2.2.5. Morbiditet kod stanovništva starosti od 20 - 64 godine

U toku 2019. godine registrovano je ukupno 205.698 oboljenja kod stanovništva starosti od 20-64 godine. Pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine su: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva sa ukupno 28.946 oboljelih i indeksom strukture 14,07%, hipertenzivna oboljenja sa ukupno 17.103 oboljela lica i indeksom strukture 8,10%, druge dorzopatije kod ukupno 7.370 oboljelih i indeksom strukture 3,58%, oboljenje oka i adneksa kod 6.509 oboljelih i indeksom strukture 3,16%, cistitis kod ukupno 6.017 oboljelih i indeksom strukture 2,93%, dok je ostalih oboljenja i stanja evidentirano ukupno kod 139.753 pacijenta ove populacione skupine sa indeksom strukture 67,94%.

Tabela 10. Vodeća oboljenja registrovana kod stanovništva starosti od 20-64 godine u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja prema 10. MKB	Broj oboljenja	Indeks strukture
1.	Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J00-J06)	28.946	14,07
2.	Hipertenzivna oboljenja (I10-I15)	17.103	8,10
3.	Druge dorzopatije (M40-M49, M52-M54)	7.370	3,58
4.	Oboljenja oka i adneksa (H00-H59 izuzev H25-H28, H40-H42, H52)	6.509	3,16
5.	Cistitis (N30)	6.017	2,93
	Ostala oboljenja, stanja	139.753	67,94
	UKUPNO	205.698	100,00%

Grafikon 9. Vodeća oboljenja registrovana kod stanovništva starosti od 20 - 64 godine u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

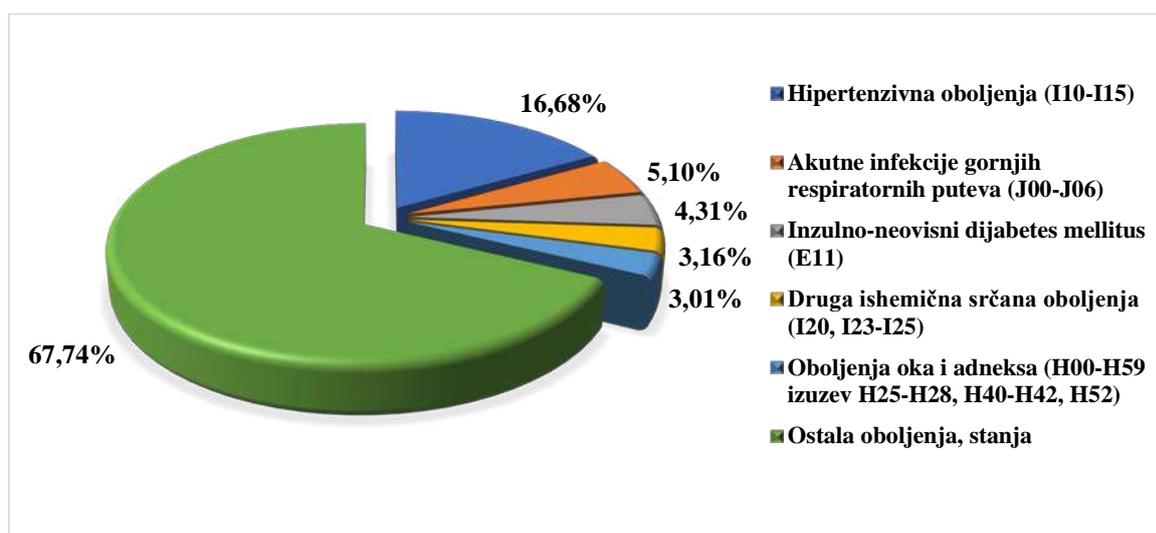
2.2.6. Morbiditet kod stanovništva starosti 65 i više godina

U toku 2019. godine registrovano je ukupno 108.964 oboljenja kod stanovništva starosti 65 i više godina. Pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine su: hipertenzivna oboljenja sa ukupno 18.175 oboljelih i indeksom strukture 16,68%, akutne infekcije gornjih respiratornih puteva sa ukupno 5.554 oboljelih i indeksom strukture 5,10%, inzulino-neovisni diabetes mellitus sa ukupno 4.699 oboljelih i indeksom strukture 4,31%, druga ishemično srčana oboljenja sa ukupno 3.440 oboljelih i indeksom strukture 3,16%, oboljenja oka i adneksa sa ukupno 3.279 oboljelih i indeksom strukture 3,01% dok je ostalih oboljenja i stanja evidentirano ukupno 73.817 oboljelih osoba ove populacione skupine sa indeksom strukture 67,74%.

Tabela 11. Vodeća oboljenja registrovana kod stanovništva starosti 65 i više godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja prema 10. MKB	Broj oboljenja	Indeks strukture
1.	Hipertenzivna oboljenja (I10-I15)	18.175	16,68
2.	Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J00-J06)	5.554	5,10
3.	Inzulino-neovisni dijabetes mellitus (E11)	4.699	4,31
4.	Druga ishemična srčana oboljenja (I20, I23-I25)	3.440	3,16
5.	Oboljenja oka i adneksa (H00-H59 izuzev H25-H28, H40-H42, H52)	3.279	3,01
	Ostala oboljenja, stanja	73.817	67,74
	UKUPNO	108.964	100,00%

Grafikon 10. Vodeća oboljenja registrovana kod stanovništva starosti 65 i više godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

ZAKLJUČCI

- *U 2019. godini evidentirano je ukupno 495.871 oboljenja u primarnoj zdravstvenoj zaštiti na području Kantona Sarajevo, a broj oboljenja na 10.000 stanovnika je 11.792,53%.*
- *Vodećih 5 oboljenja stanovništva u okviru općeg morbiditeta u Kantonu Sarajevo u 2019. godini su: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, hipertenzivna oboljenja, akutni bronhitis i bronhiolitis, oboljenja oka i adneksa i dijabetes.*
- *Vodeća oboljenja registrovana kod djece ispod godine dana života u Kantonu Sarajevo u 2019. godini su: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, zatim slijede akutni bronhitis i bronhiolitis, infekcije kože i potkožnog tkiva, oboljenja oka i adneksa oka i otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida.*
- *U strukturi pet vodećih oboljenja kod predškolske djece starosti 1-4 godine nalaze se sljedeća oboljenja: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, akutni bronhitis i bronhiolitis, otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida, oboljenja oka i adneksa i infekcije kože i potkožnog tkiva.*
- *Pet vodećih oboljenja kod školske djece starosti 5-14 godina su: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, akutni bronhitis i bronhiolitis, oboljenja oka i adneksa, otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida i druga oboljenja kože i potkožnog tkiva.*
- *U redoslijedu pet vodećih oboljenja kod školske djece i omladine starosti od 15-19 godina nalaze se sljedeća oboljenja: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, dijareja i gastroenteritis suspekti na infektivno porijeklo, akutni bronhitis i bronhiolitis, hronični sinusitis te oboljenja oka i adneksa.*
- *Pet vodećih oboljenja kod stanovništva starosti 20-64 godine su: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, hipertenzivna oboljenja, druge dorzopatije, oboljenje oka i adneksa oka te cistitis.*
- *U strukturi pet vodećih oboljenja kod stanovništva starosti 65 i više godina nalaze se sljedeća oboljenja: hipertenzivna oboljenja, akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, inzulino-neovisni diabetes mellitus, druga ishemično srčana oboljenja te oboljenja oka i adneksa.*

2.3. HRONIČNE NEZARAZNE BOLESTI

U primarnoj zdravstvenoj zaštiti u 2019. godini na području Kantona Sarajevo ukupan broj registriranih oboljenja/stanja iznosio je 495.871.

Udio 10 vodećih hroničnih nezaraznih oboljenja u odnosu na ukupan broj registriranih oboljenja/ stanja iznosio je (19,79%) ili 98.173 registriranih oboljenja.

Unutar deset vodećih registriranih oboljenja u 2019. godini hipertenzivna oboljenja (I₁₀-I₁₅) su bila na prvom mjestu, diabetes mellitus (E₁₀-E₁₄) na drugom mjestu, te maligne neoplazme C₀₀-C₉₆ na osmom mjestu.

Stopa oboljelih od hroničnih nezaraznih bolesti iznosila je 2.334,70 na 10.000 stanovnika.

Među vodećim hroničnim nezaraznim oboljenjima kod stanovništva Kantona Sarajevo u 2019. godini bila su: hipertenzivna oboljenja; diabetes mellitus; druge dorzopatije; bronhitis, emfizem i druga opstruktivna plućna oboljenja te astma i status astmatikus; druga ishemična srčana oboljenja; druga srčana oboljenja; cervikalni i drugi poremećaji intervertebralnih diskova; maligne neoplazme; poremećaji sprovođenja srčanog ritma i druga oboljenja cirkulatornog sistema.

U 2019. godini ukupno je registrirano 35.310 hipertenzivnih oboljenja (I₁₀-I₁₅) sa stopom od 839,72 na 10.000 stanovnika. Hipertenzivna oboljenja u ukupnoj populaciji u 2019. godini imala su prevalencu 8,4%.

Vodeće hronične nezarazne bolesti stanovništva Kantona Sarajevo ukazuju da je neophodno što hitnije pristupiti izradi dugoročnih preventivnih programa na području Kantona Sarajevo, posebno kada su u pitanju hipertenzivna oboljenja, maligne neoplazme, srčana oboljenja i diabetes mellitus.

Ukupan broj registriranih oboljenja u 2019. godini kada je u pitanju diabetes mellitus (E₁₀-E₁₄) iznosio je 14.553, a broj oboljenja na 10.000 stanovnika iznosio je 346,09. Diabetes mellitus (E₁₀-E₁₄) u ukupnoj populaciji u 2019. godini imao je prevalencu 3,5%.

U 2019. godini ukupan broj registriranih malignih oboljenja na osnovu Izvještaja o bolestima i stanjima utvrđenim u primarnoj zdravstvenoj zaštiti iznosio je 3.934 sa stopom 93,56 na 10.000 stanovnika i prevalencu unutar ukupne populacije 0,9%.

Maligne neoplazme dojke C₅₀ su zauzimale prvo mjesto među malignim neoplazmama po broju registriranih oboljenja/na 100.000 stanovnika sa stopom od 131,27.

Tabela 12. Prikaz deset vodećih hroničnih nezaraznih oboljenja kod stanovništva Kantona Sarajevo u 2019. godini¹

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja po 10 mkb	Broj oboljenja	Broj oboljenja na 10.000 stanovnika
1.	Hipertenzivna oboljenja I ₁₀ -I ₁₅	35.310	839,72
2.	Diabetes mellitus E ₁₀ -E ₁₄	14.553	346,09
3.	Druge dorzopatije M ₄₀ -M ₄₉ , M ₅₃ -M ₅₄	11.541	274,46
4.	Bronhitis, emfizem i druga hronična opstruktivna oboljenja pluća, astma i status astmatikus J ₄₀ -J ₄₄	9.306	221,31
5.	Druga ishemična oboljenja srca I ₂₀ , I ₂₃ -I ₂₅	7.069	168,11
6.	Druga srčana oboljenja I ₂₆ -I ₄₃ , I ₅₀ -I ₅₂	5.384	128,04
7.	Cervikalni i drugi poremećaji intervertebralnih diskova M ₅₀ -M ₅₁	4.459	106,04
8.	Maligne neoplazme C ₀₀ -C ₉₆	3.934	93,56
9.	Poremećaji provođenja srčanog ritma I ₄₄ -I ₄₉	3.467	82,45
10.	Druga oboljenja cirkulatornog sistema I ₇₁ -I ₉₉ osim I ₈₀ -I ₈₂	3.150	74,91
Deset vodećih hroničnih nezaraznih oboljenja - Ukupno		98.173	2.334,70
Sva oboljenja stanovništva KS - Ukupno		495.871	11.792,53

¹Izvor podataka: J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izvještaju o bolestima i stanjima utvrđenim u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (Obr. br.30-Z-UOB) za 2019. godinu

Tabela 13. Prikaz pet vodećih malignih neoplazmi na području Kantona Sarajevo, broj oboljelih /100. 000 st. u 2019. godini¹

R/B	Naziv oboljenja, stanja po 10.mkb	Broj oboljenja	Br.obolj./ 100.000 st.
1.	Maligne neoplazme dojke (C ₅₀)	552	131,27
2.	Maligne neoplazme bronha i pluća (C ₃₄)	495	117,72
3.	Melanom (C ₄₃)	344	81,81
4.	Maligne neoplazme urinarnog trakta (C _{64- C₆₈,osim C₆₇})	325	77,29
5.	Maligne neoplazme pankreasa (C ₂₅)	312	74,20
	Ostale maligne neoplazme	1.906	453,27
	Maligne neoplazme - Ukupno	3.934	935,56

¹Izvor podataka: J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izveštaju o bolestima i stanjima utvrđenim u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (Obr. br.30-Z-UOB) za 2019. godinu

ZAKLJUČCI

- *Udio 10 vodećih hroničnih nezaraznih oboljenja u odnosu na ukupan broj registriranih oboljenja/ stanja iznosio je (19,79%) ili 98.173 registriranih oboljenja.*
- *Unutar deset vodećih registriranih oboljenja u 2019. godini hipertenzivna oboljenja (I₁₀-I₁₅) su bila na prvom mjestu, diabetes mellitus (E₁₀-E₁₄) na drugom mjestu, te maligne neoplazme (C₀₀-C₉₆) na osmom mjestu.*
- *Stopa oboljelih od hroničnih nezaraznih bolesti iznosila je 2.334,70 na 10.000 stanovnika.*
- *Među vodećim hroničnim nezaraznim oboljenjima kod stanovništva Kantona Sarajevo u 2019. godini bila su: hipertenzivna oboljenja; diabetes mellitus; druge dorzopatije; bronhitis, emfizem i druga opstruktivna plućna oboljenja te astma i status astmatikus; druga ishemična srčana oboljenja; druga srčana oboljenja; cervikalni i drugi poremećaji intervertebralnih diskova; maligne neoplazme; poremećaji sprovođenja srčanog ritma i druga oboljenja cirkulatornog sistema.*
- *Ukupan broj registriranih oboljenja u 2019. godini kada je u pitanju diabetes mellitus (E₁₀-E₁₄) iznosio je 14.553, a broj oboljenja na 10.000 stanovnika iznosio je 346,09.*
- *Diabetes mellitus (E₁₀-E₁₄) u ukupnoj populaciji u 2019. godini imao je prevalencu 3,5%.*
- *U 2019. godini ukupan broj registriranih malignih oboljenja na osnovu Izvještaja o bolestima i stanjima utvrđenim u primarnoj zdravstvenoj zaštiti iznosio je 3.934 sa stopom 93,56 na 10.000 stanovnika i prevalencom unutar ukupne populacije 0,9%.*
- *Maligne neoplazme dojke (C₅₀) su zauzimale prvo mjesto među malignim neoplazmama po broju registriranih oboljenja/na 100.000 stanovnika sa stopom od 131,27.*

2.4. MENTALNO ZDRAVLJE

Ukupan broj registrovanih oboljenja/stanja u 2019. godini utvrđenih u primarnoj zdravstvenoj zaštiti koja se odnose na poremećaje mentalnog zdravlja iznosio je 14.603 ili (2,94%) od ukupnog broja registriranih oboljenja/stanja u Kantonu Sarajevo.

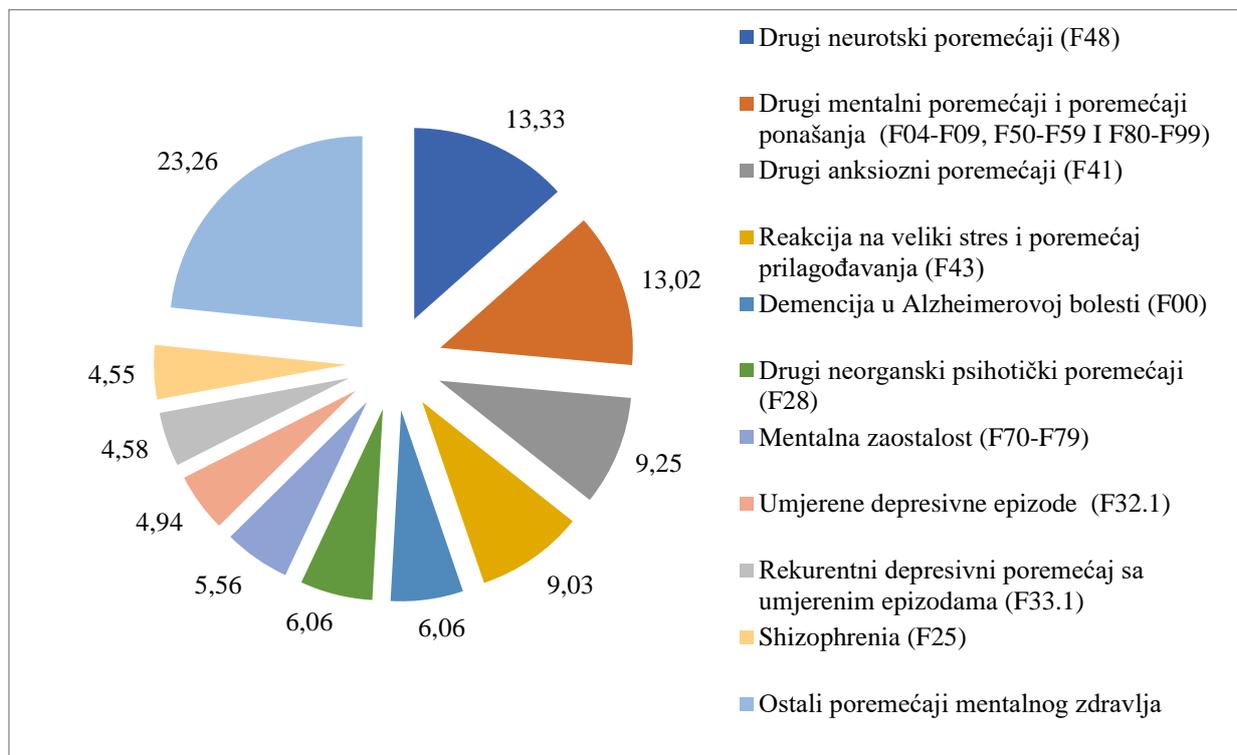
Unutar pet vodećih poremećaja mentalnog zdravlja drugi neurotski poremećaji (F₄₈) činili su (13,33%) i nalazili su se na prvom mjestu od ukupnog broja registriranih poremećaja mentalnog zdravlja. Zatim slijede: Drugi mentalni poremećaji i poremećaji ponašanja (F₀₄-F₀₉, F₅₀-F₅₉, F₈₀-F₉₉) sa indeksom strukture (13,02%); drugi anksiozni poremećaji (F₄₁) sa indeksom strukture (9,25%); reakcija na veliki stres i poremećaj prilagođavanja (F₄₃) sa indeksom strukture od (9,03%); te demencija u Alzheimerovoj bolesti (F₀₀) sa udjelom od (6,06%) unutar ukupnog broja registriranih poremećaja mentalnog zdravlja.

Tabela 14. Poremećaji mentalnog zdravlja kod stanovništva Kantona Sarajevo u 2019. godini¹

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja po 10. mkb	Broj oboljenja	Indeks strukt.
1.	Drugi neurotski poremećaji (F ₄₈)	1.947	13,33
2.	Drugi mentalni poremećaji i poremećaji ponašanja (F ₀₄ -F ₀₉ , F ₅₀ -F ₅₉ I F ₈₀ -F ₉₉)	1.902	13,02
3.	Drugi anksiozni poremećaji (F ₄₁)	1.351	9,25
4.	Reakcija na veliki stres i poremećaj prilagođavanja (F ₄₃)	1.319	9,03
5.	Demencija u Alzheimerovoj bolesti (F ₀₀)	885	6,06
6.	Drugi neorganski psihotični poremećaji (F ₂₈)	885	6,06
7.	Mentalna zaostalost (F ₇₀ -F ₇₉)	812	5,56
8.	Umjerene depresivne epizode (F _{32.1})	721	4,94
9.	Rekurentni depresivni poremećaj sa umjerenim epizodama (F _{33.1})	669	4,58
10.	Shizofrenia (F ₂₅)	665	4,55
	Ostali poremećaji mentalnog zdravlja	3.447	23,26
	UKUPNO	14.603	100,00%

¹Izvor podataka: J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izvještaju o bolestima i stanjima utvrđenim u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (Obr. br.30-Z-UOB) za 2019. godinu

Grafikon 11. Struktura poremećaja mentalnog zdravlja iskazana u % kod stanovništva Kantona Sarajevo u 2019. godini¹

¹Izvor podataka: J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izvještaju o bolestima i stanjima utvrđenim u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (Obr. br.30-Z-UOB) za 2019. godinu.

2.4.1. Nasilje u porodici

Prema Izvještaju o bolestima i stanjima utvrđenim u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u toku 2019. godine u kategoriji sindroma zlostavljanja – odnosno lošeg postupka (T₇₄) registrirano je 5 slučajeva.

Unutar dobne i spolne strukture sindrom zlostavljanja – odnosno lošeg postupka (T₇₄) registriran je kod 1 djeteta ženskog spola u dobnoj skupini od 1-4 godine, kod jedne ženske osobe u dobnoj skupini od 40-49 godina, kod jedne ženske osobe u dobnoj skupini od 50-59 godina i kod dvije muške osobe u dobnoj skupini od 60-64 godine.

Prema podacima iz Izvještaja o radu JU "Kantonalni centar za socijalni rad" u Kantonu Sarajevo općinske službe socijalne zaštite su u 2019. godini evidentirale 1.305 prijava nasilja u porodici.

Od ukupnog broja prijava nasilja u porodici u 2019. godini ukupan broj osoba koje su štice zaštitnom mjerom je bio 326, dok je broj nasilnih osoba kojima su izrečene zaštitne mjere iznosio 289. U 2019. godini 101 osoba je smještena u Sigurnu kuću NVO Fondacija lokalne demokratije.

Tabela 15. Prikaz broja osoba koje su štice zaitnom mjerom i broj osoba kojima su izrečene zaitne mjere - nasilje u porodici*

Služba socijalne zaštite	Broj osoba koje su štice zaitnom mjerom	Broj nasilnih osoba kojima su izrečene zaitne mjere
Stari Grad	29	29
Centar	47	42
Novo Sarajevo	52	43
Novi Grad	72	62
Ilidža	56	51
Hadžići	28	27
Vogošća	25	19
Ilijaš	17	16
Ukupno	326	289

*Izvor podataka: Izvještaja o radu JU "Kantonalni centar za socijalni rad" u Kantonu Sarajevo za 2019. godinu

Tabela 16. Prikaz broja osoba koje su smještene u sigurnu kuću - nasilje u porodici*

OSOBE SMJEŠTENE U SIGURNU KUĆU

Red. br	Služba socijalne zaštite općine	Smještene od strane Službe socijalne zaštite		Ukupno
		Smještene od strane Službe socijalne zaštite	Smještene u pratnji policije	
1	Stari grad	4	8	12
2	Centar		20	20
3	Novo Sarajevo		4	4
4	Novi grad	2	15	17
5	Ilidža sa odj. Trnovo	11	16	27
6	Hadžići	2	2	4
7	Vogošća	1	6	7
8	Ilijaš		10	10
	UKUPNO	20	81	101

*Izvor podataka: Izvještaja o radu JU "Kantonalni centar za socijalni rad" u Kantonu Sarajevo za 2019. godinu

2.5. REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE ŽENA

Na području Kantona Sarajevo u zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru u 2019. godini prema prijavama poroda ukupno je registrovano 4.438 poroda. (Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Prijave porođaja, Obrazac br. 10-I-PP).

Od ukupnog broja registrovanih poroda u toku 2019. godine 4.152 ili (92,94%) su registrovani kod žena sa mjestom prebivališta na području Kantona Sarajevo a 286 ili (7,06%) kod žena sa mjestom prebivališta van Kantona Sarajevo.

Prema prijavama poroda u 2019. godini iz javnih zdravstvenih ustanova (porodilišta) broj ukupno rođenih (kada su u pitanju žene sa prebivalištem na području Kantona Sarajevo) iznosio je 4.240 od čega živorođenih 4.225.

Tabela 17. Broj poroda, ukupno rođenih i živorođenih registrovan u porodilištima na području Kantona Sarajevo kod porodilja sa prebivalištem na području KS*

Godina	Broj poroda ukupno	Broj ukupno rođenih	Broj živorođenih
2019.	4.152	4.240	4.225

**Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu prijave poroda iz zdravstvenih ustanova u 2019. godini)*

Prema dobnoj strukturi majki najveći broj živorođenih 1.415 ili (33,63%) registrovan je kod žena u dobnoj skupini od 30 do 34 godine, a zatim u dobnoj skupini od 25 do 29 godina 1.277 živorođenih sa udjelom u ukupnom broju živorođenih od (30,22%).

Broj živorođenih u dobnoj skupini od 20-24 godina 703 ili (16,64%) u odnosu na ukupan broj živorođenih. U dobnoj skupini od 35-39 godina iznosio je 636 ili (15,05%), u dobnoj skupini od 40-44 godine 98 ili (2,32%), a u dobnoj skupini od 15 do 19 godina 81 ili (1,92%) u odnosu na ukupan broj živorođenih.

U 2019. godini ne bilježimo rođenje od majki u dobnoj skupini ispod 15 godina, a u dobnoj skupini od 45-49 godina registrovano je 12 ili (0,28%) u odnosu na ukupan broj živorođenih u 2019. godini.

Tabela 18. Broj živorođenih (prema prijavama poroda)* u odnosu na dobnu strukturu žena /porodilja u 2019. godini

Dobne skupine									Ukupno
≤15g.	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50≥	4.225
-	81	705	1.282	1.421	636	98	12	1	

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo-na osnovu prijave poroda iz javnih zdravstvenih ustanova u 2019. godini

Od ukupno 4.152 registrovanih poroda u 2019. godini kod žena sa mjestom prebivališta na području Kantona Sarajevo čak 1.236 ili (29,77%) su završeni carskim rezom (sectio caesarea). Prema smjernicama SZO, svaka zemlja ne bi trebala imati više od 15% poroda dovršenih carskim rezom godišnje.

Stopa izvršenih carskih rezova na 1.000 živorođenih u 2019. godini izuzetno je visoka i iznosila je 292,54.

U javnom sektoru u 2019. godini u javnim zdravstvenim ustanovama, a prema Izvještaju o radu službe za zaštitu reproduktivnog zdravlja žena (Obrazac br.12-Z-ZRZ) propisano je ukupno 624 kontraceptivnih sredstava od čega: oralnih kontraceptivnih sredstava 337 ili (54,00%), intrauterinih kontraceptivnih sredstava 259 ili (41,51%), te 28 ili (4,49%) svih ostalih kontraceptivnih sredstava. Prema dostavljenim izvještajima iz privatne prakse u 2019. godini propisano je 848 kontraceptiva od čega oralnih 721 ili (85,02%), intrauterinih kontraceptivnih sredstava 93 ili (10,97%), a svih ostalih kontraceptivnih sredstava 34 ili (4,01%).

Od ukupno 38 ordinacija i privatnih zdravstvenih ustanova registrovanih za obavljanje zdravstvenih usluga iz oblasti ginekologije, (Izvor: Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo) u 2019. godini 25 ili (65,79%) ispunjavale su svoju zakonsku obavezu, te u zakonskom roku dostavljale Zavodu za javno zdravstvo Kantona Sarajevo izvještaje u skladu s propisima o evidencijama u oblasti zdravstva.

U 2019. godini u javnom sektoru registrovano je 353 obavljenih prekida trudnoće od čega 323 ili (91,50%) prekida trudnoće kod žena sa područja Kantona Sarajevo i 30 ili (8,50%) kod žena sa područja drugih kantona FBiH.

Broj registrovanih prekida trudnoće u zdravstvenim ustanovama u privatnom sektoru koje pružaju usluge iz oblasti ginekologije, a koje dostavljaju izvještaje Zavodu za javno zdravstvo KS u 2019. godini je bio 125 od čega 105 ili (84,00%) kod žena s prebivalištem na području Kantona Sarajevo.

Prijave o prekidu trudnoće (Obrazac br 11-I-PT), u 2019. godini J.U. Zavodu za javno zdravstvo KS dostavilo je 25 privatnih ordinacija/ustanova.

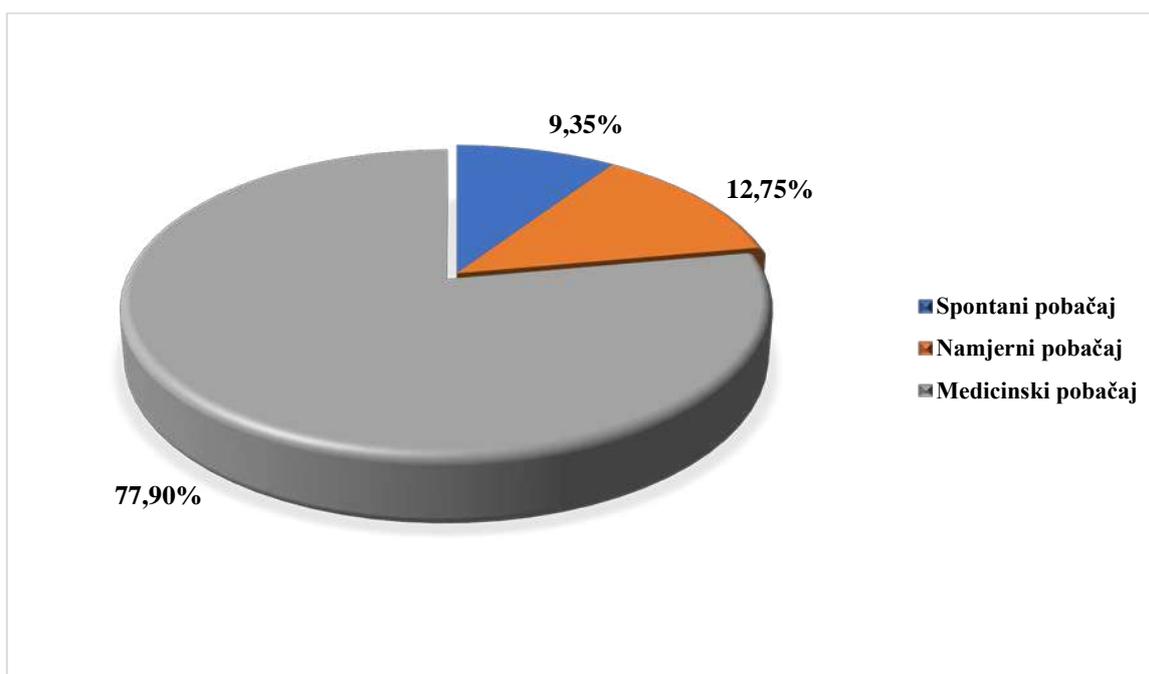
Prema dostavljenim podacima iz javnog i privatnog sektora ukupan broj pobačaja kada su u pitanju žene sa područja Kantona Sarajevo iznosio je 428.

Stopa pobačaja u 2019. godini na 1.000 živorođenih iznosila 101,30 (za žene sa područja Kantona Sarajevo).

U javnim zdravstvenim ustanovama od ukupnog broja registrovanih prekida trudnoće urađenih ženama sa prebivalištem na području Kantona Sarajevo u 2019. godini na Klinici za ginekologiju KCUS urađeno je 272 ili (84,21%), a u Općoj bolnici „Prim. dr. Abdulah Nakaš“ 51 ili (15,79%) prekida trudnoće.

Od ukupno 353 registrovanih pobačaja u javnom sektoru prema kategoriji prekida trudnoće registrovano je: 30 spontanih pobačaja (8,50%), 45 ili (12,75%) namjernih pobačaja i 278 ili (78,75%) medicinskih pobačaja.

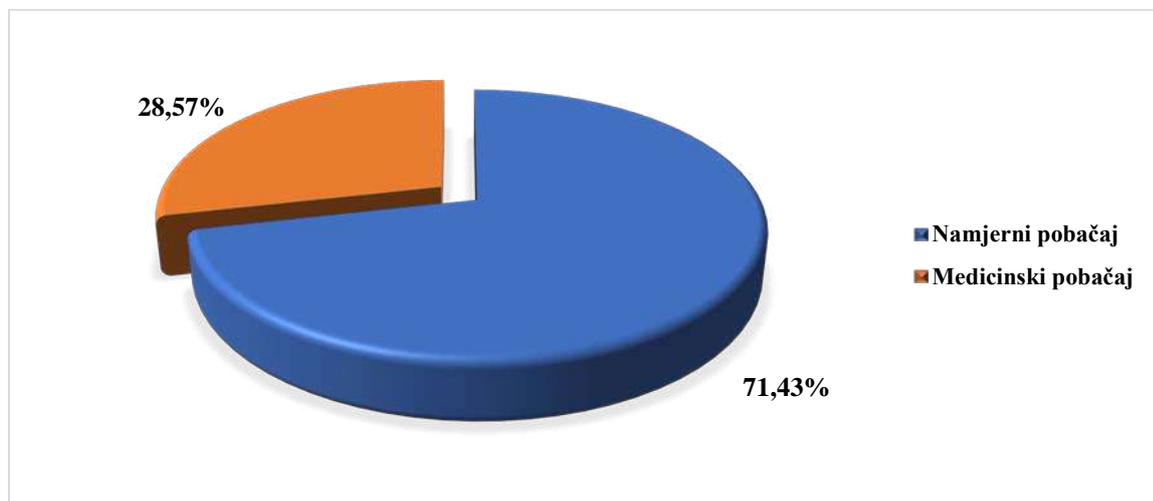
Grafikon 12. Registrovani pobačaji u javnim ustanovama na području Kantona Sarajevo prema kategoriji prekida trudnoće u 2019. godini*

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu Prijava o prekidu trudnoće - Obrazac br. 11-I-PT iz javnih zdravstvenih ustanova u 2019. godini i BSL-Obrazac br. 1-I-BSL)

U privatnom sektoru ukupno je registrovano 105 pobačaja. Prema kategoriji prekida trudnoće registrovano je: 75 ili (71,43%) namjernih pobačaja i 30 ili (28,57%) medicinskih pobačaja.

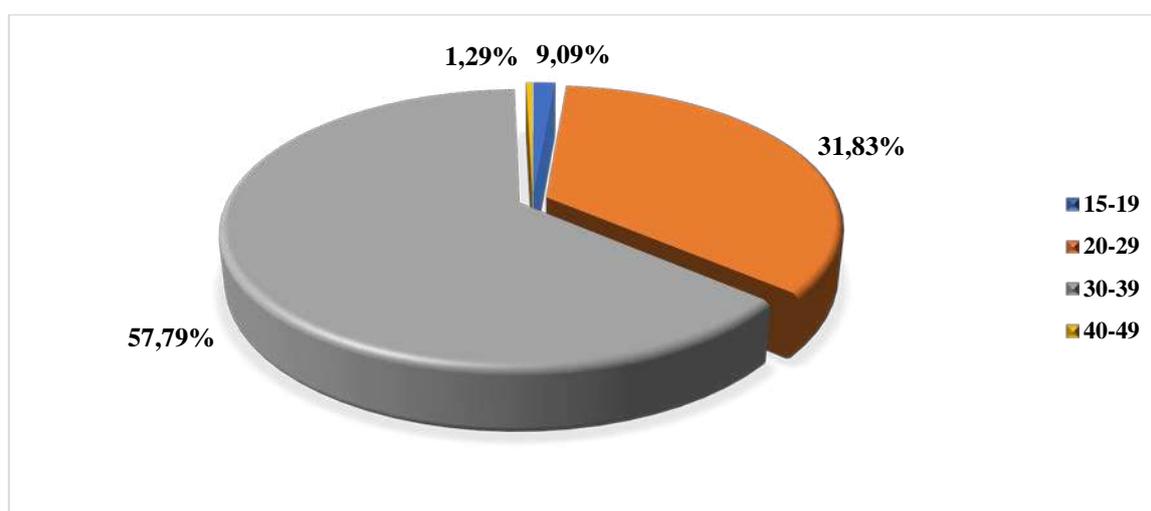
Grafikon 13. Registrovani pobačaji u privatnim ustanovama na području Kantona Sarajevo prema kategoriji prekida trudnoće u 2019. godini

Kada je u pitanju dobna struktura žena kojima je urađen medicinski pobačaj u javnom i privatnom zdravstvenom sektoru u 2019. godini od ukupno 308 registrovanih medicinskih pobačaja u dobnoj skupini 15-19 godina urađena su 4 ili (1,29%), od 20-29 godina 98 ili (31,83%), kod žena u dobnoj skupini od 30-39 godina 178 ili (57,79%), kod žena u dobnoj skupini od 40-49 godina 28 ili (9,09%).

U dobnim skupinama ispod 15 godina u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama na području Kantona Sarajevo u 2019. godini nije urađen niti jedan prekid trudnoće.

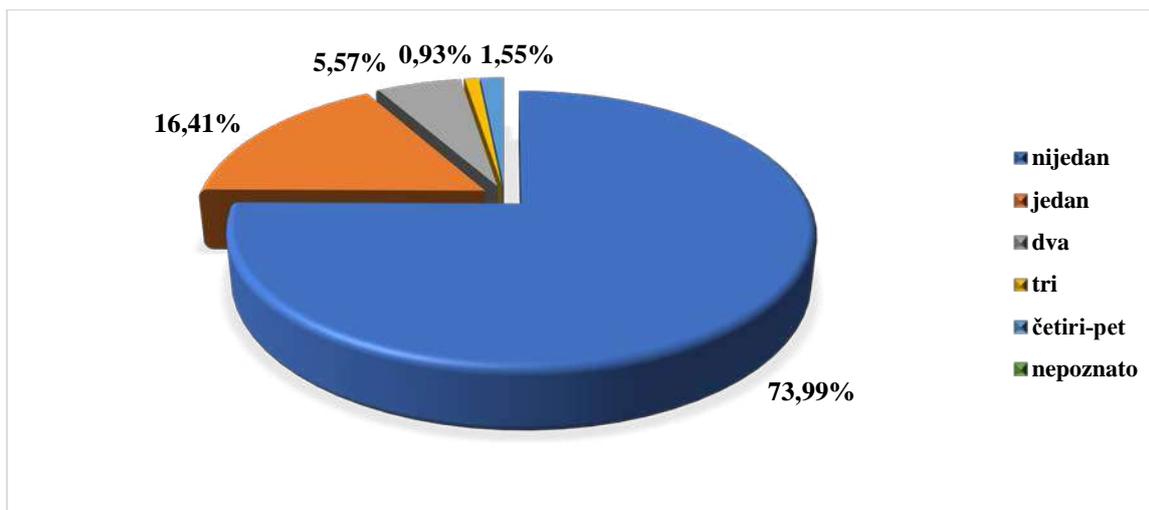
Grafikon 14. Prikaz registrovanih medicinskih pobačaja u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama na području Kantona Sarajevo prema dobnoj strukturi u 2019. godini*

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu Prijava o prekidu trudnoće iz javnih i privatnih zdravstvenih ustanova u 2019. godini)

U odnosu na broj prethodnih prekida trudnoće kod žena kojima su izvršeni legalno inducirani (medicinski) pobačaji u javnom i privatnom zdravstvenom sektoru na području Kantona Sarajevo u 2019. godini, najveći broj pobačaja urađen je ženama koje prethodno nisu imale niti jedan prekid trudnoće kod njih 239 ili (73,31%) od ukupnog broja urađenih medicinskih pobačaja.

Grafikon 15. Prikaz registrovanih medicinskih pobačaja O₀₄ u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama na području Kantona Sarajevo prema broju prethodnih prekida trudnoće u 2019. godini*

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu Prijava o prekidu trudnoće iz javnih zdravstvenih ustanova u 2019. godini)

Tabela 19. Vodeća oboljenja registrovana u zdravstvenoj zaštiti žena ukupno u 2019. godini*

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja po 10. MKB	Broj oboljenja	Indeks strukture %
1.	Menopauzalni i drugi perimenopauzalni poremećaji (N ₉₅)	4.471	18,56
2.	Kandidijaza (B ₃₇)	3.276	13,59
3.	Druge upale vagine i vulve (N ₇₆)	2.751	11,42
4.	Poremećaji menstruacije (N ₉₁ -N ₉₂)	2.075	8,61
5.	Lejomiom materice (D ₂₅)	1.116	4,63
	Ostala oboljenja i stanja	10.406	43,19
	Ukupno	25.949	100,00%

*Izvor podataka : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo – Izvještaj o bolestima i stanjima utvrđenim u službi zaštite reproduktivnog zdravlja žena (obrazac br. 31-Z-ZO) za 2019. godinu

Tabela 20. Vodeća oboljenja registrovana u zdravstvenoj zaštiti žena u starosnoj grupi od 15-24 godina u 2019. godini*

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja po 10. MKB	Broj oboljenja	Indeks strukture %
1.	Kandidijaza (B ₃₇)	997	27,30
2.	Bol i druga stanja u vezi sa ženskim polnim organima i menstrualnim krvarenjem (N ₉₄)	381	10,43
3.	Upale mokraćnog mjehura - cistitis (N ₃₀)	319	8,73
4.	Poremećaji menstruacije (N ₉₁ -N ₉₂)	319	8,73
5.	Druge upale vagine i vulve (N ₇₆)	293	8,02
	Ostala oboljenja	1.344	36,79
	Ukupno	3.653	100,00%

*Izvor podataka : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo – Izvještaj o bolestima i stanjima utvrđenim u službi zaštite reproduktivnog zdravlja žena (obrazac br. 31-Z-ZO) za 2019. godinu

Tabela 21. Vodeća oboljenja registrovana u zdravstvenoj zaštiti žena u starosnoj grupi 25-34 godina u KS, u 2019. godini*

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja prema 10. MKB	Broj oboljenja	Indeks strukture
1.	Kandidijaza (B ₃₇)	665	6,74
2.	Druge upale vagine i vulve (N ₇₆)	628	6,36
3.	Poremećaji menstruacije (N ₉₁ -N ₉₂)	348	3,52
4.	Ženska neplodnost (N ₉₇)	306	3,10
5.	Infekcije urogenitalnog sistema u trudnoći (O ₂₃)	260	2,63
	Ostala oboljenja, stanja	7.666	77,65
	UKUPNO	9.873	100,00%

*Izvor podataka : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo – Izvještaj o bolestima i stanjima utvrđenim u službi zaštite reproduktivnog zdravlja žena (obrazac br. 31-Z-ZO) za 2019. godinu

Tabela 22. Vodeća oboljenja registrovana u zdravstvenoj zaštiti žena u starosnoj grupi 35-44 godina i više godina u KS, u 2019. godini*

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja prema 10. MKB	Broj oboljenja	Indeks strukture
1.	Druge upale vagine i vulve (N ₇₆)	804	8,73
2.	Kandidijaza (B ₃₇)	704	7,64
3.	Poremećaji menstruacije (N ₉₁ -N ₉₂)	638	6,93
4.	Ženska neplodnost (N ₉₇)	311	3,38
5.	Lejominom materice (D ₂₅)	286	3,10
Ostala oboljenja, stanja		6.470	70,22
UKUPNO		9.213	100,00%

*Izvor podataka : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo – Izvještaj o bolestima i stanjima utvrđenim u službi zaštite reproduktivnog zdravlja žena (obrazac br. 31-Z-ZO) za 2019. godinu

Tabela 23. Vodeća oboljenja registrovana u zdravstvenoj zaštiti žena starosnoj grupi 45-49 godina i više godina u KS, u 2019. godini*

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja prema 10. MKB	Broj oboljenja	Indeks strukture
1.	Menopauzalni i drugi perimenopauzalni poremećaji (N ₉₅)	560	12,34
2.	Poremećaji menstruacije (N ₉₁ -N ₉₂)	522	11,51
3.	Druge upale vagine i vulve (N ₇₆)	475	10,47
4.	Kandidijaza (B ₃₇)	307	6,77
5.	Lejominom materice (D ₂₅)	249	5,49
Ostala oboljenja, stanja		2.424	53,42
UKUPNO		4.537	100,00%

*Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo – Izvještaj o bolestima i stanjima utvrđenim u službi zaštite reproduktivnog zdravlja žena (obrazac br. 31-Z-ZO) za 2019. godinu

**Tabela 24. Vodeća oboljenja registrovana u zdravstvenoj zaštiti žena za starosnu grupu
50 i više godina u 2019. godini***

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja po 10. MKB	Broj oboljenja	Indeks strukture %
1.	Menopauzalni i drugi perimenopauzalni poremećaji (N ₉₅)	3.802	50,99
2.	Kandidijaza (B ₃₇)	606	8,13
3.	Druge upale vagine i vulve (N ₇₆)	551	7,39
4.	Lejomiom materice (D ₂₅)	442	5,93
5.	Polip ženskih genitalnih organa (N ₈₄)	324	4,35
	Ostala oboljenja	1.731	23,21
	UKUPNO	7.456	100,00%

*Izvor podataka : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo – Izveštaj o bolestima i stanjima utvrđenim u službi zaštite reproduktivnog zdravlja žena (obrazac br. 31-Z-ZO) za 2019. godinu

ZAKLJUČCI

- *Ukupan broj registrovanih oboljenja/stanja u 2019. godini utvrđenih u primarnoj zdravstvenoj zaštiti koja se odnose na poremećaje mentalnog zdravlja iznosio je 14.603 ili (2,94%) od ukupnog broja registriranih oboljenja/stanja u Kantonu Sarajevo.*
- *Prema Izvještaju o bolestima i stanjima utvrđenim u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u toku 2019. godine u kategoriji sindroma zlostavljanja – odnosno lošeg postupka (T₇₄) registrirano je 5 slučajeva.*
- *Prema podacima iz Izvještaja o radu JU "Kantonalni centar za socijalni rad" u Kantonu Sarajevo općinske službe socijalne zaštite su u 2019. godini evidentirale 1.305 prijava nasilja u porodici.*
- *Od ukupnog broja prijava nasilja u porodici u 2019. godini ukupan broj osoba koje su šticeene zaštitnom mjerom je bio 326, dok je broj nasilnih osoba kojima su izrečene zaštitne mjere iznosio 289. U 2019. godini 101 osoba je smještena u Sigurnu kuću NVO Fondacija lokalne demokratije.*
- *Od ukupnog broja registrovanih poroda u toku 2019. godine 4.152 ili (92,94%) su registrovani kod žena sa mjestom prebivališta na području Kantona Sarajevo a 286 ili (7,06%) kod žena sa mjestom prebivališta van Kantona Sarajevo.*
- *U 2019. godini ne bilježimo rođenje od majki u dobnoj skupini ispod 15 godina, a u dobnoj skupini od 45-49 godina registrovano je 12 ili (0,28%) u odnosu na ukupan broj živorođenih u 2019. godini.*
- *Stopa izvršenih carskih rezova na 1.000 živorođenih u 2019. godini izuzetno je visoka i iznosila je 292,54.*
- *Prema dostavljenim podacima iz javnog i privatnog sektora ukupan broj pobačaja kada su u pitanju žene sa područja Kantona Sarajevo iznosio je 428.*
- *U dobnim skupinama ispod 15 godina u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama na području Kantona Sarajevo u 2019. godini nije urađen niti jedan prekid trudnoće.*

2.6. ORALNO ZDRAVLJE

Prema prikupljenim podacima iz primarne stomatološke zaštite u javnom sektoru u Kantonu Sarajevo u 2019. godini vodeća oboljenja su: zubni karijes sa ukupno 57.438 oboljelih i indeksom strukture 36,90%, zatim oboljenje zubne pulpe i periapikalnog tkiva sa ukupno 49.410 oboljelih i indeksom strukture 31,74%, dentofacijalne anomalije sa ukupno 19.786 oboljelih i indeksom strukture 12,71%, gingivitis i periodontalna oboljenja sa ukupno 17.497 oboljelih i indeksom strukture 11,24%, druga oboljenja čvrstog tkiva zuba sa ukupno 1.838 oboljelkih i indeksom strukture 1,18% i ostala oboljenja i stanja kod ukupno 9.703 oboljelih i indeksom strukture 6,23%. Analiza podataka navedenih u narednoj tabeli odnosi se na ukupno 155.672 registrirana pacijenta.

U okviru ovog dokumenta dat je i tabelarni prikaz vodećih oboljenja u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru za različite dobne grupacije pacijenata. Prikazana su vodeća oboljenja za populacionu grupu od 1-9 godina života, zatim populaciju od 10-19 godina, od 20-29 godina, od 30-39 godina, od 40-49 godina, od 50-59 godina od 60-69 godina, od 70-79 godina i populaciju 80+ godina života.

Tabela 25. Vodeća oboljenja u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru ukupno u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEKS STRUKTURE
1.	Zubni karijes K ₀₂	57.438	36,90
2.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	49.410	31,74
3.	Dentofacijalne anomalije (uključujući maloccl.) K ₀₇	19.786	12,71
4.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	17.497	11,24
5.	Druga oboljenje čvrstog tkiva zuba K ₀₃	1.838	1,18
	Ostala oboljenja, stanja	9.703	6,23
	UKUPNO	155.672	100,00%

Grafikon 16. Vodeća oboljenja u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru ukupno u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

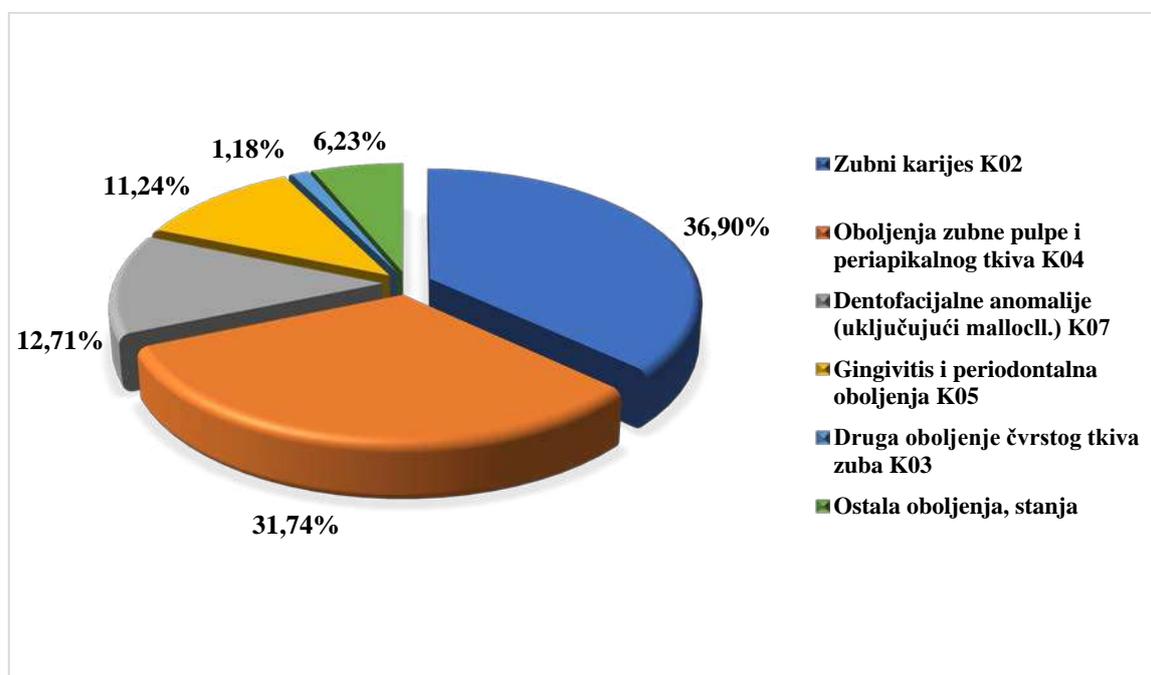

Tabela 26. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 1-9 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEKS STRUKTURE
1.	Zubni karijes K ₀₂	7.316	47,81
2.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	4.163	27,21
3.	Dentofacijalne anomalije (uključujući mallocll.) K ₀₇	2.160	14,12
4.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	627	4,10
5.	Poremećaji razvoja i rasta zuba K ₀₀	312	2,04
	Ostala oboljenja, stanja	724	4,73
	UKUPNO	15.302	100,00%

Grafikon 17. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 1-9 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

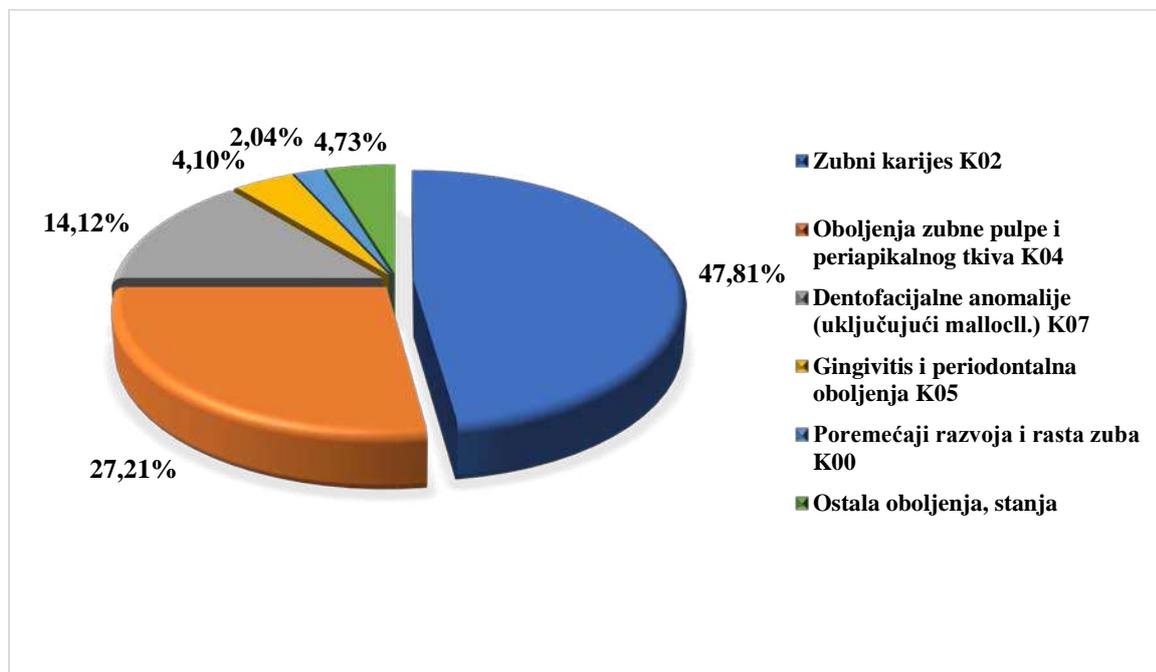

Tabela 27. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 10-19 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEKS STRUKTURE
1.	Dentofacijalne anomalije (uključujući mallocll.) K ₀₇	16.666	41,79
2.	Zubni karijes K ₀₂	11.608	29,11
3.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	7.819	19,61
4.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	1.831	4,59
5.	Zadržani i uklješteni zubi K ₀₁	611	1,53
	Ostala oboljenja, stanja	1.343	3,37
UKUPNO		39.878	100,00%

Grafikon 18. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 10-19 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

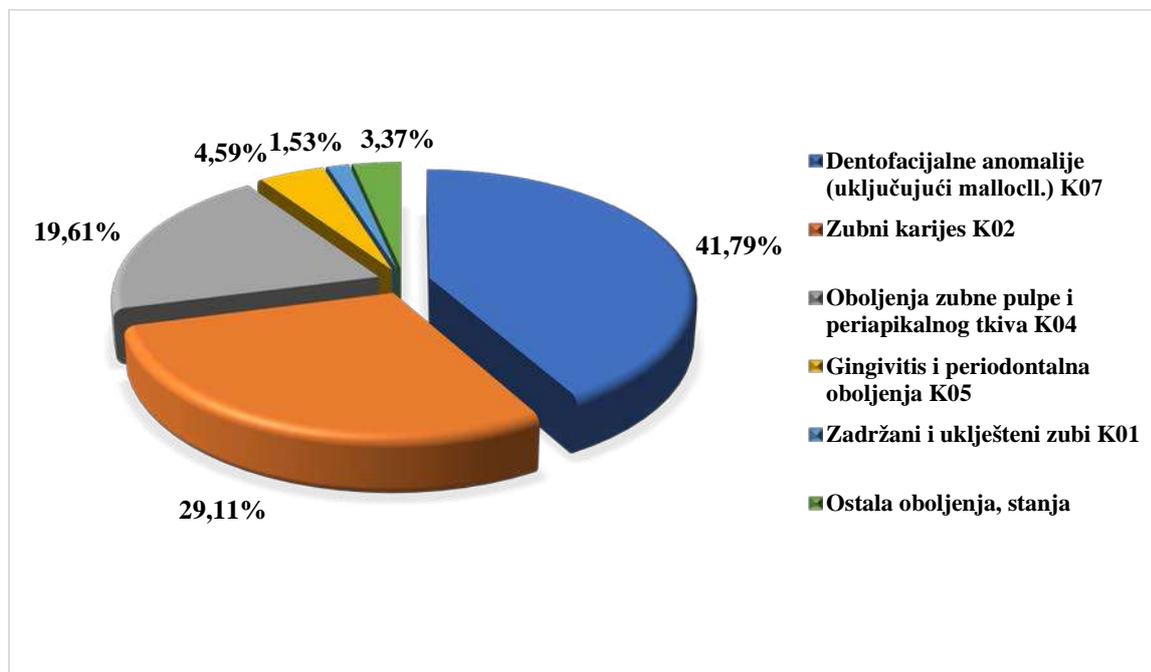

Tabela 28. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 20-29 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEKS STRUKTURE
1.	Zubni karijes K ₀₂	9.587	38,80
2.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	8.695	35,19
3.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	4.052	16,40
4.	Dentofacijalne anomalije (uključujući maloccl.) K ₀₇	960	3,89
5.	Zadržani (retinirani) i uklješteni (impaktirani) zubi K ₀₁	302	1,22
	Ostala oboljenja, stanja	1.114	4,51
	UKUPNO	24.710	100,00%

Grafikon 19. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 20-29 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

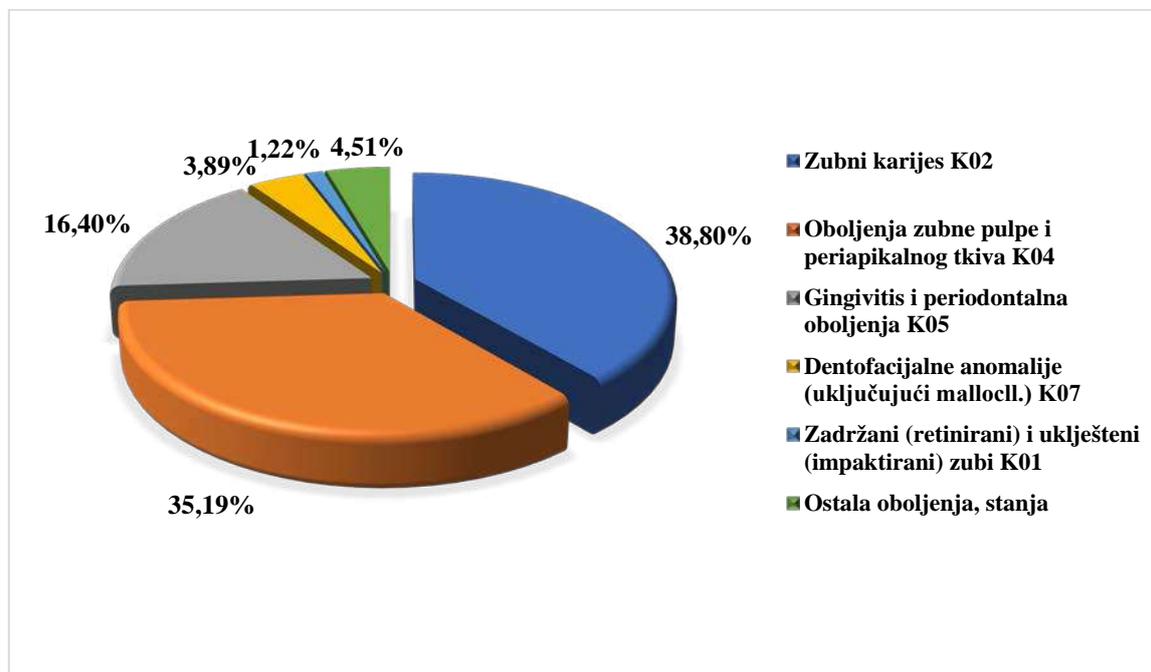

Tabela 29. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 30-39 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEKS STRUKTURE
1.	Zubni karijes K ₀₂	9.516	40,15
2.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	8.985	37,91
3.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	3.312	13,97
4.	Druga oboljenja vilice K ₁₀	456	1,92
5.	Druga oboljenja čvrstog tkiva zuba K ₀₃	422	1,78
	Ostala oboljenja, stanja	1.012	4,27
	UKUPNO	23.703	100,00%

Grafikon 20. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 30-39 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

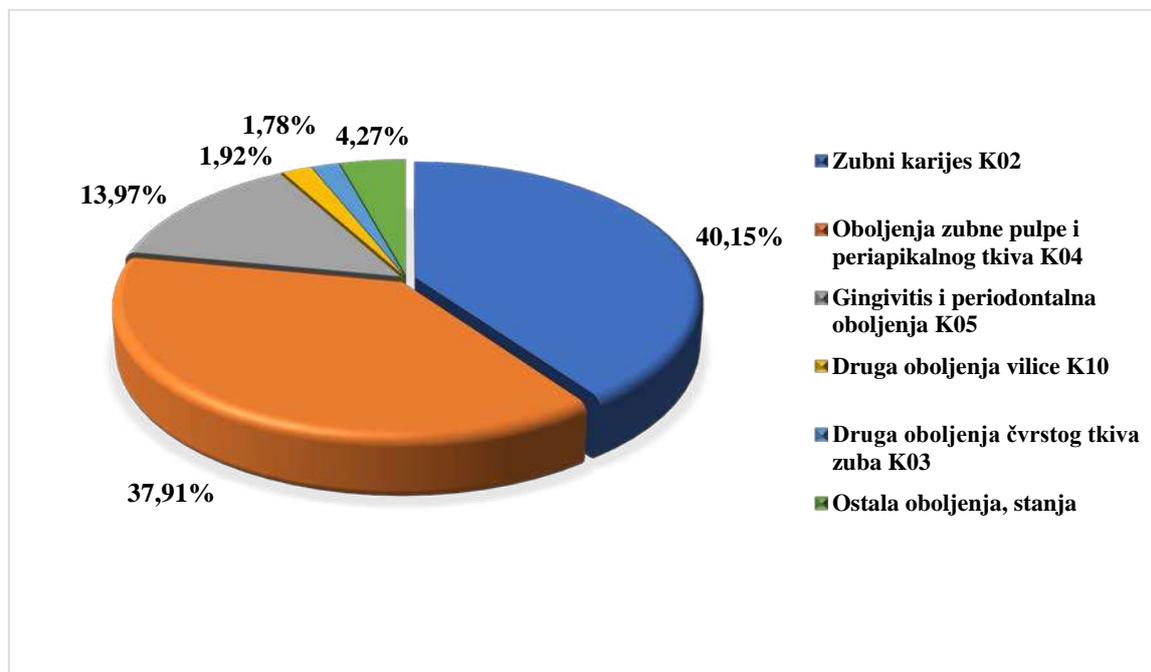

Tabela 30. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 40-49 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEKS STRUKTURE
1.	Zubni karijes K ₀₂	8.395	40,05
2.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	7.893	37,66
3.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	3.006	14,34
4.	Druga oboljenja čvrstog tkiva zuba K ₀₃	437	2,08
5.	Drugi poremećaji zuba i potpornih struktura K ₀₈	356	1,70
	Ostala oboljenja, stanja	874	4,17
	UKUPNO	20.961	100,00%

Grafikon 21. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 40-49 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

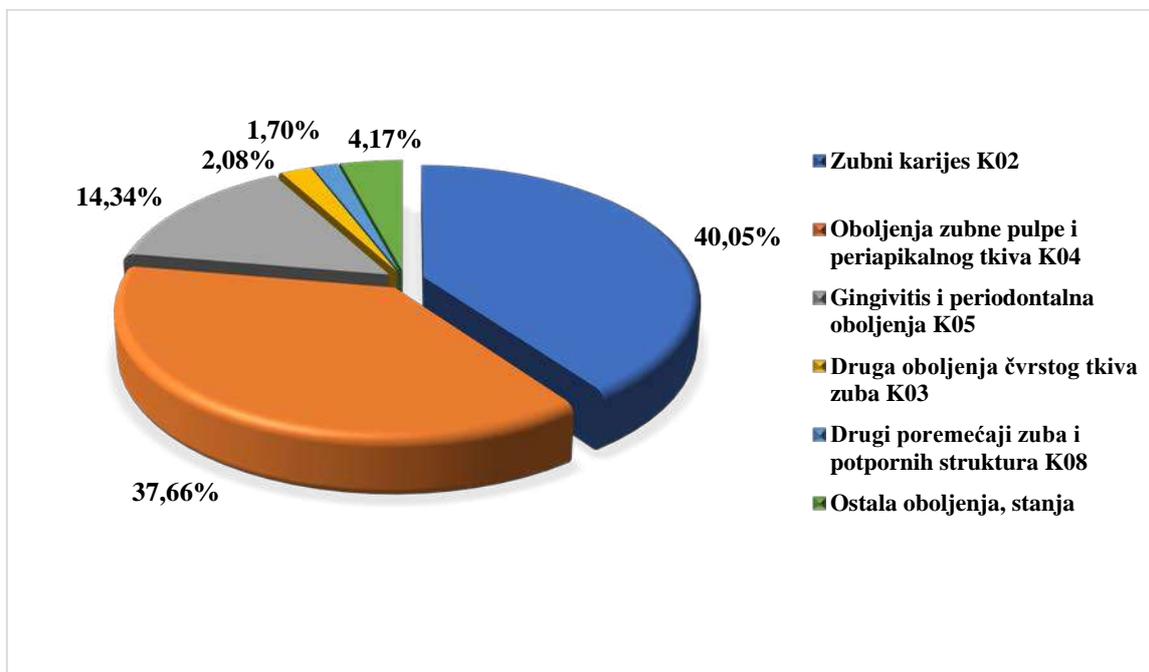

Tabela 31. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 50-59 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEKS STRUKTURE
1.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	5.578	37,24
2.	Zubni karijes K ₀₂	5.489	36,65
3.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	2.197	14,67
4.	Druga oboljenja čvrstog tkiva zuba K ₀₃	566	3,78
5.	Drugi poremećaji zuba i potpornih struktura K ₀₈	301	2,01
	Ostala oboljenja, stanja	847	5,65
	UKUPNO	14.978	100,00%

Grafikon 22. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 50-59 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

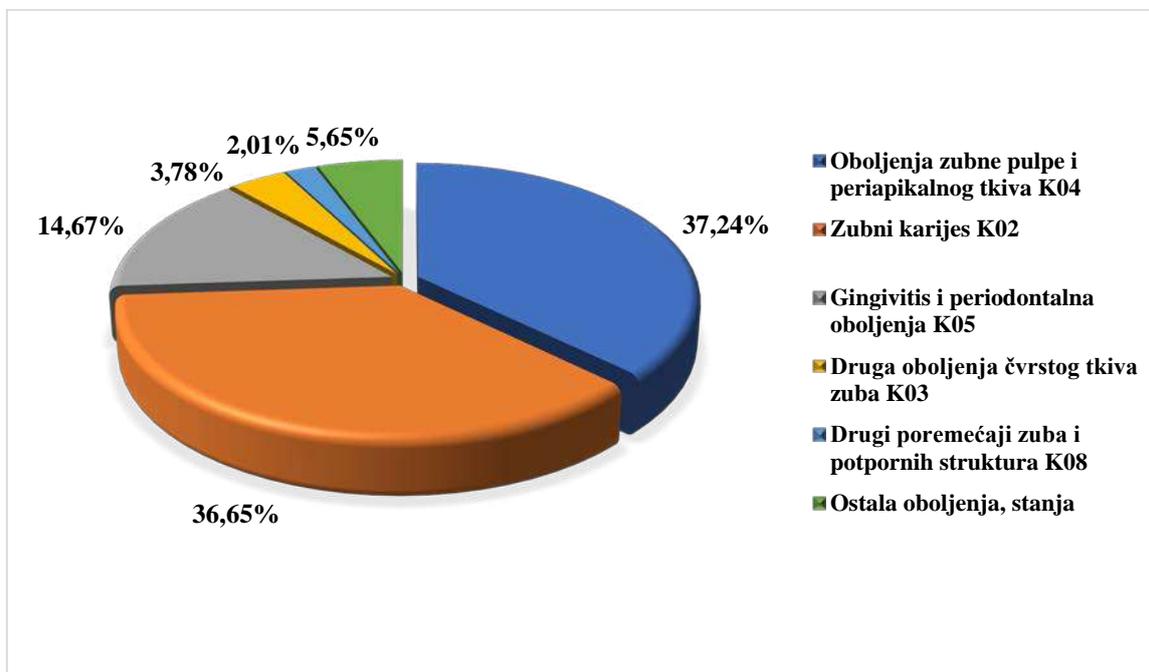

Tabela 32. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 60-69 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEKS STRUKTURE
1.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	3.993	37,85
2.	Zubni karijes K ₀₂	3.689	34,97
3.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	1.643	15,57
4.	Druga oboljenja čvrstog tkiva zuba K ₀₃	413	3,91
5.	Drugi poremećaji zuba i potpornih struktura K ₀₈	255	2,42
	Ostala oboljenja, stanja	557	5,28
	UKUPNO	10.550	100,00%

Grafikon 23. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 60-69 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

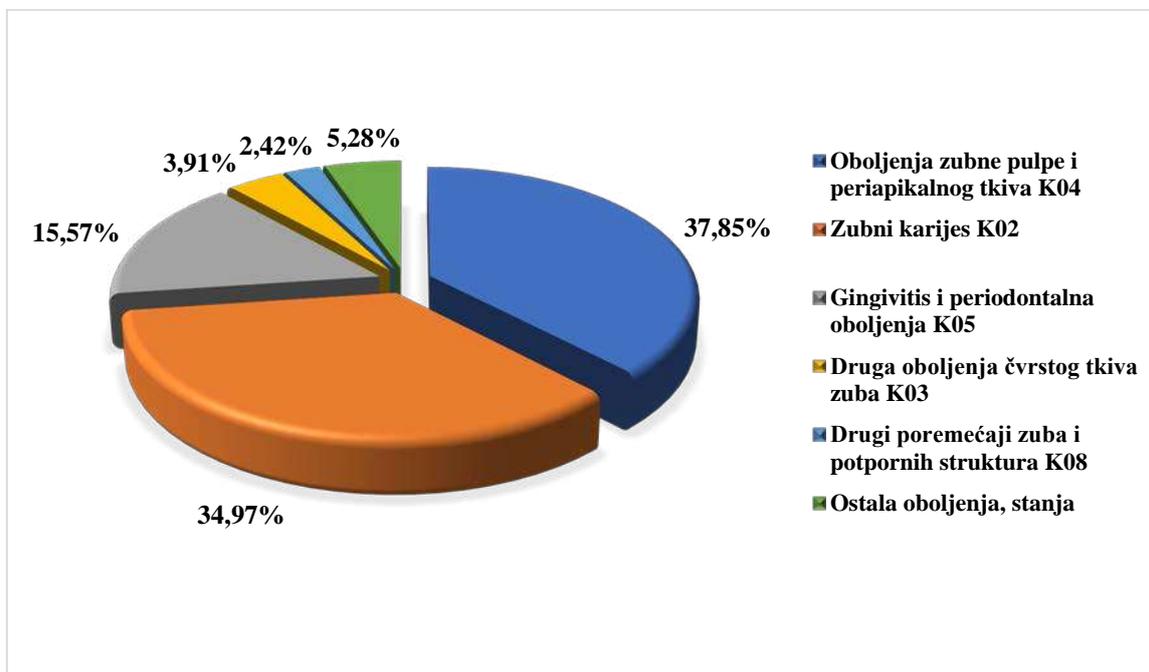

Tabela 33. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 70-79 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEKS STRUKTURE
1.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	1.848	41,71
2.	Zubni karijes K ₀₂	1.423	32,11
3.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	673	15,19
4.	Drugi poremećaji zuba i potpornih struktura K ₀₈	126	2,84
5.	Druga oboljenja usana i sluznice usne šupljine K ₁₃	121	2,73
	Ostala oboljenja, stanja	240	5,42
	UKUPNO	4.431	100,00%

Grafikon 24. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 70-79 godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

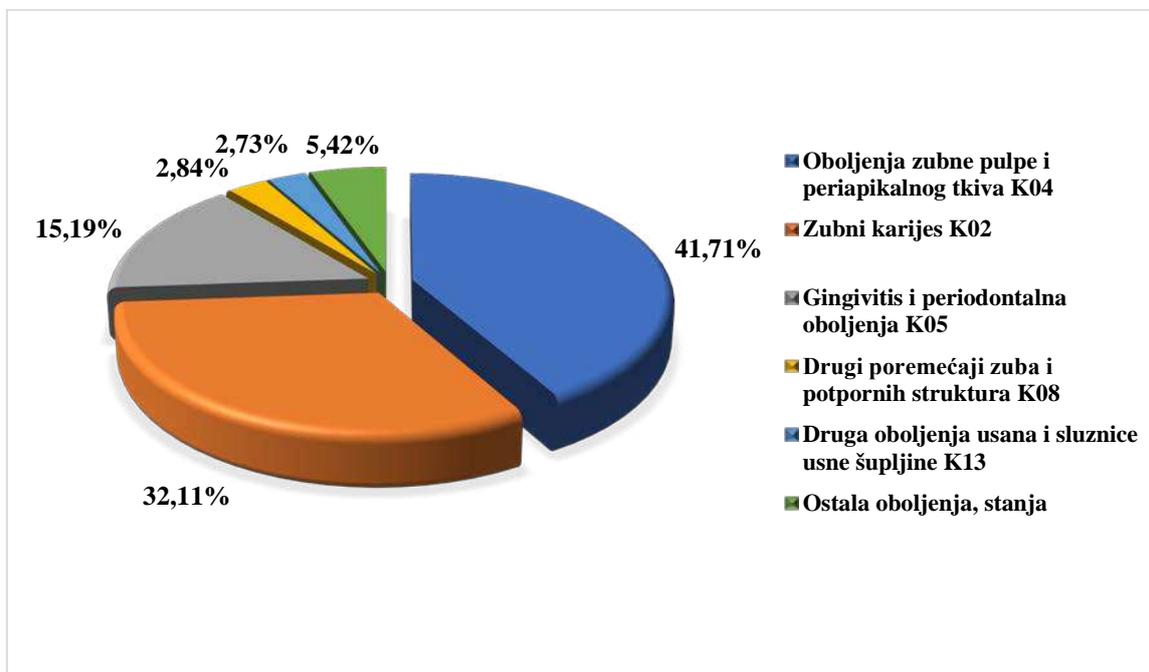
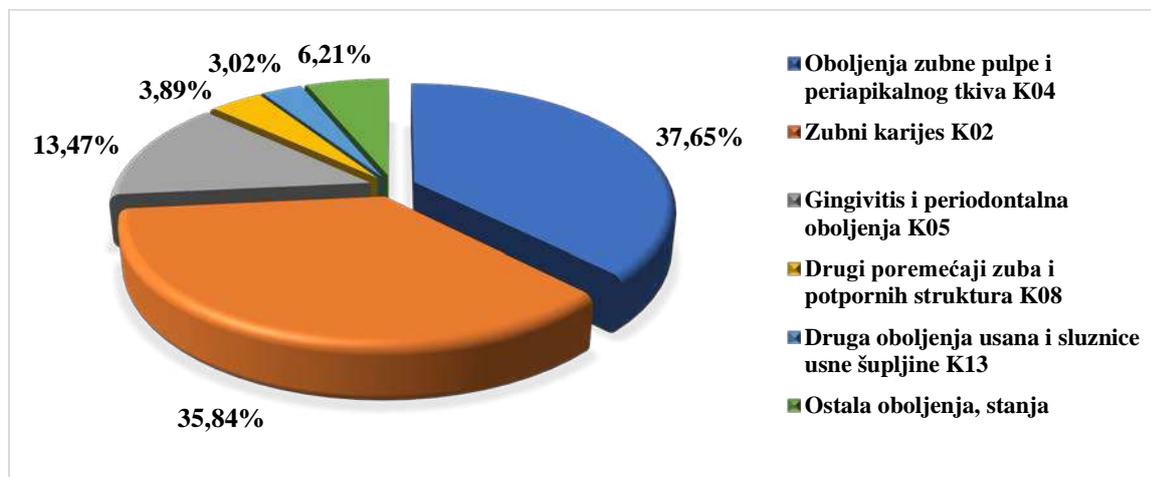

Tabela 34. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 80+ godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEKS STRUKTURE
1.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	436	37,65
2.	Zubni karijes K ₀₂	415	35,84
3.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	156	13,47
4.	Drugi poremećaji zuba i potpornih struktura K ₀₈	45	3,89
5.	Druga oboljenja usana i sluznice usne šupljine K ₁₃	35	3,02
	Ostala oboljenja, stanja	72	6,21
	UKUPNO	1.159	100,00%

Grafikon 25. Vodeća oboljenja registrovana u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u starosnoj grupi 80+ godina u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

U javnom sektoru u 2019. godini na području Kantona Sarajevo zaštita oralnog zdravlja pružana je kontinuirano na 56 punktova od čega su 2 punkta aktivna u JU Stomatološki fakultet sa klinikama Univerziteta u Sarajevu (UNSA).

U pogledu stomatološke opreme stomatološka zdravstvena zaštita pružana je na ukupno 226 stomatoloških stolica odnosno jedinica, od čega na 126 stomatoloških stolica raspoređenih u JU Stomatološki fakultet sa klinikama UNSA. U toku 2019. godine usluge u ovoj oblasti pružala su ukupno 244 stomatološka tima.

U toku 2019. godine u javnom stomatološkom sektoru registrovane su ukupno 269.533 posjete. Broj posjeta po jednom timu na godišnjem nivou iznosio je 1.105, a prosječan dnevni broj posjeta po jednom timu iznosio je 4,17 posjeta. U 2019. godini u javnom sektoru preventivne stomatološke usluge pružene su kod 53.969 pacijenata.

2.6.1. Privatni stomatološki sektor

U 2019. godini, u privatnom sektoru u Kantonu Sarajevo, stomatološka zdravstvena zaštita pružana je u 209 registrovanih djelatnosti. Privatni stomatološki sektor, prema podacima Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo čine 173 privatne stomatološke ordinacije, registrovane za pružanje polivalentnih stomatoloških usluga, zatim 1 privatna stomatološka poliklinika, 21 ordinacija opće stomatologije, 2 specijalističko konsultativne ordinacije za pružanje usluga dječije i preventivne stomatologije, 3 specijalističko konsultativne ordinacije za pružanje usluga iz oblasti parodontologije, 3 specijalističko konsultativne ordinacije za oralnu hirurgiju, 3 specijalističko konsultativne ordinacije za oralnu medicinu, 4 specijalističko konsultativne ordinacije za stomatološku protetiku, 10 specijalističko konsultativnih ordinacija za pružanje usluga iz oblasti ortopedije vilica-ortodonciju, 34 zubotehnička laboratorija i 5 ortodontskih laboratorija. Podaci su preuzeti sa web stranice Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo, na dan 01.06.2020. godine.

ZAKLJUČCI

- *Prema prikupljenim podacima iz primarne stomatološke zaštite u javnom sektoru u Kantonu Sarajevo u 2019. godini vodeća oboljenja su: zubni karijes, zatim oboljenje zubne pulpe i periapikalnog tkiva, dentofacijalne anomalije, gingivitis i periodontalna te druga oboljenja čvrstog tkiva zuba.*
- *U pogledu stomatološke opreme stomatološka zdravstvena zaštita pružana je na ukupno 226 stomatoloških stolica odnosno jedinica, od čega na 126 stomatoloških stolica raspoređenih u JU Stomatološki fakultet sa klinikama UNSA.*
- *U toku 2019. godine usluge u ovoj oblasti pružala su ukupno 244 stomatološka tima.*
- *U toku 2019. godine u javnom stomatološkom sektoru registrovane su ukupno 269.533 posjete. Broj posjeta po jednom timu na godišnjem nivou iznosio je 1.105, a prosječan dnevni broj posjeta po jednom timu iznosio je 4,17 posjeta.*
- *U 2019. godini u javnom sektoru preventivne stomatološke usluge pružene su kod 53.969 pacijenata.*
- *U 2019. godini, u privatnom sektoru u Kantonu Sarajevo, stomatološka zdravstvena zaštita pružana je u 209 registrovanih subjekata.*

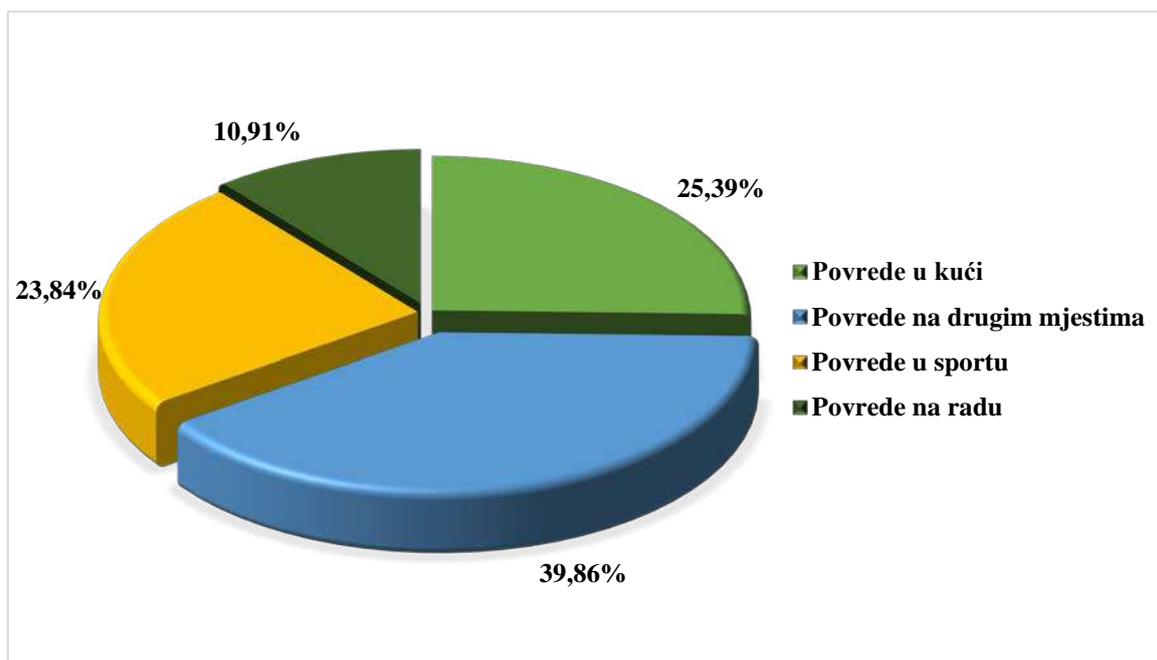
2.7. TRAUMATIZAM

U 2019. godini u primarnoj zdravstvenoj zaštiti ukupno je registrovano 10.090 povreda stanovništva Kantona Sarajevo. Najveći broj povreda stanovništva Kantona Sarajevo registrovan je u kući, na drugim mjestima i sportu. U strukturi svih registrovanih oboljenja, stanja i povreda, povrede čine 2,03%.

Opća stopa traumatizma stanovništva Kantona Sarajevo iznosi 2,40% te nema značajne razlike u odnosu na prethodne godine.

U strukturi svih registrovanih povreda u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, najčešće su zastupljene povrede na drugim mjestima sa 39,86% (4.022 povrede) i povrede u kući sa 25,39% (2.562 povrede), a zatim slijede povrede u sportu sa 23,84% (2.405 povreda) i povrede na radu, odnosno u jaslicama, vrtiću, školi sa 10,91% (1.101 povreda).

Grafikon 26. Struktura povreda stanovništva Kantona Sarajevo u 2019. godini, pregled prema mjestu događaja povrede

Najveći procent povreda registrovan je kod radno-aktivnog stanovništva 20-64 godine života (5.484 povrede) i kod djece 5-14 godina života (2.868 povreda), koje u strukturi svih registrovanih povreda prema dobnim skupinama čine 82,78%, a zatim slijede povrede osoba 65 i više godina starosti (694 povrede) sa 6,88%, dok su povrede kod ostalih dobnih skupina zastupljene u znatno nižem procentu i to: povrede djece ispod jedne godine života sa 1,08% (109 povreda), zatim povrede djece i omladine 15-19 godina života sa 3,70% (373 povrede) i djece starosti 1-4 godine sa 5,5% (562 povrede).

Povrede djece ispod jedne godine života najčešće se dešavaju u kući (58 ili 53,21%) i na drugim mjestima (17 ili 33,03%).

Povrede djece 1-4 godina života najčešće se dešavaju, također, u kući (292 ili 51,96%) i u sportu (103 ili 18,33%).

Školska djeca 5-14 godina života, također, najčešće se povređuju u sportu (1.088 ili 37,94%), a zatim slijede povrede usljed nezgoda u kući (1.080 ili 37,66%).

Školska djeca i omladina 15-19 godina života najčešće se povređuju na drugim mjestima (198 ili 53,08%) i u sportu (64 ili 17,16%).

Povrede kod radno-aktivnog stanovništva 20-64 godine života najčešće se dešavaju usljed nezgoda na drugim mjestima (2.819 ili 51,40%) i usljed nezgoda u sportu (1.115 ili 20,33%), dok su povrede na radu zastupljene sa 11,94% (655 povreda).

Osobe starosti 65 i više godina života najčešće se povređuju usljed nezgoda na drugim mjestima (456 ili 65,71%) i usljed povreda u kući (176 ili 25,36%).

2.7.1. Saobraćajni traumatizam

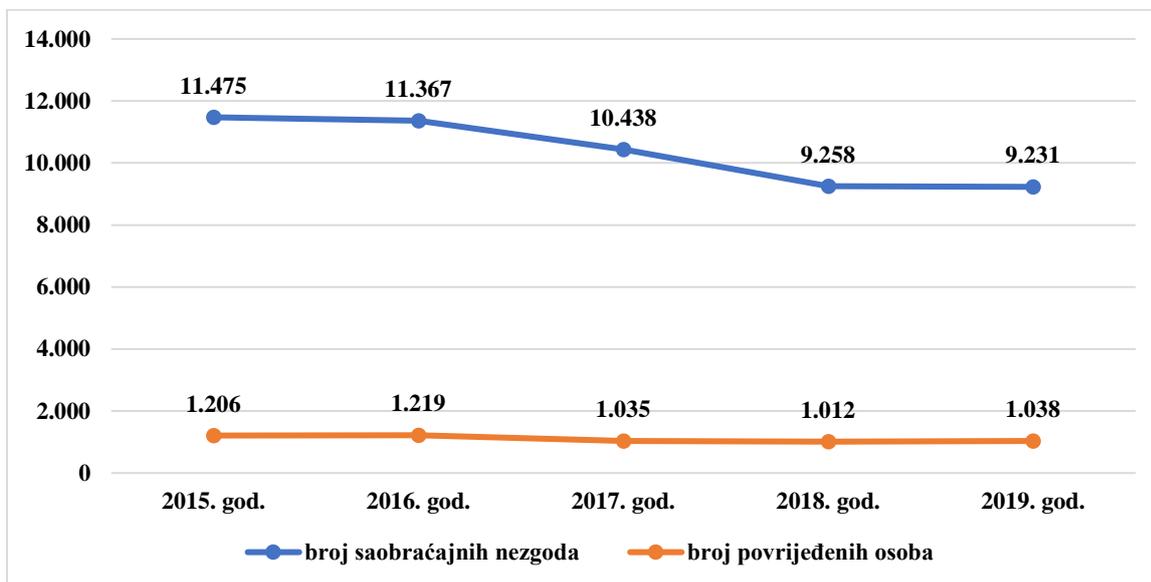
Prema podacima MUP-a Kantona Sarajevo u 2019. godini u Kantonu Sarajevo, registrovano je ukupno 9.231 saobraćajnih nezgoda.

Broj registrovanih saobraćajnih nezgoda izazvanih u alkoholisanom stanju u 2019. godini je iznosio 98 nezgoda. Učešće saobraćajnih nezgoda izazvanih u alkoholisanom stanju u ukupnom broju registrovanih saobraćajnih nezgoda u 2019. godini iznosi 1,06%. Uočava se trend opadanja broja saobraćajnih nezgoda izazvanih u alkoholisanom stanju u posljednjih pet godina za 35,10% u odnosu na 2015. godinu kada je registrovana 151 saobraćajna nezgoda izazvana u alkoholisanom stanju. Saobraćajne nezgode izazvane u alkoholisanom stanju u najvećem broju su registrovane na području općina Ilidža (55 ili 56,12%), zatim na području općine Vogošća (15 ili 15,31%) i na području općine Centar (13 ili 13,27%), dok na području općine Trnovo nije registrovana niti jedna saobraćajna nezgoda koja je izazvana u alkoholisanom stanju.

Broj registrovanih povrijeđenih lica u saobraćajnim nezgodama u 2019. godini na području Kantona Sarajevo je bio 1.038 osoba, dok je vrijednost stope povrijeđenih u saobraćajnim nezgodama na 100.000 stanovnika u 2019. godini iznosila 246,85%^{ooo}.

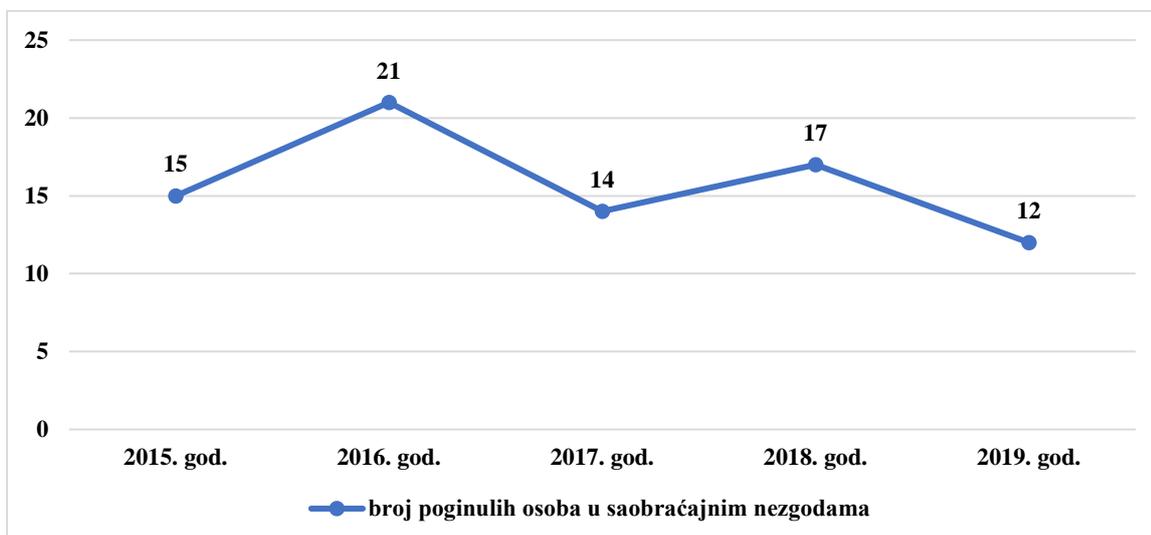
Broj poginulih lica u saobraćajnim nezgodama u 2019. godini je 12.

Grafikon 27. Broj saobraćajnih nezgoda i broj povrijeđenih osoba u saobraćajnim nezgodama u Kantonu Sarajevo, 2015-2019. godina*

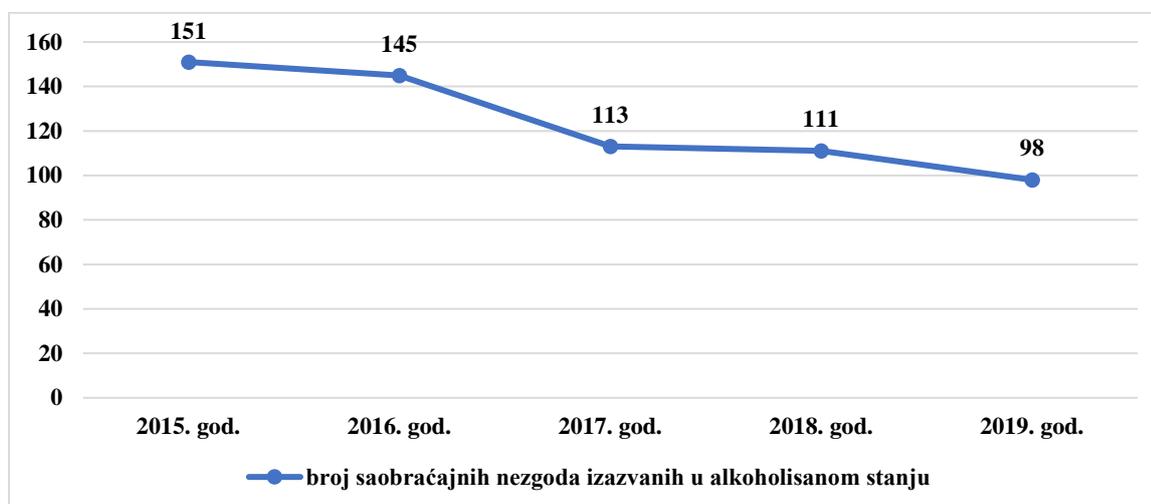
*Izvor: MUP KS

Grafikon 28. Broj poginulih osoba u saobraćajnim nezgodama u Kantonu Sarajevo, 2015-2019. godina*

*Izvor: MUP KS

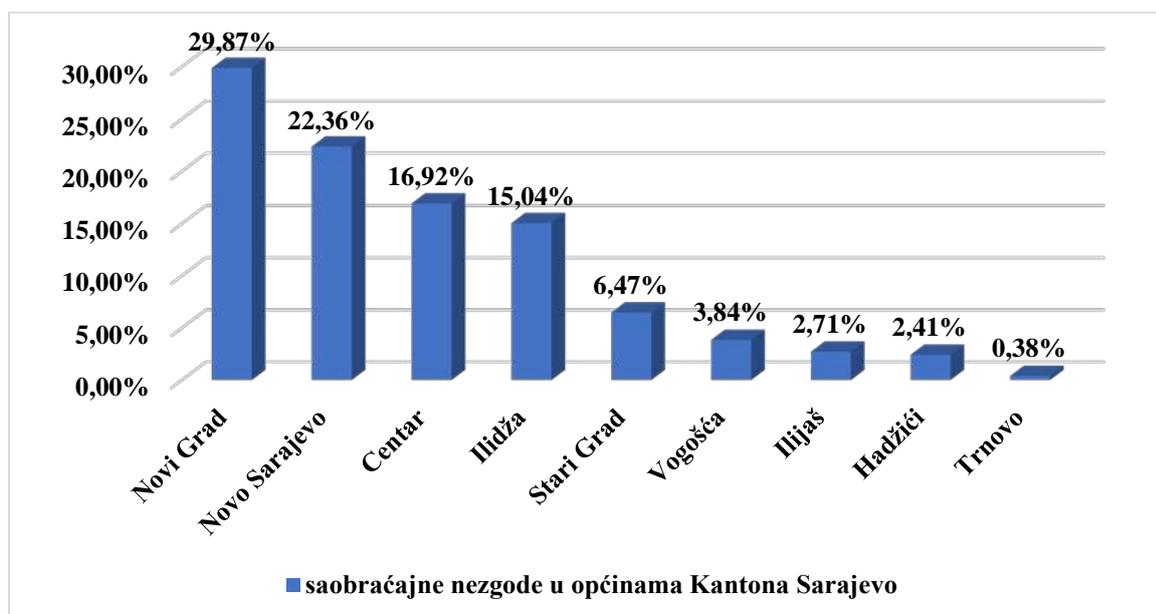
Grafikon 29. Broj saobraćajnih nezgoda izazvanih u alkoholisanom stanju u Kantonu Sarajevo, 2015-2019. godina*

*Izvor: MUP KS

Najveći procent saobraćajnih nezgoda na području Kantona Sarajevo u 2019. godini desio se na području općina: Novi Grad (2.757 ili 29,87%), Novo Sarajevo (2.064 ili 22,36%), Centar (1.562 ili 16,92%), Ilidža (1.389 ili 15,04%) i Stari Grad (597 ili 6,47%), dok se najmanji procent saobraćajnih nezgoda desio na području općina: Trnovo (35 ili 0,38%), Hadžići (223 ili 2,41%), Ilijaš (250 ili 2,71%) i Vogošća (354 ili 3,84%).

Grafikon 30. Saobraćajne nezgode u Kantonu Sarajevo u 2019. godini, pregled prema općinama*

*Izvor: MUP KS

ZAKLJUČCI

- *U 2019. godini u primarnoj zdravstvenoj zaštiti ukupno je registrovano 10.090 povreda stanovništva Kantona Sarajevo.*
- *Opća stopa traumatizma stanovništva Kantona Sarajevo iznosi 2,40%.*
- *Najveći procent povreda registrovan je kod radno-aktivnog stanovništva 20-64 godine života (5.484 povrede) i kod djece 5-14 godina života (2.868 povreda), koje u strukturi svih registrovanih povreda prema dobnim skupinama čine 82,78%.*
- *Prema podacima MUP-a Kantona Sarajevo u 2019. godini u Kantonu Sarajevo, registrovano je ukupno 9.231 saobraćajnih nezgoda.*
- *Broj registrovanih saobraćajnih nezgoda izazvanih u alkoholisanom stanju u 2019. godini je iznosio 98 nezgoda.*
- *Broj registrovanih povrijeđenih lica u saobraćajnim nezgodama u 2019. godini na području Kantona Sarajevo je bio 1.038 osoba.*
- *Broj poginulih lica u saobraćajnim nezgodama u 2019. godini je bio 12.*

2.8. ZARAZNE BOLESTI I IMUNIZACIJA

2.8.1 Kretanje zaraznih bolesti obaveznih prijavi

Tokom 2019. godine na području Kantona Sarajevo prijavljena su 8.182 slučaja obolijevanja od 32 zarazne bolesti, obaveznih prijavi.

Na pojedinačnim prijavama zaraznih oboljenja prijavljen je 3.831 slučaj oboljenja od 31 zarazne bolesti koje su obavezne prijavi, a na zbirnim prijavama u 2019. godini prijavljeno je 4.351 oboljelih od pljuskavica (Varicellae).

Kod stanovništva na području Kantona Sarajevo u 2019. godine registrovan je 161 pojedinačni slučaj zaraznog trovanja hranom.

Na tabeli broj 35. dat je prikaz oboljenja od zaraznih bolesti sa stopom morbiditeta na 100.000 stanovnika.

Tabela 35. Broj prijavljenih slučajeva i morbiditet od zaraznih bolesti

Red. Broj	Bolest	Šifra	2019.	
			Broj slučajeva	Mb
1.	Amebiasis	A06	3	0,71
2.	AIDS	B20-24	*	*
3.	Angina streptoc.	J02	187	44,47
4.	Boreliosis	A69	3	0,71
5.	Brucellosis	A23	8	1,90
6.	Chlamydial infectio	A74	4	0,95
7.	Echinococcosis	B67	0	0,00
8.	Encephalitis	A85	2	0,48
9.	Enterocolitis ac.	A09	980	233,06
10.	Erysipelas	A46	5	1,19
11.	HbsAg kliconoša	Z22	1	0,24
12.	Herpes zoster	B24	487	115,82
13.	HIV infection	B20-24	*	0,00
14.	HVA	B15	2	0,48
15.	HVB	B16	4	0,95
16.	HVC	B18	5	1,19
17.	Legionellosis	A48	3	0,71
18.	Lues	A50-53	3	0,71
19.	Malaria	B54	1	0,24
20.	Meningoencephalitis	G02	0	0,00
21.	Meningitis	G00	2	0,48
22.	Meningitis virosa	A87	1	0,24
23.	Mononucleosis	B27	22	5,23
24.	Morbilli	B05	869	206,66
25.	Nosocomial infec.		532	126,52
26.	Parotitis epid.	B26	19	4,52
27.	Pertussis	A37	3	0,71
28.	Rubeola	B06	1	0,24
29.	Q-fever	A87	3	0,71
30.	Salmonellosis	B06	38	9,04
31.	Scabies	B86	247	58,74
32.	Scarlatina	A38	186	44,23
33.	Sepsis	A41	7	1,66
34.	Toxiinfectio al.	A05	161	38,29
35.	Tuberculosis activa	A15-A19	42	9,99
36.	Toxoplasmosis	B58	0	0,00
37.	Varicellae	B01	4.351	1.034,72
UKUPNO:			8.182	1.945,80

* Zbog posebnih procedura oko prijavljivanja HIV/AIDS infekcije, iste se dobivaju preko DPST centara, tako da je u 2019. godini, prema podacima Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH, prijavljeno (otkriveno) novih 16 slučajeva HIV infekcije i 2 slučaja AIDS na području Kantona Sarajevo

** Morbiditet za 2019. godinu rađen na osnovu procjene broja stanovnika Federalnog zavoda za statistiku za 2019. godinu (stanje na dan 30.06.2019 godine.)

Najveća stopa morbiditeta od zaraznih bolesti na području Kantona Sarajevo zabilježena je na području općine Centar i iznosila je 1.945,80 dok se najmanja stopa morbiditeta bilježi na području općine Hadžići i iznosi 909,16. Razlog za porast morbiditeta na području općine Centar je povećan broj prijave Varicellae u odnosu na ukupan broj stanovnika, kao i epidemija Morbilla. Na sljedećoj tabeli dat je prikaz oboljenja od zaraznih bolesti po općinama Kantona Sarajevo sa stopama morbiditeta na 100.000 stanovnika.

Tabela 36. Kretanje zaraznih bolesti po općinama KS u 2019. godini

Redni broj	Bolest	UKUPNO KS:	Općine								
			1 Centar	2 Stari Grad	3 Novo Sarajevo	4 Novi Grad	5 Ilidža	6 Vogosća	7 Hadžići	8 Ilijaš	9 Trnovo
1.	Amebiasis	3		1		1	1				
2.	Angina streptococcica	187	19	3	7	52	3	14	1	88	
3.	Boreliosis	3				1	2				
4.	Brucellosis	8	3	1	1	1		1		1	
5.	Chlamidial infectio	4			2		2				
6.	Encephalitis	2				2					
7.	Enterocolitis accuta	980	99	70	139	314	276	20	26	23	13
8.	Erysipelas	5	0	1	1	1	2				
9.	Nosilaštvo HBsAg	1								1	
10.	Herpes zoster	487	78	47	90	131	67	25	23	21	5
11.	HVA	2			1	1					
12.	HVB	4					1	2		1	
13.	HVC	5	2			2	1				
14.	Legionellosis	3			2				1		
15.	Lues	3				1	1		1		
16.	Malaria	1			1						
17.	Meningitis	2		1			1				
18.	Meningitis virosa	1			1						
19.	Mononucleosis	22	4	7	3	3	5				
20.	Morbilli	869	110	40	154	320	168	52	11	12	2
21.	Nosocomial infections	532									
22.	Parotitis epidemica	19	0	2	4	3	7		2	1	
23.	Pertussis	3					2	1			
24.	Q-febris	3				1			1	1	
25.	Rubeola	1						1			
26.	Salmonellosis	38	4	2	2	11	18			1	
27.	Scabies	247	30	15	28	62	56	10	28	14	4
28.	Scarlatina	186	21	12	28	47	43	14	5	15	1
29.	Sepsis	7	3	1	1	1	1				
30.	Tbc	42	3	4	1	16	11	4	1	2	
31.	Toxiinfectio alimentaris	161	11	11	31	58	27	3	14	4	2
32.	Varicellae	4.351	1.092	220	466	882	1078	395	110	108	0
UKUPNO:		8.182	2.011	438	963	1.911	1.773	542	224	293	27
Stopa morbiditeta		1.945,80	2.771,32	1.237,81	1.502,88	1.565,76	2.513,61	1.900,15	909,16	1.422,12	2.051,67

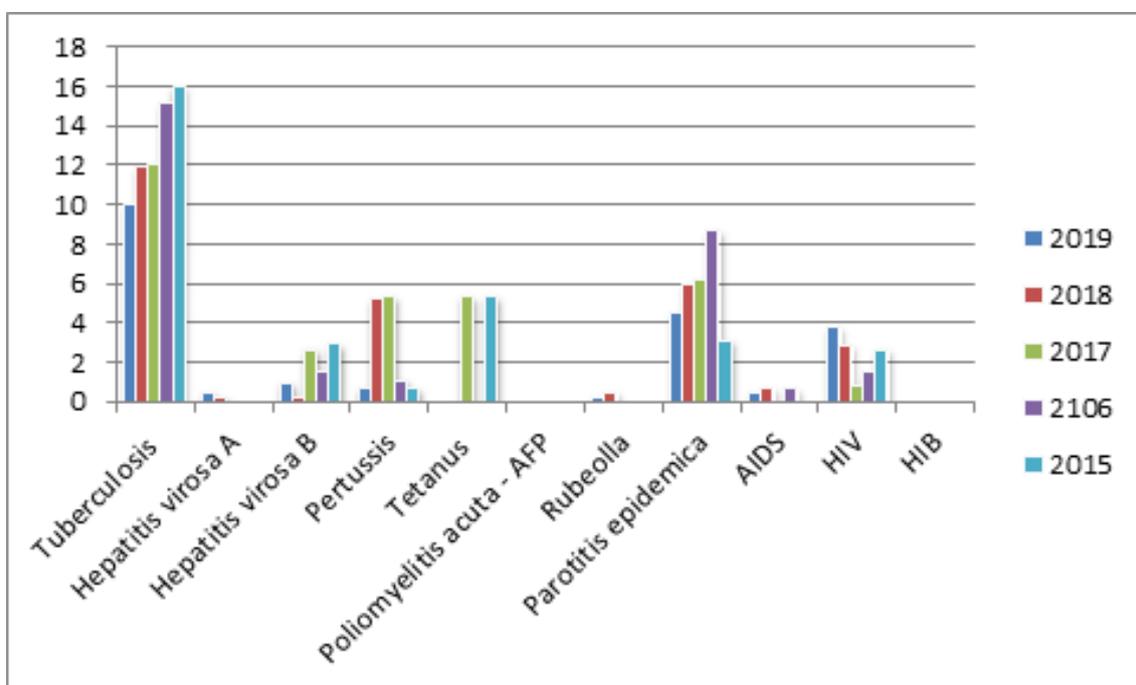
* U gore navedenoj tabeli nisu uvršteni HIV i AIDS, kao i Nosocomial infections s obzirom da ne posjedujemo podatke iz kojih općina oboljeli potiču. Morbiditet rađen na osnovu procjene broja stanovnika Federalnog zavoda za statistiku (stanje na dan 30.06.2019 godine)

Incidenca zaraznih bolesti na 100.000 stanovnika u Kantonu Sarajevo u 2019. godini prikazana je na sljedećoj tabeli.

Tabela 37. Incidenca zaraznih bolesti u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

Red. broj	Bolest	Incidenca na 100.000 stanovnika
1.	Tuberculosis	9,99
2.	Hepatitis virosa A	0,48
3.	Hepatitis virosa B	0,95
4.	Pertussis	0,71
5.	Morbilli	206,66
6.	Tetanus	0,00
7.	Poliomyelitis acuta - AFP	0,00
8.	Rubeolla	0,24
9.	Parotitis epidemica	4,52
10.	AIDS	0,48
11.	HIV	3,81
12.	HIB	0,00

Grafikon 31. Incidenca zaraznih bolesti na 100.000 stanovnika u KS za period 2015 – 2019. godina*

*Izvor podataka: J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo

Tuberkuloza je oboljenje koje se prema Pravilniku o načinu prijavljivanja zaraznih bolesti prijavljuje prema Federalnom programu za kontrolu tuberkuloze.

U periodu 01.01.– 31.12.2019. u NTP jedinicu J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo dostavljene su 62 prijave oboljelih od TBC, sa područja svih općina Kantona Sarajevo. Od ukupnog broja prijavljenih pacijenata, 58 je registrirano kao novootkriveni slučaj TBC-a, 4 slučaja su registrirana kao recidiv TBC-a (tabela 38). U odnosu na lokalizaciju TBC od ukupnog broja prijavljenih slučajeva TBC-a, 50 je prijavljeno kao pulmonalna TBC, a 12 sa ekstrapulmonalnom lokalizacijom (tabela 39.).

Tabela 38. Prijave TBC u periodu 01. 01. – 31. 12. 2019. godine

Novootkrivena TBC	58
Recidiv TBC	4
UKUPNO	62

Tabela 39. TBC prema lokalizaciji u periodu 01.01. – 31.12.2019.

Pulmonalna lokalizacija	50
Ekstrapulmonalna lokalizacija	12
UKUPNO	62

U istom periodu dostavljeno je 36 odjava TBC-a. U odnosu na ishod liječenja TBC-a, za pacijente čije je liječenje završeno tokom izvještajnog perioda, 21 pacijent je registriran kao izliječen, 12 pacijenata je registrirano kao završeno liječenje, jedan pacijent je samovoljno prekinuo liječenje, a kod 2 pacijenta je zabilježen smrtni ishod.

Tabela 40. Ishod liječenja za odjavljene pacijente za period 01. 01. – 31. 12. 2019.*

Izliječeni pacijenti	21
Završeno liječenje	12
Smrtni ishod	2
Prekid liječenja	1
UKUPNO	36

*Napomena: Obrada slučajeva za prethodnu godinu traje do septembra tekuće godine zbog dugog procesa liječenja

Tabela 41. Vodeća zarazna oboljenja u Kantonu Sarajevo za 2019. godinu

Red. Broj	Bolest	Broj slučajeva
1.	Varicellae	4.351
2.	Enterocolitis acuta	980
3.	Morbilli	869
4.	Nosocomial infection	532
5.	Herpes zoster	487
6.	Scabies	247
7.	Angina streptococcica	187
8.	Scarlatina	186
9.	Toxiinfectio alimentaris	161
10.	Tuberculosis	42

Varicellae (Pljuskavice) su zastupljene u visokom procentu, sa 4.351 prijavljenog slučaja u 2019. godini. Pljuskavice su jedna od najčešćih zaraznih bolesti dječijeg uzrasta između prve i sedme godine života. U našem okruženju Pljuskavice preboli skoro svako dijete, jer se radi o virusnoj, osipnoj, dječijoj, veoma prenosivoj zaraznoj bolesti. Ovu osipnu groznicu uzrokuje virus Varicella – Zoster iz grupe Herpes virusa. Najčešće se javlja u epidemijama, naročito u dječijim kolektivima, jer se lako prenosi: vazduhom, kapljičnim putem i neposrednim dodirom – kontaktom sa oboljelim koji luči virus preko sekreta disajnih puteva.

Enterocolitis acuta sa 980 prijavljenih slučajeva na drugom je mjestu na tabeli vodećih zaraznih oboljenja. Prema učestalosti se već godinama nalazi u vrhu prijavljenih zaraznih oboljenja na području Kantona Sarajevo. Enterokolitis je upala crijeva, tankog i debelog. Može biti izazvan infektivnim (bakterijama, virusima, gljivicama, parazitima) i neinfektivnim agensima.

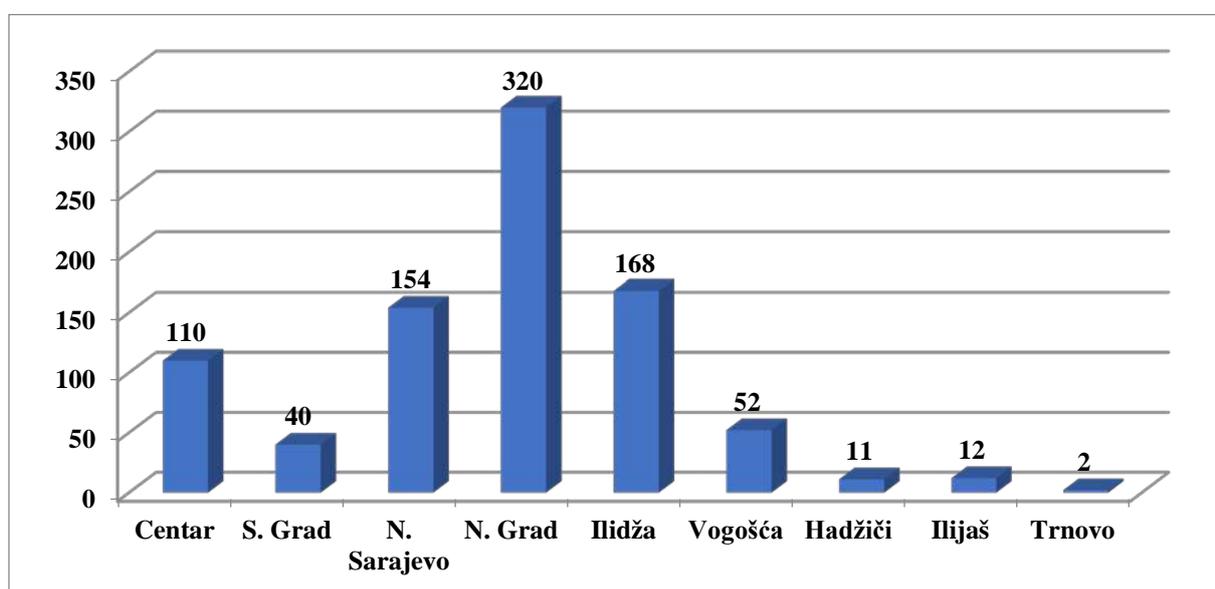
Morbilli (krzamak, ospice). U toku 2019. godine J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo zaprimio je ukupno 869 prijava lica oboljelih od morbila.

U ovom periodu najviše prijava je stiglo iz zdravstvenih ustanova sa područja Općine Novi Grad (320), zatim slijede Općina Ilidža (168), Općina Novo Sarajevo (154) i Općina Centar (110), što je u korelaciji sa brojem stanovnika ovih općina.

Tabela 42. Kretanje broja oboljelih od morbila u toku 2019. godine u KS, pregled po općinama

Općina	Centar	Stari Grad	Novo Sarajevo	Novi Grad	Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	Kanton Sarajevo
Broj prijavljenih lica oboljelih od morbila	110	40	154	320	168	52	11	12	2	869

Grafikon 32. Kretanje broja oboljelih u toku 2019. godine u KS, pregled po općinama

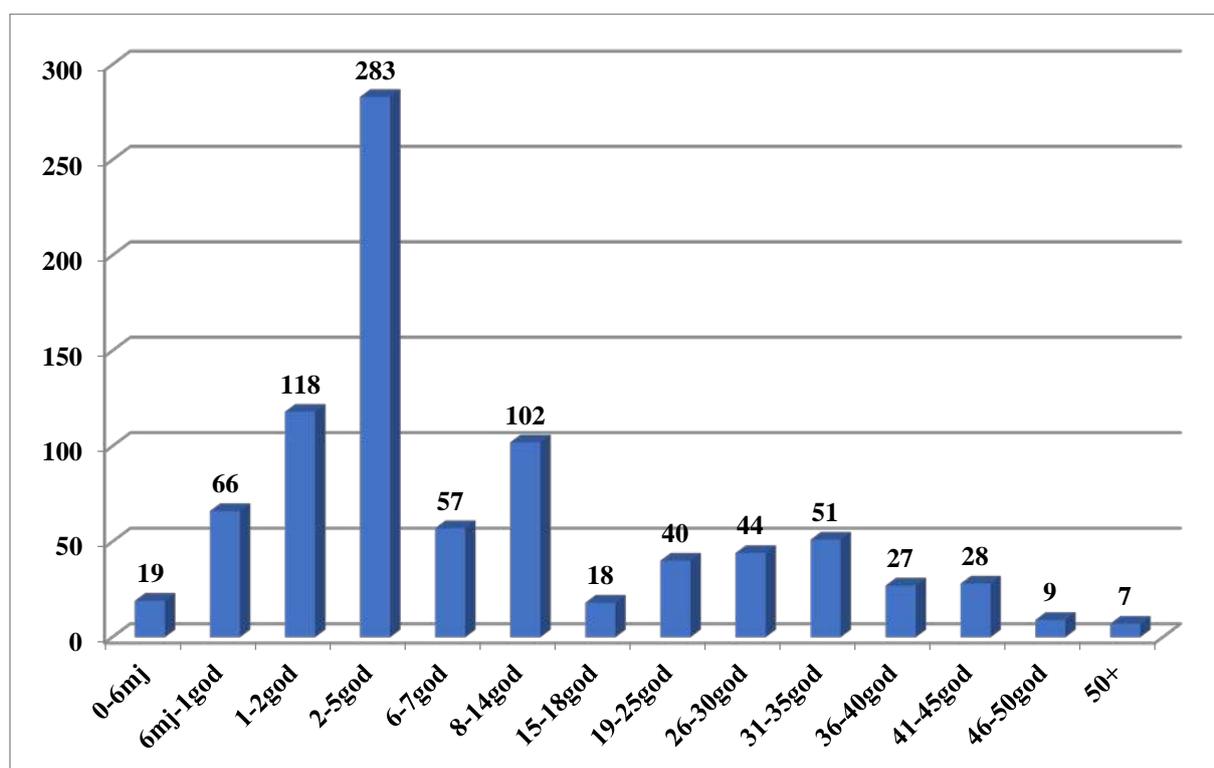

Najviše oboljelih je prijavljeno iz dobne skupine 2-5 godina (283), zatim iz dobne skupine 1-2 godine (118), zatim slijedi dobna skupina 8-14 godina (102). Oboljeli iz ove tri dobne skupine čine 57,88% ukupnog broja oboljelih.

Tabela 43. Kretanje broja oboljelih od morbila u KS u toku 2019. godine, pregled po dobnim grupama

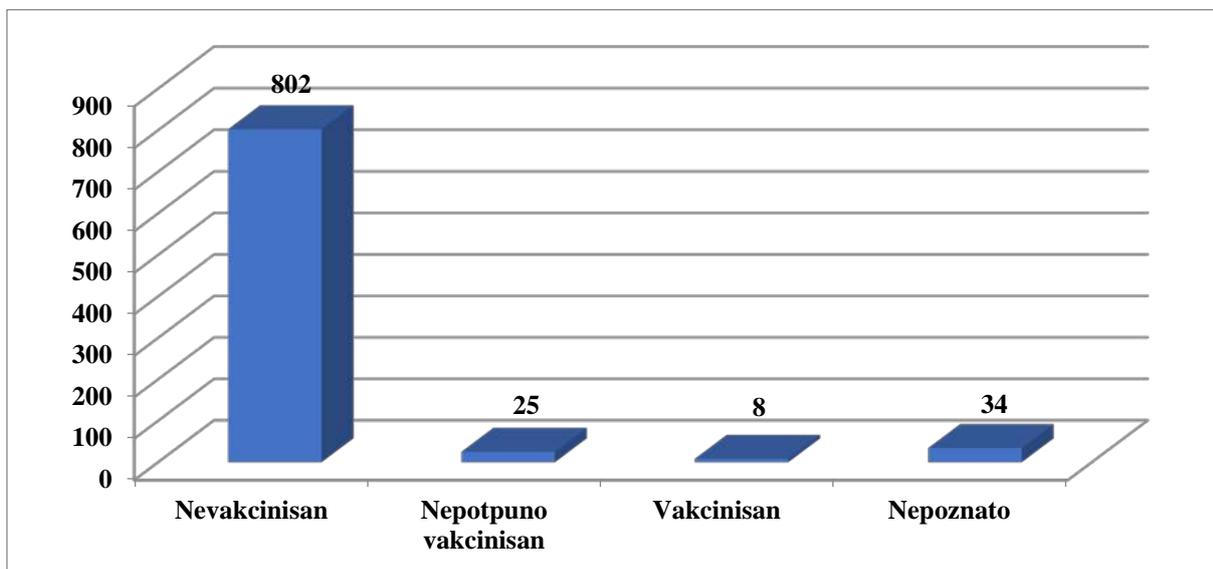
Dob	Broj oboljelih	%	Dob	Broj oboljelih	%
0-6mj	19	2,18	19-25god	40	4,60
6mj-1god	65	7,47	26-30god	44	5,06
1-2god	118	13,57	31-35god	51	5,86
2-5god	283	32,56	36-40god	27	3,10
6-7god	57	6,55	41-45god	28	3,22
8-14god	102	11,73	45-50god	9	1,03
15-18god	18	2,07	50+	7	0,80

Grafikon 33. Kretanje broja oboljelih od morbila u KS u toku 2019. godine, pregled po dobnim grupama.

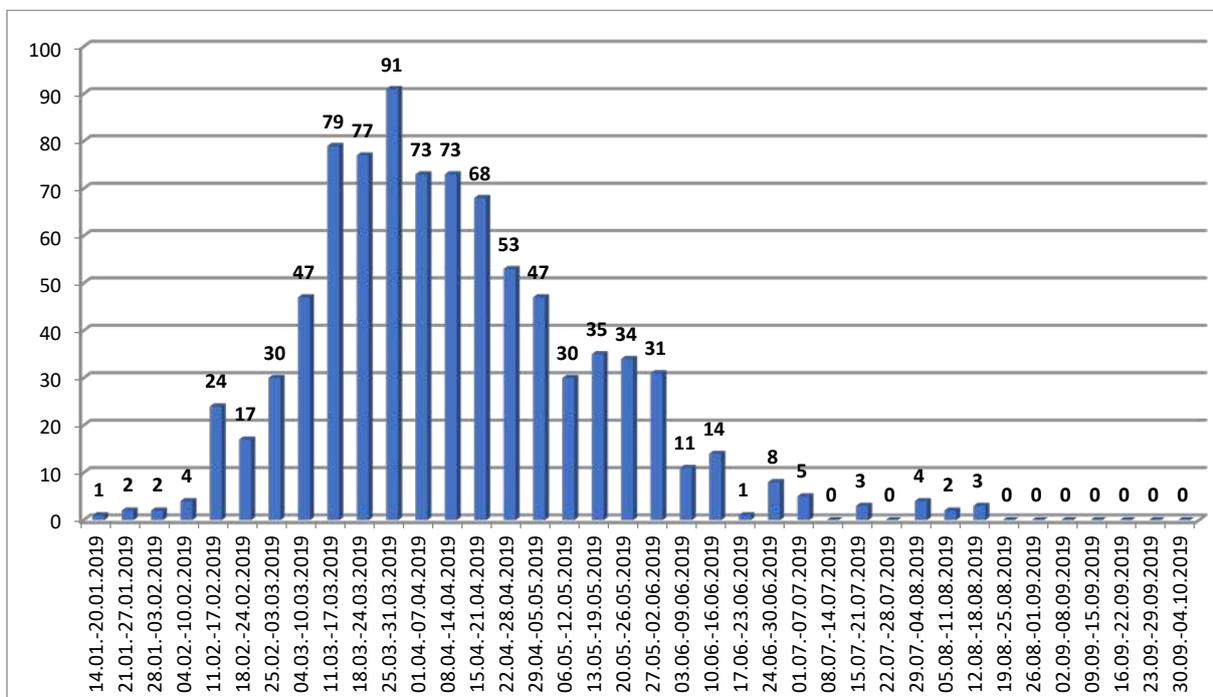
Od ukupnog broja prijavljenih oboljelih u toku 2019. godine 802 oboljela nisu bila vakcinisana vakcinom protiv morbila, što čini više od 92%. Nepotpuno vakcinisano je bilo 25 oboljelih (samo sa jednom dozom vakcine), a kod 34 oboljela bio je nepoznat vakcinalni status.

Grafikon 34. Kretanje broja oboljelih od morbila u KS u toku 2019. godine, pregled po vakcinalnom statusu

Prvi slučaj laboratorijski potvrđenog oboljenja od morbila prijavljen je 18.01.2019. godine. Najveći broj prijavljenih oboljelih od morbila bio je u jedanaestoj sedmici 2019. godine, u odnosu na sedmicu kada je prijavljen prvi slučaj oboljenja, odnosno od 25.03. – 31.03. 2019. godine.

Grafikon 35. Kretanje broja oboljelih u toku 2019. godine u KS, sedmični pregled

Od ukupnog broja oboljelih od morbila koji su prijavljeni u 2019. godini, 139 osoba je hospitalizirano. Od ukupnog broja prijavljenih oboljelih od morbila, u datom periodu, prijavljen je jedan smrtni slučaj imunokompromitiranog djeteta sa komorbiditetom.

U periodu od 19.08.2019. – 31.12.2019. godine J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo nije zaprimio niti jednu prijavu lica oboljelog od morbila, te se može zaključiti da pojava ovog oboljenja nema više epidemijski tok.

Herpes zoster sa **487** prijavljenih slučajeva je na petom mjestu u tabeli vodećih zaraznih bolesti na području Kantona Sarajevo. Herpes zoster je virusna bolest koju izaziva varicella zoster virus (VZV). Herpes zoster je posljedica reaktivacije Varicella-zoster virusa koji se nalazi latentan u organizmu. Češće se javlja kod osoba starije životne dobi, kod bolesnika inficiranih HIV-om i kod imunokompromitovanih osoba.

Zoonoze na području Kantona Sarajevo za 2019. godinu

Iz grupe oboljenja zajedničkih ljudima i životinjama, zbog relativno mirne epizootiološke situacije i dobrog i koordiniranog rada i saradnje između javnozdravstvenog i veterinarskog sektora zabilježena su sljedeće zoonoze:

Tabela 44. Zoonoze u KS (Mb/100 000)

Red. broj	Bolest	Šifra	Broj slučajeva	Mb
1.	Brucellosis	A23	8	1,90
2.	Q-fever	A87	3	0,71
3.	Boreliosis	A69	3	0,71
4.	Echinococcosis	B67	0	0,00
5.	Toxoplasmosis	B58	0	0,00

Najzastupljenija u ovoj skupini bolesti je Bruceloza (Mb 1,90/100 000), dok drugo i treće mjesto zauzimaju Q - groznica i Borelijoza (Mb 0,71/100 000). Tokom 2019. godine nije zaprimljena niti jedna prijava obolijevanja od Ehinokokoze i Toksoplazmoze.

Hemoragijska groznica sa bubrežnim sindromom (Febris haemorrhagica) se ne nalazi na listi ECDC za obavezno prijavljivanje, ali kao autohtona bolest na našem području, stavljena je u ovu grupu oboljenja. U 2019. godini nije prijavljen niti jedan slučaj obolijevanja od navedenog oboljenja.

Na osnovu prijave zoonoza mobilne ekipe J.U. Zavod za javno zdravstvo FBiH, zajedno sa veterinarskom službom odmah su reagovale i provodile sve Zakonom predviđene mjere u cilju sprječavanja širenja ovih oboljenja među stanovništvom.

2.8.2. Epidemije trovanja hranom

U 2019. godini ukupno su prijavljene 2 sumnje na trovanje hranom:

1. Sumnja na trovanje hranom učesnika obuke u sklopu programa „Škola za 21. vijek“, u organizaciji Britanskog konzulata (hrana dostavljena iz objekta „ONLY ONE“ u sklopu Grand centra na Ilidži),
2. Sumnja na trovanje hranom učenika iz osnovnih škola u Sportsko-rekreativnom centru Ajdinovići, (Zavod za javno zdravstvo je dao prijedlog za proglašenje epidemije te dostavio informacije svim relevantnim Kantonalom i Federalnim institucijama).

U svim navedenim slučajevima preduzete su sve Zakonom propisane mjere.

2.8.3. Imunizacija

Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti (“Sl. novine Federacije BiH”), broj 29/05, Pravilniku o načinu sprovođenja obavezne imunizacije, imunoprofilakse i hemoprofilakse protiv zaraznih bolesti te o osobama koje se podvrgavaju toj obavezi (“Službene novine FBiH” 22/19), Naredbi o programu obaveznih imunizacija stanovništva protiv zaraznih bolesti u 2019. godini (“Sl. novine Federacije BiH”, broj: 26/19) imunizacija se vršila kontinuirano tokom cijele godine. Obaveznu imunizaciju obavljaju radnici predškolskih i školskih dispanzera J.U. „Dom zdravlja“ Kantona Sarajevo, a vakcinaciju sa BCG vakcinom i prvom dozom Hepatitis B vakcine zdravstveno osoblje Klinike za ginekologiju i akušerstvo UKC Sarajevo i Odjela za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim. Dr Abdulah Nakaš“.

Kao i prethodnih godina sačinjen je Plan imunizacije prema vrsti i količini vakcina koji je prosljeđen u Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, vršen je nadzor nad potrošnjom i provedbom programa obavezne imunizacije djece od 0 do 18 godina života kao i mjesečna, šestomjesečna i godišnja evaluacija provođenja obavezne imunizacije.

Snabdjevenost vakcinama iz obaveznog programa imunizacije tokom 2019. godine nije bila redovna. Povremeno je dolazilo do zastoja u snabdijevanju sljedećih vakcina: MRP vakcina, DT pro adultis, bOPV, BCG, vakcina protiv HBV, DTPer-IPV-Hib i DTPer-IPV (zbog novog dobavljača za FBiH i kontrole u Agenciji za lijekove).

Analizom i evaluacijom svih izvještaja koji uključuju izvještaje Klinike za ginekologiju i porodiljstvo UKCS, porodilišta Opće bolnice „Prim. Dr Abdulah Nakaš“, predškolskih i školskih dispanzera JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo može se zaključiti da su procenti procijepljenosti i primoimunizacije i revakcinacije nedostadni. Preporuke SZO jasno govori o potrebnom procentu pokrivenosti pojedinim vakcinama iz Programa obavezne imunizacije za stvaranje kolektivnog imuniteta.

Imajući u vidu činjenicu da je Program obavezne imunizacije jedan od najboljih i najznačajnijih javnozdravstvenih programa prevencije obolijevanja ali i smrti od najtežih dječijih zaraznih oboljenja, J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo pokrenuo je niz aktivnosti koje bi trebale doprinijeti poboljšanju procenta procijepljenosti vakcinama iz Programa obavezne imunizacije.

Obuhvat imunizacijama na području Kantona Sarajevo za 2019. godinu prikazan je u Tabeli 45.

Tabela 45. Godišnji izvještaj o provođenju programa obavezne imunizacije na području Kantona Sarajevo za 2019. godinu

Vrsta vakcine	Ciljna grupa/kohorta/ djece prema programu imunizacije			Djeca drugih dobnih skupina/ nevakcinisana prema programu imunizacije			
	Broj planiranih	Broj imuniziranih	%	Broj planiranih	Broj imuniziranih	%	
	1	2	3	1	2	3	
PRIMOVAKINACIJA	BCG	4373	4232	96,78	10	16	160,00
	Hep B1	4373	4265	97,53	105	45	42,86
	Hep B2	4373	3947	90,26	400	89	22,25
	Hep B3	4373	2683	61,35	1100	650	59,09
	DTaP-IPV- Hib 1 / Pentaxim 1	4373	3526	80,63	45	110	244,44
	DTaP-IPV- Hib 1 / Pentaxim 2	4373	3067	70,13	55	80	145,45
	DTaP-IPV- Hib 1 / Pentaxim 3	4373	2360	53,97	85	315	370,59
	DTaP - IPV 1 / Tetraxim 1	0	81	0	330	323	97,88
	DTaP - IPV 1 / Tetraxim 2	0	185	0	550	399	72,55
	DTaP - IPV 1 / Tetraxim 3	0	290	0	920	634	68,91
	DT 1	0	0	0	0	64	
	DT 2	0	0	0	20	51	255,00
	DT 3	0	0	0	20	24	120,00
	POLIO 1	0	0	0	0	70	
	POLIO 2	0	7	0	20	114	570,00
	POLIO 3	0	0	0	20	132	660,00
	MMR	4500	2855	63,44	2050	3187	155,46
REVAKINACIJA	OPV 1	1630	382	23,44	930	442	47,53
	DTaP/IPV	4850	2595	53,51	405	325	80,25
	OPV 2	0	71		1550	1061	68,45
	MMR	4900	2192	44,73	1790	2065	115,36
	DT pro adultis	5200	3738	71,88	0	828	
	ANA-Te/TT	0	1		0	17	
	DTaP-IPV- Hib 1 / Pentaxim 1	3250	343	10,55	0	1	

Napomena: prema Naredbi iz 2019 godine, OPV1 se u revakcinaciji davao do kraja aprila 2019. godine, a Pentaxim u drugoj godini se počinje aplicirati od maja 2019. godine

U toku 2019. godine u J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo pristigla je jedna prijava postvakcinalnih reakcija – komplikacija, a dostavljena je i Zavodu za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine i Agenciji za kontrolu lijekova i medicinskih sredstava.

Na kraju, analizom svih podataka koji se odnose za redovan program imunizacije može se konstatovati sljedeće:

1. Tokom izvještajnog perioda (2019. godine) dolazilo je do kratkotrajnih zastoja u programu obavezne imunizacije djece od 0 do 18 godina života, zbog nedostatka pojedinih vakcina;
2. Procent procijepljenosti djece od 0 do 18 godina u primoimunizaciji i revakcinaciji nije zadovoljavajući;
3. Procent i primovakcinacije i revakcinacije trebao bi da bude mnogo veći, kako bi se za svaku vakcinopreventabilnu bolest, za koju postoji zakonska obaveza vakcinacije, postigao dovoljan stepen kolektivnog imuniteta, da ne bi dolazilo do pojave i/ili širenja bilo koje vakcinopreventabilne bolesti, za što je primjer ponovna epidemija Morbila na području Kantona Sarajevo.

2.8.4. Sentinel nadzor

Prema preporukama SZO provodi se Sentinel nadzor (predostrožni nadzor) nad obolijevanjem od gripe na području FBiH. Ovaj nadzor je zasnovan na odabranim uzorcima populacije. U ovom nadzoru se koriste standardne definicije slučaja i protokoli, kako bi se, uprkos odsustvu statistički valjanog uzorkovanja, obezbijedilo valjano poređenje u vremenu i prostoru koje se provodi u JU Dom Zdravlja Kantona Sarajevo u sezoni gripe koja počinje od 40. sedmice tekuće godine i traje do 20. sedmice naredne godine.

U sklopu Sentinel nadzora nad gripom prikupljaju se, evidentiraju i analiziraju zbirne prijave bolesti sličnih gripi (ILI), akutnih respiratornih bolesti (ARI) i hospitaliziranih slučajeva sa teškim akutnim respiratornim infekcijama (SARI).

Tokom 2019. godine, tačnije od prve do dvadesete sedmice i od 40 sedmice do kraja godine (zima-proljeće i jesen-zima) prijavljeno je 77.950 slučajeva akutnih respiratornih infekcija (ARI), 8.395 oboljenja sličnih gripi (ILI), 38 oboljelih - cijepljenih protiv gripe i 14 hospitaliziranih slučajeva sa teškom akutnom respiratornom infekcijom (SARI).

Tabela 46. Ukupan broj prijavljenih slučajeva bolesti sličnih gripi (ILI), akutnih respiratornih infekcija (ARI) i hospitaliziranih SARI (teška akutna respiratorna infekcija) u 2019. godini

	< 4g	5-14	15-29	30-64	65+	Ukupno
ARI	22.902	29.470	8.737	13.433	3.408	77.950
ILI	2.524	4.435	447	830	159	8.395
ILI-cijepljeni*	0	0	3	29	6	38
SARI hospital	1	0	1	7	5	14

* *oboljeli od ILI cijepljeni protiv gripe*

Virus gripe grupe AH3 je preovladavao u decembru 2018. te u januaru 2019., a u zadnjoj sedmici januara 2019. je izolovan i virus gripe AH1. Nakon toga u februaru i martu 2019. se registriraju uglavnom AH1 slučajevi gripe, da bi se u prvoj sedmici marta i aprila ponovo izolirao virus gripe AH3. Takva situacija je zabilježena i u Europskom regionu. Nije bilo registrovanih slučajeva B gripe.

ZAKLJUČCI

- *Tokom 2019. godine na području Kantona Sarajevo prijavljena su 8.182 slučaja obolijevanja od 32 zarazne bolesti, obaveznih prijavi.*
- *Na pojedinačnim prijavama zaraznih oboljenja prijavljen je 3.831 slučaj oboljenja od 31 zarazne bolesti koje su obavezne prijavi, a na zbirnim prijavama u 2019. godini prijavljeno je 4.351 oboljelih od pljuskavica (Varicellae).*
- *Kod stanovništva na području Kantona Sarajevo u 2019. godine registrovan je 161 pojedinačni slučaj zaraznog trovanja hranom.*
- *U periodu 01.01.– 31.12.2019. u NTP jedinicu J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo dostavljene su 62 prijave oboljelih od TBC, sa područja svih općina Kantona Sarajevo.*
- *U toku 2019. godine J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo zaprimio je ukupno 869 prijava lica oboljelih od morbila.*
- *Od ukupnog broja prijavljenih oboljelih u toku 2019. godine 802 oboljela nisu bila vakcinisana vakcinom protiv morbila, što čini više od 92%.*
- *U 2019. godini ukupno su prijavljene 2 sumnje na trovanje hranom.*
- *Snabdjevenost vakcinama iz obaveznog programa imunizacije tokom 2019. godine nije bila redovna. Povremeno je dolazilo do zastoja u snabdijevanju sljedećih vakcina: MRP vakcina, DT pro adultis, bOPV, BCG, vakcina protiv HBV, DTPer-IPV-Hib i DTPer-IPV (zbog novog dobavljača za FBiH i kontrole u Agenciji za lijekove).*
- *Procent procijepljenosti djece od 0 do 18 godina u primoimunizaciji i revakcinaciji nije zadovoljavajući. Procent i primovakcinacije i revakcinacije trebao bi da bude mnogo veći.*
- *Tokom 2019. godine, tačnije od prve do dvadesete sedmice i od 40 sedmice do kraja godine (zima-proljeće i jesen-zima) prijavljeno je 77.950 slučajeva akutnih respiratornih infekcija (ARI), 8.395 oboljenja sličnih gripi (ILI), 38 oboljelih - cijepjenih protiv gripe i 14 hospitaliziranih slučajeva sa teškom akutnom respiratornom infekcijom (SARI).*

3. OKOLIŠ I ZDRAVLJE

Ljudsko zdravlje je u direktnoj vezi sa „zdravljem“ okoliša. Najčešći negativni uticaji okoliša na zdravlje ljudi povezani su sa zdravstveno neispravnim vodom za piće, zagađenjem zraka i nekontrolisanim upravljanjem otpadom. Mnoge zdravstvene posljedice postaju vidljive tek nakon dužeg vremena i javljaju se kao rezultat kontinuirane izloženosti štetnim materijama. Iako je uticaj zagađenja na zdravlje odavno poznat, a ljudsko zdravlje vrijednost od najvećeg značaja, na mjere koje imaju za cilj osigurati čišći i zdraviji okoliš još uvijek se ne gleda kao prioritet.

Radna jedinica za zaštitu i unapređenje životne sredine saglasno svojim nadležnostima proisteklim iz Zakona o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH“, br. 46/10 i 75/13) kontinuirano je provodila nadzor nad sanitarno higijenskim prilikama, te poduzimala mjere zaštite stanovništva od zaraznih bolesti.

3.1. VODOSNABDIJEVANJE

Način vodoopskrbe na pojedinim područjima direktno utiče na zdravlje ljudi, povećavajući ili smanjujući zdravstvene rizike. Sigurna voda za piće neophodna je za život, od ključne je važnosti za javno zdravlje i važan je pokretač privrednog razvoja. Javni vodoopskrbni sistemi kojima se adekvatno upravlja, smatraju se najsigurnijim načinom opskrbe ljudi vodom za piće. Prema definiciji javnog vodosnabdijevanja, svaki vodoopskrbni objekat smatra se javnim, ukoliko vodom za piće snabdijeva više od 50 ljudi ili isporučuje više od 10 m³ vode/dan, ako se ti poslovi obavljaju putem vodnih građevina kojima upravljaju pravne osobe registrovane za obavljanje javne vodoopskrbe – javni isporučitelji vodnih usluga.

3.1.1. Javna vodoopskrba

Javna vodoopskrba na području Kantona Sarajevo organizovana je sa preko četiri vodoopskrbna sistema kojim upravljaju javna komunalna preduzeća u vlasništvu kantona i općina i lokalnih vodovoda kojim upravljaju općinske komunalne službe.

Prema statističkim pokazateljima u odnosu na broj stanovnika, na Kantonu Sarajevo je priključeno oko 98% stanovnika na vodovodne sisteme. Dio stanovnika snabdijeva se iz vodovoda lokalnog značaja, a određeni broj individualno, putem manjih vrela i bunara.

Snabdijevanje pitkom vodom na području općina Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža, Vogošća i općine Trnovo (olimpijskih planina Bjelašnice i Igmana) obezbjeđuje se, najvećim dijelom (87,00%) eksploatacijom podzemnih voda iz aluvijalnih naslaga u Sarajevskom polju. Vrijednosti sadašnje specifične potrošnje vode domaćinstava iznose oko 120 l/st.dan, a privrede oko 64 l/st.dan.

Širenjem grada Sarajeva uvećava se broj stanovnika a time i potreba za većom količinom pitke vode.

Tabela 47. Vodovodni sistemi pod kontrolom JKP

R/b	Vodovodni sistemi	Broj korisnika
1.	Sarajevski vodovod	cca. 400.000
2.	Gradski vodovod Misoča Ilijaš	cca. 16.000
3.	Vodovod Hadžići	cca. 25.000
4.	Vodovod Trnovo	cca. 1.600

Vodovodni sistem općine Ilijaš zasniva se na korištenju voda rijeke Misoče kao jedinog izvorišta koje je uključeno u sistem. Procjenjuje se da javno vodosnabdijevanje pokriva oko 79,61% potrošača te općine.

JKP "Komunalac" d.o.o. Hadžići upravlja sa sedamnaest vodovodnih sistema, na koje je priključeno cca. 25.000 korisnika. Ostalih cca 30,26% stanovnika snabdijeva se sa nekog od drugih individualnih vodovoda. Uposlenici JKP „Komunalac“ Hadžići kontinuirano izvršavaju obaveze obilaska vodenih objekata uz vođenje evidencije o obilasku i stanju svih objekata vodosnabdijevanja sa izvorišta kojim upravlja JKP „Komunalac“ Hadžići d.o.o. Vršiti se praćenje kvaliteta i kontinuirana isporuka vode za piće koja se distribuira korisnicima. Nad ovim vodovodima vrši se:

- kontinuirana dezinfekcija vode za piće natrij hipohlorit (15%).
- svakodnevna kontrola rezidualnog hlora i
- interna kontrola na fizičko-hemijske parametre (osnovne fizičko-hemijske rade se u internoj laboratorij JKP Komunalac d.o.o. Hadžići),
- redovno kontroliše na bakteriološku i fizičko-hemijsku ispravnost vode u ovlaštenoj laboratoriji (ZZJZKS)
- održavanje higijene i funkciju vodnih objekata i prilaz istim.

Vodosnabdijevanje u 2019. godini vršilo se u kontinuitetu i nije bilo redukcija vode izuzev planskih isključaka zbog izvođenja radova na rekonstrukciji i održavanju. Ovdje je bitno napomenuti da je u vrijeme jačih kišnih padavina, u februaru, maju i novembru 2019. godine dolazilo do pojave zamućenja vode na izvorištima Krupa, Jelač, Dukat i Bjelotine.

Prosječna starost vodovodnih sistema od početka eksploatacije je 40 godina, s tim da se vodovodni sistemi rekonstruišu i nadograđuju u skladu sa potrebama, investicionim i urbanističkim planovima.

Odluke o zaštitnim zonama kojim upravlja JKP „Komunalac“ d.o.o Hadžići su donešene i objavljene u Sl. Novine KS Br. 27/2019, a u skladu sa Pravilnikom o uslovima za određivanje zone sanitarne zaštite i zaštitnim mjerama za izvorišta vode za javnovodosnabdijevanje stanovništva (Službene novine FBiH, br. 70/06).

Prema podacima iz JKP Trnovo za 2019.godinu, snabdijevanje stanovnika vodom riješeno je preko gradskog sarajevskog vodovoda u urbanom dijelu Trnova, Igmana i Bjelašnice, dok su ostala sela i zaseoci vodosnabdijevanje riješili kaptiranjem izvora i izgradnjom lokalnih seoskih vodovoda iz sopstvenih resursa ili iz pomoći donatora i općine. Upravljanje i održavanje vodovoda vrši KJKP „Vodovod i kanalizacija“ iz Sarajeva za vodovodni sistem Hrasnica – Bjelašnica, a dvadeset i pet (25) lokalnih seoskih vodovoda održava JKP “Trnovo”.

3.1.1.2. Vodovodni sistemi pod kontrolom općinskih komunalnih službi

J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo ima sklopljen ugovor sa četiri općine (Centar, Novi Grad, Ilidža i Vogošća) na kojima se nalaze lokalni vodovodni sistemi kojim upravljaju komunalne i slične općinske službe. Nadzor nad tim vodovodnim sistemima vrši se kontinuirano kroz uzorkovanje i analizu vode na zdravstvenu ispravnost. Registrovano je ukupno šesnaest takvih vodovodnih sistema koji distribuiraju vodu prema cca 7.900 korisnika. Lokalni vodovodni sistemi generalno nemaju adekvatno uređene zone sanitarne zaštite i zbog toga su se sporadično i pojavljivale mikrobiološke kontaminacije.

Tabela 48. Lokalni vodovodi na Kantonu Sarajevo pod kontrolom J.U. Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo

Općina	Lokalni vodovod	Broj korisnika
Centar	Mrkovići	510
	Radava	
	Nahorevo stijene	
	Kokorevac	
	Nahorevo brda	
Novi Grad	Rječica	5.892
	Ahatovići	
Ilidža	Kobiljača I	550
	Kobiljača II	
	Puhovik	
Vogošća	Blagovac	965
	Tihovići	
	7 vrela	
	Krivoglavci	
	Donja Vogošća	
	Paljevo - Svrake	

3.1.2. Kantonalna javna ustanova za zaštićena područja

J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo i KJU za zaštićena područja usko saraduju u domenu kontrole zdravstvene ispravnosti vode za piće sa spomenika prirode „Vrelo Bosne“ i „Skakavac“, zaštićenog pejzaža „Bijambare“ iz informativno-edukacionog centra, te monitoringu površinskih voda iz zaštićenog pejzaža „Trebević“, „Bentbaša“ i „Bijambare“ vodotok Bjelila.

3.1.3. Javne česme (Stari Grad)

Ispitivanje higijenske ispravnosti vode iz javnih česmi u Kantonu Sarajevo, koje nisu priključene na sistem gradskog vodovoda u nadležnosti su lokalnih organa uprave, privatnih i poslovnih subjekata. Veliki broj javnih česmi direktno se napaja sa izvora, bez obezbijeđenih sanitarno tehničkih i higijenskih uslova, kontinuiranog održavanja i nadzora, te je voda sa ovih česmi promjenjivog kvaliteta, posebno u periodu intenzivnih padavina.

Ovaj problem je prepoznat od strane Općine Stari Grad te je u 2019. godini potpisan Sporazum o regulisanju međusobnih prava i obaveza pri realizaciji Projekta: Registracija i kontrola zdravstvene ispravnosti vode javnih i spomen/hair česmi na području Općine Stari Grad,

između J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (Broj: 05.14.110-2990/19) i Općine Stari Grad (Broj: 01-05-4-1330/19). Projekt je realiziran u dvije faze:

1. Registracija česmi (izlazak na teren, lokalna inspekcija vodnog objekta i okoline, osnovni podaci o vrsti i porijeklu vode, fotografisanje, mapiranje i otvaranje kartona za svaku česmu);
2. Uzorkovanje vode i analiza na mikrobiološke parametre prema Pravilniku o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće („Službeni glasnik BiH“ br.40/10; 30/12; 62/17),
3. Izrada Izvještaja sa prijedlogom mjera.

U okviru projekta obilazak je izvršen na ukupno 77 javnih i spomen/hair česmi koje se nalaze na području Općine Stari Grad, od 22.05 do 31.05., 08.07., te 31.07. i 01.08.2019. godine.

3.1.4. Monitoring zdravstvene ispravnosti vode za piće

J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo prati kvalitet vode za piće iz pedeset i devet većih vodovodnih sistema, shodno zakonu o komunalnim djelatnostima na području devet općina Kantona Sarajevo, dok ostale individualne vodovode koji distribuiraju vodu manjem broju korisnika, trebaju pratiti građani korisnici prema Zakonu o vodama („Službene novine Federacije BiH“, broj 70/06), kojim se ujedno i uređuje način upravljanja vodama unutar teritorije Federacije BiH.

J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo je iz vlastitih sredstava vršio analizu vode iz sarajevskog gradskog vodovoda i sa pet bunara Sokolović Kolonije. U decembru 2019. godine potpisan je Sporazum sa JKP „Vodovod i kanalizacija“ d.o.o. Sarajevo kojim je predviđen sveobuhvatniji i značajniji monitoring vode za piće iz sistema centralnog gradskog vodosnabdijevanja, a čija realizacija će početi u januaru 2020. godine.

Praćenje kvaliteta vode za piće vrši se u skladu sa standardima propisanim u Zakonu o vodama ("Sl. novine FBiH" broj 70/06), Zakonu o hrani ("Sl. glasnik BiH", broj 50/04.) i Pravilnikom o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće ("Sl.glasnik BiH" broj 40/10; 30/12 i 62/17).

Osim javnih vodoopskrbnih sistema u 2019. godini uzorkovana je voda iz javnih, privrednih, poslovnih i privatnih objekata na laboratorijske analize i ocjenu higijenske ispravnosti sistematski i prema utvrđenom programu.

Tabela 49. Stanje zdravstvene ispravnosti vode na Kantonu Sarajevo u 2019. godini

rb	MJESTO UZIMANJA UZORKA	Broj uzoraka	Mikrobiološka analiza		Fizičko-hemijska analiza	
			Odgovara	Ne odgovara	Odgovara	Ne odgovara
1.	Sarajevski gradski vodovod	218	108	1	109	0
2.	Lokalni vodovodi na području Kantona Sarajevo koji su pod kontrolom Zavoda	304	208	16	80	0
3.	Javne česme	64	46	18	0	0
4.	KJU za Zaštićena područja	36	18	11	3	4
5.	Vrelo Bosne	22	4	7	11	0
6.	Subjekti u poslovanju sa hranom	249	228	9	12	0
7.	Tehnički prijemi objekata	254	103	24	127	0
8.	Zahtjevi klijenata	237	135	16	86	0
UKUPNO		1.384	850	102	428	4

Od ukupnog broja uzetih uzoraka vode porijeklom iz gradskog vodovoda, 1 (0,91%) uzorak iz distributivne mreže nije odgovaralo propisima Pravilnika na mikrobiološke parametre, dok su svi ostali uzeti uzorci odgovarali uslovima Pravilnika.

Od ukupnog broja uzetih uzoraka vode iz mreže lokalnih vodovoda na području Kantona Sarajevo, a koji su pod kontrolom J.U. Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo, 16 (7,1%) uzoraka vode nije odgovaralo propisima Pravilnika na mikrobiološke parametre, dok su svi ostali uzeti uzorci odgovarali uslovima Pravilnika.

Od ukupnog broja uzoraka uzetih u svrhu tehničkog prijema novootvorenih i renoviranih objekata, 24 (18,9%) uzorka nije odgovaralo na mikrobiološke parametre, dok su svi ostali uzeti uzorci odgovarali uslovima Pravilnika.

Od ukupnog broja uzoraka uzetih na zahtjev klijenata, 16 (16,4%) uzoraka nije odgovaralo na mikrobiološke parametre dok su svi ostali uzeti uzorci odgovarali uslovima Pravilnika.

Od ukupnog broja uzoraka uzetih iz poslovnih subjekata koji proizvode i stavljaju u promet hranu, 9 (4%) uzoraka nije odgovaralo na mikrobiološke parametre dok su svi ostali uzeti uzorci odgovarali uslovima Pravilnika.

Od ukupnog broja uzetih uzoraka na javnim česmama, 18 (28%) uzoraka nije odgovaralo na mikrobiološke parametre dok su ostali uzeti uzorci odgovarali uslovima Pravilnika.

Od ukupnog broja uzetih uzoraka iz Vrela Rijeke Bosne, nije odgovaralo 7 (32%) uzoraka na mikrobiološke parametre.

Sa ostalih lokaliteta koji su pod upravom KJU za zaštićena područja nije odgovaralo 11 (32%) uzoraka na mikrobiološke parametre Pravilnika, te 4 na hemijske parametre. Ovi rezultati su pokazatelji monitoringa površinskih voda.

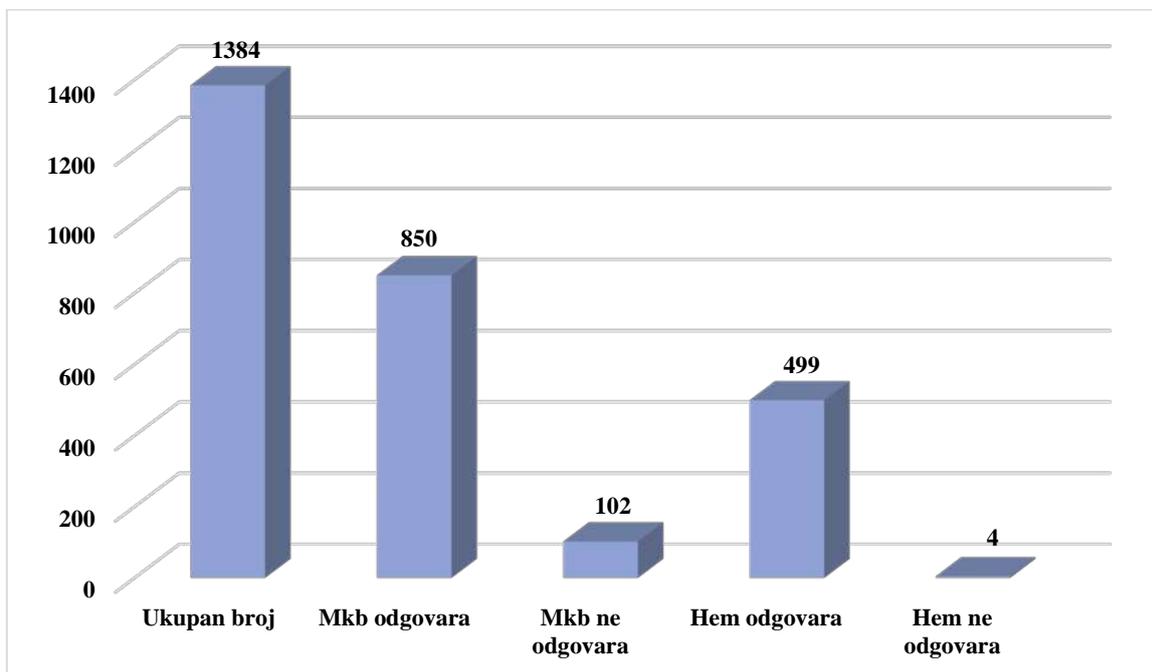
Pokazatelji mikrobiološke kontaminacije vode za piće uglavnom su bili indikatori fekalnog zagađenja, odnosno bakterije *Escherichia coli*, koliformne bakterije i *Streptococcus faecalis*.

Međutim, primjetan je porast kontaminacije uzoraka bakterijom *Pseudomonas aeruginosa* koja je ubikvitarna, odnosno svuda prisutna bakterija koja i prirodno nastanjuje vodu, tlo, biljke i ostale površine. Za razliku od fekalnih indikatora, njeno prisustvo nije uslovljeno prisustvom neke druge organske materije.

Analiza ove bakterije u vodi za piće rutinski se ne radi, tj. nije kriterij za vodu za piće iz javne vodoopskrbe, jer nema naučnih dokaza da sama voda predstavlja izvor infekcije ovom bakterijom, međutim kritične tačke za razmnožavanje i stvaranje biofilmova (nedovoljno korišteni vodni priključci, nizak pritisak, neadekvatan materijal instalacija i nestručno montiranje, slijepi i krajnji završeci, mjesta gdje voda miruje) prepoznate su kao javnozdravstveni rizik i budući izazov na koji se perspektivno treba obratiti posebna pažnja.

Za svaki uzorak koji nije odgovarao uslovima Pravilnika o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće, obavješten je nadležni inspekcijski organ (Sanitarna inspekcija), kao i sam vlasnik uzorka vode u kojem su izolovani patogeni mikroorganizmi. Također, za svaki zaseban slučaj, izdane su zdravstvene preporuke i prijedlog korektivnih mjera koje su bile neophodne za poduzeti kako bi se takva voda ponovo dovela u stanje higijenske ispravnosti.

Grafikon 36. Rezultati analiza vode za piće u 2019.

U poređenju sa prošlom godinom u broju uzoraka i rezultatima analiza nije zabilježeno značajno odstupanje. Opći pokazatelji nivoa zdravstvene sigurnosti stanovništva na prostoru Kantona Sarajevo ukazuju da je neophodno povećati nivo ulaganja, a posebno i prvenstveno usmjeriti pažnju javnosti na sadašnje stanje. Kao što je već navedeno, kvalitet voda na vodozahvatima je uglavnom dobar ali će zasigurno biti sve manje kvalitetnih vodnih resursa ukoliko se proces zagađenja voda nastavi ili intenzivira i ukoliko se zone prihranjivanja izvorišta ne zaštite. Tek na tako postavljenim osnovama bit će moguće pristupiti širenju obuhvata javnim vodosnabdijevanjem.

3.2. BAZENSKE VODE

J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo redovno vrši kontrolu bazenske vode na zdravstvenu ispravnost. Pod zdravstvenim nadzorom J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo je 21 objekat sa ukupno 26 nezavisnih bazenskih kupališta.

Obzirom na primjenu novog Pravilnika, do polovine godine sukcesivno su upravitelji bazenskih kupališta mijenjali ugovorne obaveze obzirom da je za bazensku vodu prestao da važi Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće (Sl. glasnik BiH br. 40/10, 30/12 i 62/17), te se nakon perioda prilagodbe, Pravilnik o sanitarno-tehničkim i higijenskim uslovima bazenskih kupališta i zdravstvenoj ispravnosti bazenskih voda ("Službene Novine Kantona Sarajevo" br. 50/18), počeo primjenjivati u punom obliku.

Tabela 50. Kvalitet vode u bazenskim kupalištima u 2019. godini

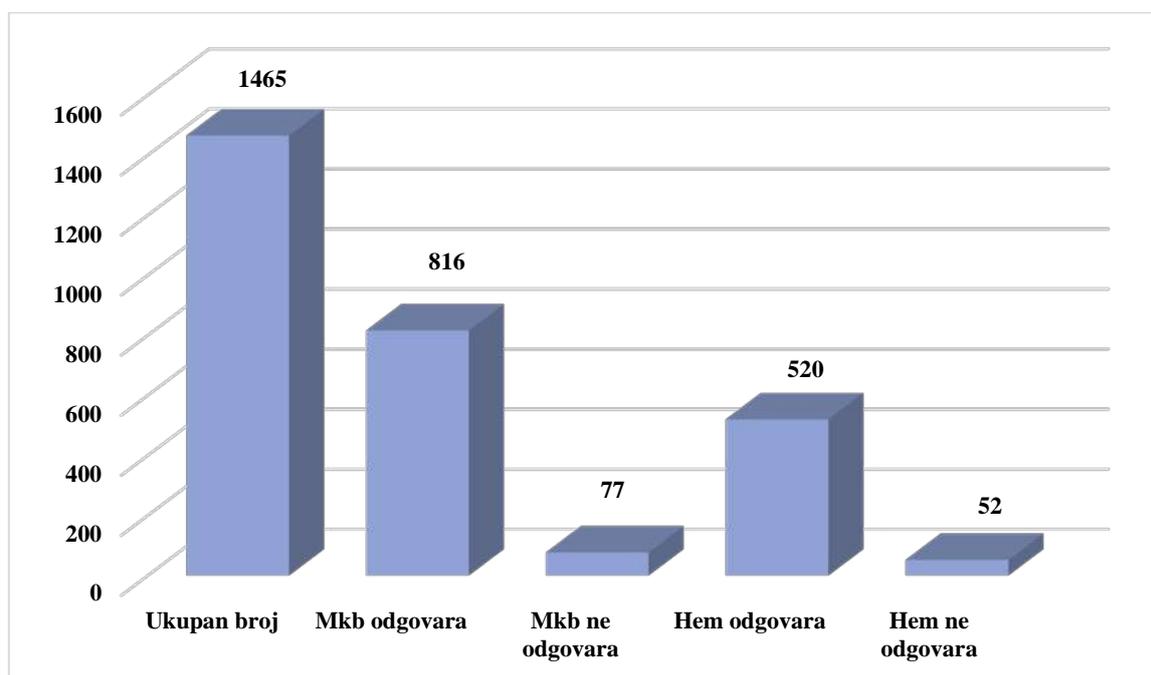
MJESTO UZIMANJA UZORKA	Broj uzoraka	Mikrobiološka analiza		Fizičko-hemijska analiza	
		Odgovara	Ne odgovara	Odgovara	Ne odgovara
Bazeni za kupanje i rekreaciju	1.465	816	77	520	52

Tokom 2019. ukupno je na analizu uzeto 1.465 uzoraka bazenskih voda na mikrobiološke i fizičko-hemijske parametre. Od ukupnog broja, 77 nije odgovaralo mikrobiološkim, a 52 hemijskim parametrima propisanim Pravilnikom o sanitarno-tehničkim i higijenskim uslovima bazenskih kupališta i zdravstvenoj ispravnosti bazenskih voda ("Službene Novine Kantona Sarajevo" br. 50/18).

Najčešći uzrok bakteriološke kontaminacije bazenskih voda je bakterija *Pseudomonas aeruginosa*, a povišene koncentracije trihalometana (nusprodukt dezinfekcije) kao hemijski uzrok onečišćenja.

Za svaki uzorak koji nije odgovarao uslovima Pravilnika sanitarno-tehničkim i higijenskim uslovima bazenskih kupališta i zdravstvenoj ispravnosti bazenskih voda, obavješten je nadležni inspeksijski organ (Sanitarna inspekcija), kao i sam vlasnik bazenskog kupališta u kojem su mikrobiološki i/ili hemijski parametri odstupali od referentnih vrijednosti, odnosno za svaki uzorak koji je svojim sastavom i kvalitetom mogao ugroziti zdravlje korisnika, ali i uposlenika bazena. Također, za svaki zaseban slučaj, odmah su izdane zdravstvene preporuke i prijedlog korektivnih mjera koje su bile neophodne za poduzeti kako bi se takva voda ponovo dovela u stanje higijenske ispravnosti.

Grafikon 37. Rezultati analiza bazenskih voda u 2019.

Primjenom Pravilnika o sanitarno-tehničkim i higijenskim uslovima bazenskih kupališta i zdravstvene ispravnosti bazenskih voda ovaj segment javnozdravstvenog nadzora dobio na značaju, pogotovo u kontroli hemijskih parametara u bazenskim vodama, a koji su bili zapostavljeni u proteklom periodu, a koji imaju bitan uticaj na ljudsko zdravlje.

3.3. ODVODNJA OBORINSKIH I OTPADNIH VODA

Oko 78% stanovništva, na urbanom području Kantona Sarajevo, služi se kanalizacionim sistemom za prikupljanje otpadnih voda, a eliminacija otpadnih voda putem septičkih jama vrši se kod 22% stanovnika.

Područje izgrađene kanalizacije nalazi se duž rijeke Miljacke, rijeke Željeznice i njihovih drugih pritoka. Centralni dio, odnosno Grad Sarajevo (Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo i Novi Grad) drenira ka rijeci Miljacki, dok se područje Ilidže drenira prema rijeci Željeznici a područje Vogošće prema potoku Vogošća. Naseljeni dijelovi unutar Ilijaša i Trnova nisu u navedenom sistemu i pod ingerencijom KJKP "VIK".

Prema podacima JKP "Vodostan" Ilijaš, postoji izgrađena kanalizaciona mreža za odvođenje otpadnih voda za oko 80% stanovnika, dok ostali dio stanovništva vrši zbrinjavanje na neadekvatan način.

JKP "Komunalac" d.o.o. Hadžići upravlja sa tri kanalizaciona sistema (Hadžići, Pazarić i Tarčin) i kolektorom Hadžići - Mostarsko raskršće - Blažuj, na koja je priključeno cca. 9.338 korisnika, tj. cca 40% stanovnika.

Urbani dio Trnova koristi kanalizacioni sistem RS. Područje Igmana i Bjelašnice se snabdijeva vodom iz sistema KJKP „Vodovod i kanalizacija” iz Sarajeva i koristi njihov kanalizacioni sistem. Osim urbanog dijela Trnova, Igmana i Bjelašnice naseljena mjesta nemaju izgrađene kanalizacione sisteme. U toku je izgradnja kanalizacionih sistema na području općine kroz izgradnju kolektora u mjesnim zajednicama. Veći dio naselja i sela koji nisu obuhvaćeni izgrađenim kanalizacionim sistemima, odvodnju otpadnih voda vrši preko septičkih jama. Koncentrisanom gradnjom a izgradnjom neadekvatnih septičkih jama, javljaju se problemi neuslovnog stanovanja, izlivanja sadržaja i nekontrolisanog oticanja. Neka područja imaju urađene lokalne seoske kanalizacije, koje se provode do najbližeg vodotoka.

Odvodnja oborinskih voda značajno zaostaje za odvodnjom otpadnih voda i po dužinama mreže i po površinama pokrivenosti. Neriješena odvodnja oborinskih voda u nekim područjima utiče na stabilnost terena. U mnogim naseljima saobraćajnice nisu uređene, pa nije adekvatno riješena odvodnja atmosferskih voda i dolazi do uključivanja u fekalnu kanalizaciju. Osim toga, evidentno je i začepljenje većine šahtova za odvod oborinskih voda, što predstavlja veliki problem u slučaju povećanih količina padavina, kada isti ne mogu prihvatiti svu pristiglu vodu.

3.4. UPRAVLJANJE OTPADOM

Upravljanje otpadom predstavlja opći interes društva, a regulisano je Zakonom o upravljanju otpadom ("Službene novine Federacije BiH", broj 33/03, 72/09). Ovaj Zakon ima za cilj obezbjeđivanje i osiguranje uslova za upravljanje otpadom na način kojim se ne ugrožava zdravlje ljudi i životna sredina.

3.4.1. Komunalni otpad*

Prikupljanje, transport i deponovanje komunalnog otpada na području Kantona Sarajevo obavlja se prema Zakonu o komunalnoj čistoći („Službene novine Kantona Sarajevo“ Broj 14/16, 43/16, 19/17, 20/18 i 22/19) i Programu prikupljanja i odvoza otpada u Kantonu Sarajevo.

Učestalost prikupljanja i odvoza su različite u urbanim i ruralnim dijelovima grada. Realizacija aktivnosti na prikupljanju i deponovanju neopasnog komunalnog otpada odvijao se prema Operativnom planu za 2019. godinu na području Kantona Sarajevo u tri smjene. Učestalost prikupljanja otpada u urbanom dijelu grada je tri puta sedmično gdje se otpad prikuplja i odlaže u kontejnere zapremine 1100 l, a u ruralnom dijelu grada gdje se otpad odlaže u kućne kante

ili kese dva puta sedmično. Izuzetak je centralni i stari dio grada tzv. „prsten“ gdje se otpad prikuplja svaki dan i u trećoj smjeni.

Otpad građani odlažu u kontejnere kojih je 10.142 u Kantonu Sarajevu, zatim u 56 podzemnih kontejnera, 114 nadzemnih posuda zvona, 5.250 kanti 120 l i 4.100 kanti 240 l, kao i u plastičnim kesama u područjima gdje tehnički ne postoje uslovi za kontejnere 1100 l, i/ili u kućnim kantama u određenim ruralnim područjima.

Nakon izuzimanja reciklažnog otpada iz reciklažnih kontejnera njegovo razvrstavanje se vrši u objektu sortirnice. Otpad se sortira u kabini ručno i to na slijedeće frakcije: papir i karton, PET ambalažu, plastičnu foliju, staklo, tetrapak i metalnu ambalažu. Otpad iz kontejnera namijenjen za kućni miješani otpad se odlaže na deponiji Smiljevići, gdje se ručno izdvaja samo karton i PET ambalaža.

Prosječno dnevno se dopremi oko 588 tona otpada, dok je ukupno u 2019. godinu prikupljeno 214.646 tona otpada. Deponija „Smiljevići“ zadovoljava kriterije za sanitarnu deponiju. U saradnji sa nadležnim ministarstvima je realizacija projekta izgradnje dodatnih ploha za odlaganje i uređenje same deponije.

U cilju uspostavljanja kontinuiranog praćenja stanja okoliša na deponiji i minimalnim uticajem na okoliš, u skladu sa važećim propisima iz oblasti zaštite okoliša i odredbama okolinske dozvole vrši se monitoring osnovnih elemenata okoliša. Predmet monitoringa su: kvalitete procjedne vode, zraka, deponijskog gasa, buke, površinskih i podzemnih voda. Ispitivanja vrši ovlaštena laboratorija „Dvokut“ pro d.o.o Sarajevo, a sve analize o izvršenim mjerenjima emisije se dostavlja nadležnim ministarstvima i drugim institucijama kojima ta nadležnost pripada zakonom.

Otpad koji se prikuplja u reciklažnim kontejnerima se sortira, balira i predaje dalje u reciklažu, otpad iz kontejnera za miješani komunalni otpad se odlaže na deponiji. Animalni otpad se odlaže u jame „grobnice“ prema ekološki propisanim standardima, a u skladu sa zaključkom Vlade Kantona Sarajevo kojom JKP Rad d.o.o Sarajevo daje saglasnost da preuzima animalni otpad od generatora sa područja Kantona Sarajevo.

Otpad se prihvata u reciklažnom dvorištu (u skladu sa definisanim vrstama) od građana Kantona Sarajevo i isti se ne naplaćuje.

U toku radnog vremena građani mogu odložiti vlastiti glomazni otpad: papir, karton, električna, elektronska oprema, stiropol, staklo, plastika, odjeća, obuća, kabasti otpad, otpadne gume (do četiri komada), tekstil i uređaji za hlađenje i zamrzavanje. Od samog odlagališta - aktivne plohe deponije stambeni objekti su udaljeni cca 300m, a od glavnog ulaza u deponiju „Smiljevići“ cca 50m.

Osnovna aktivnost u oblasti komunalne čistoće i komunalnog otpada je redovan odvoz smeća na deponiju. Analiza postojećeg stanja u upravljanju otpadom ukazuje na dobro stanje sa zbrinjavanjem komunalnog otpada i na nedostatak adekvatne infrastrukture i pratećih propisa za posebne vrste otpada, što za posljedicu ima veliki pritisak na okoliš i rizik za zdravlje stanovništva.

KJKP „RAD“ Sarajevo obavlja djelatnost prikupljanja, transporta i deponovanja komunalnog otpada u Kantonu Sarajevo. Otpad se prikuplja sa područja svih devet općina Kantona Sarajevo, a deponuje se na Gradskoj deponiji u Smiljevićima.

Prikupljanje komunalnog otpada vrši se redovno prema Operativnom planu i programu rada, a u skladu sa Zakonom o komunalnoj čistoći („Službene novine Kantona Sarajevo” broj 11/97). Učestalost prikupljanja se kreće od dva puta sedmično u padinskim dijelovima grada do 7 puta sedmično u staroj gradskoj jezgri i centralnom dijelu grada. Odlaganje otpada građani vrše u plastičnim kesama (centralni dio grada i stare gradske jezgre), kućnim kantama (padinski dijelovi grada i uske ulice) i najvećim dijelom posudama za otpad-kontejnerima zapremine 1100 l.

Na više lokacija u Kantonu Sarajevo postoje kontejneri za odvojeno odlaganje otpada (papir, staklo i plastika). Razvrstavanje tog otpada vrši pogon za sortiranje koji je smješten na deponiji. Zbrinjavanje komunalnog otpada vrši se 24 sata (u tri smjene). Deponija „Smiljevići” je savremena sanitarna deponija koja je izgrađena po tadašnjim evropskim standardima. Od gradske zone udaljena je tri kilometra. Površina deponije trenutno iznosi 122.400 m². Prikupljanje i odvoz otpada na deponiju „Smiljevići“ vrši KJKP „Rad“.

Monitoring kvaliteta zraka na deponiji „Smiljevići” se vrši svakih šest mjeseci. Na osnovu iskaza odgovorne osobe JKP RAD, dosadašnja mjerenja pokazala su da su mjerene koncentracije polutanata deset puta manje od dozvoljenih. Kontrolu podzemnih voda vrši Fond za izgradnju Kantona Sarajevo. Na deponiji je instalirana meteorološka stanica koja daje podatke za parametre koji su bitni za planiranje eksploatacije gasa. 2017. godine deponija „Smiljevići „postaje“ Regionalni centar upravljanja otpadom (osnovna razlika je u striktnom razvrstavanju smeća).

Izgrađeno je i reciklažno dvorište u kojem će se vršiti reciklaža električnog i elektronskog otpada (EE otpad). EE otpad predstavlja problem zbog kratkog vijeka upotrebe moderne elektronike. Ovaj otpad je ujedno jedan od najvećih ekoloških problema današnjice. Izgrađena je hala u kojoj su smještene prese i trake koje vrše razvrstavanje otpada. Otpad se prerađuje biološki i hemijski. Biološki pomoću mulja u bazenima površine 5.000m². Hemijski pomoću različitih rastvarača u bazenima površine 8.000m². Postoje tri jame za animalni otpad (mačke, psi i miševi). Kod hitnih slučajeva i većih količina animalnog otpada angažuje se

Termoelektrana Kakanj, gdje se vrši spaljivanje. Ako postoji mogućnost vrši se kopanje jame, odnosno animalni otpad se zatrpava na dubinu od 12 metara i na taj način prirodno trune. Otpad koji je prihvaćen na deponiji, a ne predstavlja komunalni otpad iskorišten je u tehnologiji sanitarnog odlaganja otpada, tako da se otpad zemlje iskorištava kao inertni materijal za prekrivanje komunalnog otpada, a građevinska štuta za izgradnju pristupnih puteva na deponiji. Prema dosadašnjim raspoloživim podacima dobivenim od strane javnih komunalnih poduzeća produkcija otpada iznosi cca 380 kg/stan/godišnje u Kantonu Sarajevo. Jedan broj stanovnika ima neodgovoran odnos prema otpadu što kao krajnji rezultat ima stvaranje nelegalnih deponija koje utiču na zagađenje prirode, urbanih sredina, vode, zemljišta i zraka. Nelegalne deponije se u najvećem dijelu formiraju na zemljištu koje je državno vlasništvo kao i u predjelima šumskih pojasa.

*Izvor podataka: JKP Rad

3.4.2. Medicinski otpad

Medicinski otpad (Medical Hazardous Wastes) podrazumijeva sav medicinski i farmaceutski otpad uključujući i lijekove sa rokom upotrebe koji je istekao. Medicinski otpad se djelomično ili sasvim sastoji od ljudskog ili životinjskog tkiva, krvi i ostalih tjelesnih tekućina, sekreta, lijekova i drugih farmaceutskih preparata, briseva, zavoja, šprica, igala i drugih oštih instrumenata, koji, ako se ne osiguraju, mogu biti opasni za osobe koje sa njima dolaze u dodir. Poslije utvrđivanja formalno pravnih i finansijskih odnosa između proizvođača otpada i operatera otpadom koje su definisane potpisanim ugovorom i u kojem su definirane obaveze proizvođača otpada, proizvođač otpada se obavezuje da će medicinski otpad sakupljati prema pravilniku o upravljanju medicinskim otpadom, te ga na propisan način u adekvatnoj ambalaži privremeno skladištiti do preuzimanja od strane operatera otpadom. Obaveze operatera su da, u skladu sa važećim propisima, preuzima, privremeno skladišti i zbrinjava otpad, na ekološki prihvatljiv način, a za izvršene usluge proizvođaču otpada izdati propisani dokument o zbrinjavanju preuzetog otpada.

Preuzimanje otpada vrši osposobljeno i educirano osoblje operatera otpadom koji zapunjenu ambalažu vaga i odnosi do specijalnog teretnog vozila (vozilo sa neophodnom interventnom opremom za slučaj prosipanja i izlivanja otpada, specijalnih radnih odijela, zaštitnih maski, rukavica, neutralizirajućih otopina i vozilo posebno obilježeno), gdje se ambalaža slaže, ukrućuje da se onemogućí prevrtanje ambalaže u transportu. Po obostranom potpisivanju zakonom propisane dokumentacije, osoblje operatera prevozi otpad na skladište – pogon. Operater u skladu sa svojim radnim planovima vrši obradu doveženog otpada. Medicinski otpad se obrađuje u stroju za obradu medicinskog otpada (tip newster).

Obrada otpada u navedenom stroju obavlja osposobljeno radno osoblje na način i po tehničkom uputstvu za rad proizvođača stroja. Poslije obrade, medicinski otpad je sterilan i kao takav se svrstava u kategoriju komunalnog otpada sa mogućnošću korištenja istog kao alternativno gorivo. Sterilnost otpada se utvrđuje medicinskom analizom, i tek poslije toga

nastali otpad se odvozi na komunalnu deponiju. Komunalnom deponijom upravlja Komunalno preduzeće koji otpad neće preuzet bez dokaza o sterilnosti obrađenog otpada. Ta primopredaja komunalnog preduzeća i obrađivača otpada je regulisana ugovorom. Konačno zbrinjavanje medicinskog otpada na području Kantona Sarajevo vrše ustanove i kompanije koje su ovlaštene od strane Ministarstva prostornog uređenja građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo na osnovu Pravilnika o upravljanju medicinskim otpadom („Sl. Novine FBiH“ br 77/08).

3.4.3. Zdravstveno-higijensko i ekološko stanje u općinama

Tabela 51. Podaci o uslovima za održavanje čistoće na području KS, prikaz po općinama

<i>Indikator/Općina</i>	<i>Stari Grad</i>	<i>Trnovo</i>	<i>Novo Sarajevo</i>	<i>Ilidža</i>	<i>Novi Grad</i>
Broj stanovnika	NP*	Gradsko: 50 Ruralno: 1.950 Domaćinstvo: 530	NP*	NP*	Gradsko: 90.422 Ruralno: 14.686 Domaćinstvo: 17.757
Organizovano prikupljanje otpada	100%	da	100%	Gradsko: 12.000, Ruralno: 14.000, Domaćinstvo: 26.000	100%
Učestalost prikupljanja/odvoženja otpada iz gradskog naselja, sedmično	Ljeto: 2X i 7X Proljeće: 2X i 7X Zima: 2X i 7X	3X	Ljeto: 3X i 6X Proljeće: 3X i 2X Zima: 3X i 2X	Ljeto: 2X Proljeće: 2X Zima: 2X	Ljeto: 3X i 6X Proljeće: 3X i 6X Zima: 3X i 6X
Učestalost prikupljanja/odvoženja otpada iz ruralnog naselja, sedmično	Ljeto: 2X i 3X Proljeće: 2X i 3X Zima: 2X i 3X	3X	Ljeto: 3X i 2X Proljeće: 3X i 2X Zima: 3X i 2X	Ljeto: 1X Proljeće: 1X Zima: 1X	Ljeto: 3X i 2X Proljeće: 3X i 2X Zima: 3X i 2X
Transport otpada	Autosmećari: 3 Otvorena vozila: 3 Električno vozilo: 2	Automatska vozila: 2 Zatvorena vozila: 1 Nenamjenska vozila: 2X	Automatska 6 Sandučar 1 Mali kiperi 1	Automatski 5 Zatvorena vozila 2 Nenamjenska vozila 2	Autosmećari: 8 Sandučar: 1 Mali kiperi: 3
Održavanje čistoće	Cisterne (br.vozila/radnika) 12/24, Automatska vozila čistilice 10, Ručno: 22 radnika	Cisterne 2X, Automatska vozila 1X	Cisterne (br vozila/radnika) 12/24 Automatska vozila: čistilica 10,	Cisterne 1x	Cisterne 12 vozila/24 radnika Automatska vozila 10 čistilica

Zdravstveno stanje stanovništva, odrednice zdravlja i zdravstvena zaštita
u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

			Ručno: 19 radnika		Ručno 15 radnika
Evakuacija komunalnih otpadnih voda iz septičkih jama	NP*	NP*	NP*	Automatska vozila 1x	Automatskim vozilima- po narudžbi JKP ViK
Broj radnika na održavanju čistoće	U svim vremenskim periodima 20-30 radnika	NP*	NP*	NP*	Za svaki period u godini 40-50
Opći uslovi održavanja čistoće	zadovoljavaju	zadovoljava	zadovoljava	NP*	zadovoljava

Izvor podataka: Općinske komunalne službe

*NP – nije popunjeno

**Tabela 52. Sanitarno-higijenske karakteristike deponije čvrstog otpada na području KS,
prikaz po općinama**

<i>Indikator/Općina</i>	<i>Stari Grad</i>	<i>Trnovo</i>	<i>Novo Sarajevo</i>	<i>Ilidža</i>	<i>Novi Grad</i>
Lokacija i naziv deponije	Adema Buće br. 556 „Deponija Smiljevići“	NP*	NP*	Gradska deponija Smiljevići	Gradska deponija „Smiljevići“
Udaljenost od naseljenog mjesta (km)	Manja od 1km	NP*	NP*	NP*	Manja od 1km
Položaj deponije	Na uzvišenju	NP*	NP*	Na uzvišenju	Na uzvišenju
Da li deponija ugrožava naselje	ne	NP*	NP*	NP*	ne
naselje ili dio naselja	ne	ne	NP*	ne	ne
vodotok ili njegovu obalu	ne	ne	NP*	ne	ne
slobodne, rekreacijske površine, šumsko područje	ne	ne	NP*	ne	ne
saobraćajnicu	ne	ne	NP*	ne	ne
kolski, pješački put	ne	ne	NP*	ne	ne
izvorište vode, kaptaze, rezervoare	ne	ne	NP*	ne	ne
obrative parcele	ne	ne	NP*	ne	ne
Utvrđeni nehigijenski postupci pri upravljanju otpadom	ne	ne	NP*	Ne- Nekontrolisano rasipanje po putu, odlaganje u riječnim koritima, incidentno paljenje smeća,	ne

Zdravstveno stanje stanovništva, odrednice zdravlja i zdravstvena zaštita
u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

				Da-odlaganje na divljim deponijama	
Način odlaganja/uništavanja komunalnog otpada	da-zatrpavanje, mašinsko presovanje, sortiranje/recikliranje ne-spaljivanje	ne	NP*	Ne-spaljivanje	ne-spaljivanje
Službeni nadzor na deponiji	da	Da- stalno prisustvo nadležnih lica, prisustvo ekipe u radnom dijelu dana, prisustvo mehanizacije, Ne – čuvarske kućice i čuvarske službe	NP*	da	da
Eksponirano stanovništvo	ne	ne	NP*	Da- neprijatan miris, uslovno zadovoljava Ne-narušeni higijenski uslovi zadovoljava,	ne
Opći sanitarno-hig.uslovi.	zadovoljavaju	NP*	NP*	Uslovno zadovoljava	zadovoljava
Uočeno neadekvatno zbrinjavanje komunalnih otpadnih voda u gradskom naselju	NP*	NP*	NP*	NP*	NP*
U naselju uočeno prisustvo zagađenja	NP*	NP*	NP*	NP*	NP*

Izvor podataka: Općinske komunalne službe

*NP – nije popunjeno

Tabela 53. Prikaz po općinama zdravstveno-ekološkog i higijenskog stanja seoskih naselja na području KS

<i>Indikator/Općina</i>	<i>Trnovo</i>	<i>Ilidža</i>
Demografski pokazatelji	Br.seoskih naselja 53 Ukupan broj stanovnika u seoskim naseljima 2000 Ukupan br.domaćinstava u seoskim naseljima 530	NP*

Zdravstveno stanje stanovništva, odrednice zdravlja i zdravstvena zaštita
u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

Udaljenost seoskih naselja od centra	Najduža udaljenost 40km Srednja udaljenost 21km Najkraća udaljenost 530m	NP*
Kategorija puteva u seoskim naseljima		Lokalni put Nerazvrstani put Zemljeni put
Broj seoskih naselja priključen na navedene puteve	Lokalni put	NP*
Tipovi seoskih naselja	raštrkana	izvor
Broj seoskih naselja prema navedenim tipovima	53	zbijena
Način snabdijevanja vodom za piće seoskih naselja	Lokalni vodovodi	Gradski vodovod, kaptirani izvori
Broj seoskih naselja koji koristi vodu za piće iz navedenih objekata	2000	Gradsk.vod. 25.500 Lok.vod 550.
Lokalni vodovodi u seoskom naselju	NP*	gradski vodovod
Način odlaganja krutog otpada u seoskom naselju	NP*	NP*
Broj seoskih naselja kod kojih je uočena dispozicija krutog otpada na naveden način	NP*	NP*
Broj nužnika u seoskim naseljima	NP*	Ukupan broj 0, broj nehigijenski uređenih nužnika 4.595, broj nehigijenskih đubrišta 0
Broj đubrišta u seoskim naseljima	NP*	ukupan broj 320, broj higijenski uređenih đubrišta 380, broj nehigijenskih đubrišta 0
Higijenski uslovi oko navedenih objekata/na javnim površinama	NP*	zadovoljava
Broj navedenih objekata/javnih površina sa zadovoljavajućim hig.uslovima	NP*	NP*
Broj seoskih naselja kod kojih se tečne otpadne materije uklanjaju putem	NP*	Centralne kanalizacije, nepropusnih septičkih jama
Stanje kanalizacionih izliva	NP*	NP*
Broj seoskih naselja sa navedenim načinom dispozicije komunalnih otpadnih voda	NP*	NP*
Opće higijensko stanje seoskih naselja	NP*	Broj seoskih naselja sa zadovoljavajućim higijenskim uslovima 12, broj seoskih naselja sa uslovno zadovoljavajućim hig.uslovima 2

Izvor podataka: Općinske komunalne službe

*NP – nije popunjeno

Tabela 54. Prikaz po općinama zdravstveno-ekološkog i higijenskog stanja gradskih naselja na području KS

<i>Indikator/Općina</i>	<i>Trnovo</i>	<i>Novo Sarajevo</i>	<i>Ilidža</i>	<i>Novi Grad</i>
Broj stanovnika u naselju	NP*	NP*	78.000	105.108
Ukupno javnih zelenih površina (m ²)	NP*	NP*	748.812.	Nema podataka
Kontejneri u gradskom naselju	da	da	da	da
Pražnjenje kontejnera i odvoz otpada vrši se sedmičnom dinamikom	da- u svim godišnjim periodima	U svim vremenskim periodima 3x	2x za svaki godišnji period	u ljetnom periodu 3x sedmično, proljetno 3x sedmično, zimski period 3x
Pranje i dezinfekcija kontejnera	da- u svim godišnjim periodima	ne-svakodnevno mjesečno, godišnji 3x	Da svakodnevno	ne-svakodnevno, mjesečno da-godišnje
Rasuti kruti otpad nalazi se:	ne	ne	Da-koritima i priobalnim dijelovima vodotoka	ne
Utvrđene lokacije divljih deponija	ne	Da-napušteni privatni posjedi, zelene površine Ne-korita rijeka	Da-napušteni privatni posjedi i korita rijeka, ne-zelene površine	da-napušteni privatni posjedi ne-jarkovi, korita i priobalnim dijelovima vodotoka
Obezbjeđeno hig. Prikupljanje otpada u gradskom naselju	da	da	da	da
Održavanje higijenskih uslova u gradskom naselju	da	da	da	Da-mehaničkim čišćenjem, pranjem, Ne-provođenjem preventivnim mjera DDD
Uočeno neadekvatno zbrinjavanje komunalnog otpada	NP*	NP*	Da-izlijevanje komunalnih otpadnih voda po slobodnim površinama i neadekvatno pražnjenje septičkih jama Ne-insekata	ne
U naselju uočeno prisustvo glodara,	ne	NP*	Da-životinja lotalica, ne-glodara i insekata	da

Zdravstveno stanje stanovništva, odrednice zdravlja i zdravstvena zaštita
u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

insekata, životinja lualica:				
---------------------------------	--	--	--	--

Izvor podataka: Općinske komunalne službe

*NP – nije popunjeno

Tabela 55. Vodni objekti na području KS prikaz po općinama

<i>Indikator/Općina</i>	<i>Trnovo</i>	<i>Iliđža</i>	<i>Novi Grad</i>
Nekaptirani izvori	NP*	NP*	Nema podataka
Kaptirani izvor-seoska javna česma za opskrbu vodom za piće seoskog naselja i prolaznika	NP*	NP*	Nema podataka
Javni seoski bunar za opskrbu vodom za piće najmanje dva domaćinstva	NP*	NP*	Nema podataka
Javni bušeni bunar za opskrbu vodom za piće najmanje dva domaćinstva	NP*	NP*	Nema podataka
Seoski vodovod koji služi za opskrbu vodom za piće do 500 stanovnika	Broj objekata 52 Broj domaćinstava 931	broj objekata 3, broj potrošača 550, broj domaćinstava 180	Nema podataka
Mjesni vodovod koji služi za opskrbu vodom za piće preko 500 stanovnika	Broj objekata 40, broj domaćinstava 549	NP*	3 objekta, 5892 potrošača, 2088 domaćinstava
Općinski vodovod za opskrbu vodom za piće stanovnika u naseljenom mjestu u kojem je sjedište Općine	NP*	NP*	Nema podataka
Kantonalni vodovod za opskrbu vodom za piće stanovnika na području dvije ili više općina jednog Kantona	NP*	broj objekata 19.500, broj potrošača 77.450, broj domaćinstava 2.600	Nema podataka
Međukantonalni vodovod za opskrbu stanovnika vodom za piće na području dvije ili više općina iz dva ili više kantona	NP*	NP*	Nema podataka

Izvor podataka: Općinske komunalne službe

*NP – nije popunjeno

Općine Centar, Vogošća, Ilijaš i Hadžići do momenta pisanja izvještaja nisu dostavile materijal, dok su općine Stari Grad, Novo Sarajevo i Novi Grad poslale djelomične podatke.

ZAKLJUČCI

- *Prema statističkim pokazateljima u odnosu na broj stanovnika, na Kantonu Sarajevo je priključeno oko 98% stanovnika na vodovodne sisteme.*
- *Prosječna starost vodovodnih sistema od početka eksploatacije je 40 godina, s tim da se vodovodni sistemi rekonstruišu i nadograđuju u skladu sa potrebama, investicionim i urbanističkim planovima.*
- *Od ukupnog broja uzetih uzoraka vode porijeklom iz gradskog vodovoda, 1 (0,91%) uzorak iz distributivne mreže nije odgovaralo propisima Pravilnika na mikrobiološke parametre, dok su svi ostali uzeti uzorci odgovarali uslovima Pravilnika.*
- *Od ukupnog broja uzetih uzoraka vode iz mreže lokalnih vodovoda na području Kantona Sarajevo, a koji su pod kontrolom J.U. Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo, 16 (7,1%) uzoraka vode nije odgovaralo propisima Pravilnika na mikrobiološke parametre, dok su svi ostali uzeti uzorci odgovarali uslovima Pravilnika.*
- *Od ukupnog broja uzoraka uzetih u svrhu tehničkog prijema novootvorenih i renoviranih objekata, 24 (18,9%) uzorka nije odgovaralo na mikrobiološke parametre, dok su svi ostali uzeti uzorci odgovarali uslovima Pravilnika.*
- *Od ukupnog broja uzoraka uzetih na zahtjev klijenata, 16 (16,4%) uzoraka nije odgovaralo na mikrobiološke parametre dok su svi ostali uzeti uzorci odgovarali uslovima Pravilnika.*
- *Od ukupnog broja uzetih uzoraka na javnim česmama, 18 (28%) uzoraka nije odgovaralo na mikrobiološke parametre dok su ostali uzeti uzorci odgovarali uslovima Pravilnika.*
- *Tokom 2019. ukupno je na analizu uzeto 1.465 uzoraka bazenskih voda na mikrobiološke i fizičko-hemijske parametre. Od tog broja, 77 nije odgovaralo mikrobiološkim, a 52 hemijskim parametrima propisanim Pravilnikom o sanitarno-tehničkim i higijenskim uslovima bazenskih kupališta i zdravstvenoj ispravnosti bazenskih voda.*
- *Oko 78% stanovništva, na urbanom području Kantona Sarajevo, služi se kanalizacionim sistemom za prikupljanje otpadnih voda, a eliminacija otpadnih voda putem septičkih jama vrši se kod 22% stanovnika.*
- *Otpad građani odlažu u kontejnere kojih je 10.142 u Kantonu Sarajevu, zatim u 56 podzemnih kontejnera, 114 nadzemnih posuda zvona, 5.250 kanti 120 l i 4.100 kanti 240 l, kao i u plastičnim kesama u područjima gdje tehnički ne postoje uslovi za kontejnere 1100 l, i/ili u kućnim kantama u određenim ruralnim područjima. Prosječno dnevno se dopremi oko 588 tona otpada, dok je ukupno u 2019. godinu prikupljeno 214.646 tona otpada.*

3.5. KVALITET ZRAKA

3.5.1. MONITORING KVALITETA ZRAKA U KANTONU SARAJEVO

Monitoring kvaliteta zraka u Kantonu Sarajevo je kontinuirani projekt koji provodi J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo za potrebe Ministarstva prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo. Pod pojmom kontinuirani monitoring podrazumijeva se provođenje svih potrebnih aktivnosti tokom 365 dana u godini.

Sistem praćenja kvaliteta zraka u Kantonu Sarajevo obuhvata slijedeće aktivnosti:

1. svakodnevni rad na prikupljanju podataka sa mjernih stanica i mjernih uređaja,
2. izrada dnevnih informacija o radu analizatora i prezentacija na Web-stranici svih promjena,
3. komentar informacija, izrada preporuka i uputstava za pojedine populacione skupine stanovništva,
4. kontinuirano praćenje promjena u kvalitetu zraka i izvještavanje prema Operativnom štabu s prijedlozima proglašenja epizoda prema Planu interventnih mjera za slučajeve prekomjerne zagađenosti zraka na području KS,
5. obaveza obavještavanja stanovništva (web stranica, putem slanja dopisa nadležnom ministarstvu koje putem press službe KS ostvaruje kontakt sa medijima) za slučajeve povećanog zagađenja s preporukama o načinu ponašanja u takvim izvanrednim okolnostima,
6. analiza dobivenih trenutnih vrijednosti s vrijednostima prethodnih godina uz preporuke za naredni period u cilju boljeg upravljanja kvalitetom zraka na području Kantona,
7. planiranje i provođenje svih aktivnosti u cilju obezbjeđenja kontinuiranog monitoringa kvaliteta zraka što podrazumijeva sve radnje nabavke, ugradnje, održavanja i kalibracija analizatora prema dostupnim sredstvima,
8. učesće u formiranju zakonske regulative u smislu davanja mišljenja, preporuka koje će pomoći unapređenju kvaliteta zraka u Kantonu Sarajevo.

Zakonska regulativa koja se odnosi na monitoring kvaliteta zraka obuhvata:

1. Zakon o zaštiti zraka ('Službene novine FBiH' broj 33/03)
2. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti zraka ('Službene novine FBiH' broj br. 04/10')
3. Plan interventnih mjera u slučajevima prekomjerne zagađenosti zraka u Kantonu Sarajevo ('Službene novine Kantona Sarajevo', 44/19)
4. Odluka o donošenju Akcionog plana za smanjenje emisije čestičnih tvari u zraku na području Kantona Sarajevo ('Službene novine Kantona Sarajevo', 16/13)
5. Odluka o zaštiti i poboljšanju kvaliteta zraka u Kantonu Sarajevo ('Službene novine Kantona Sarajevo', 23/16)
6. Kantonalni plan zaštite okoliša Kantona Sarajevo za period 2017 – 2022.

Zahtjevi kvaliteta zraka su:

- 1) granične vrijednosti zagađujućih materija u zraku,
- 2) gornje i donje granice ocjenjivanja zagađujućih materija u zraku,
- 3) granice tolerancije i tolerantne vrijednosti,
- 4) koncentracije opasne po zdravlje ljudi i koncentracije o kojima se izvještava javnost (pragovi upozorenja i prag uzbune),
- 5) kritični nivoi zagađujućih materija u zraku,
- 6) ciljne vrijednosti, nacionalni i dugoročni ciljevi zagađujućih materija u zraku,
- 7) rokovi za postizanje graničnih i/ili ciljnih vrijednosti, u slučajevima kada su one prekoračene.

Vrijednosti iz stava 1. ovog člana se utvrđuju za pojedina područja s ciljem alata pri izradi prostornih i urbanističkih planova, izrade programa toplifikacije i prometa, mogućeg unošenja zagađujućih materija u prostor, izbora lokacije izvora zagađivanja i određivanje parametara ispusta (dimnjaka), a da prirodni sadržaji (ljudi, biljke i životinje) i izgrađena dobra ne budu ugroženi djelovanjem zagađujućih materija, kao i kod poduzimanja sanacionih mjera čiji je cilj zaštita zdravlja ljudi, ekosistema i izgrađenih sadržaja od djelovanja zagađujućih materija u ambijentalnom zraku.

Kantonalna mreža stanica za monitoring kvaliteta zraka u Kantonu Sarajevo sastoji se od pet automatskih stanica. Automatske stanice su postavljene na slijedećim lokacijama:

- na lokalitetu Vijećnice, Otoke, Doma zdravlja Ilidža, Ilijaš.

Kantonalna mreža stanica je dio i Federalne mreže stanica koja na teritoriji Kantona Sarajevo mjere sa još dvije stanice na Bjelavama i Ivan Sedlu.

Oprema koja se koristi za monitoring godišnje se kalibriše u akreditiranoj laboratoriji za kalibracije. Kvartalno se oprema provjerava s certificiranim kalibracionim bocama od strane ovlaštenog servisa a na dnevnoj bazi interna provjera (zero/span) sa certificiranom smjesom gasova. Izvještavanje se vrši na mjesečnoj osnovi a na godišnjoj osnovi se radi godišnji izvještaj koji se objavljuje na web stranici.

Sva aktuelna događanja (analizator u kvaru, obavještenje građanima o posebnim mjerama ili stepenu zagađenosti, mjerama predostrožnosti u cilju zaštite zdravlja ljudi, naročito ugroženih populacija itd.) se unose na web stranicu <http://kvalitetzraka.ba/> da bi građanima pružili sve blagovremene informacije. Stanice mjere, osim meteoroloških parametara (pritiska, relativne vlažnosti, temperature, smjera i brzine vjetra), koncentracije lebdećih čestica - PM₁₀ (stanica na Ilidži mjeri PM_{1,2,5,4,10} ukupne čestice), sumpor dioksid, ozon, okside nitrogena (NO, NO₂, NO_x), ugljen monoksid te koncentracije VOC jedinjenja (benzen, toluen, etil benzen, m&p ksilen i o- ksilen).

U cilju zaštite zdravlja stanovništva Zavod na svojoj web stranici

<https://www.zzjks.ba/> objavljuje saopštenja i informacije o mjerama predostrožnosti u cilju zaštite zdravlja ljudi, naročito ugroženih populacija itd.

**Tabela 56. Granične vrijednosti, gornja i donja granica ocjenjivanja, tolerantne vrijednosti i pragovi upozorenja / uzbune propisane Pravilnikom o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka
(Sl. novine FBiH 1/12, 44/19)**

Polutant	Vrijeme prosječenja	Granična vrijednost	Gornja granica ocjenjivanja ⁽¹⁾	Donja granica ocjenjivanja ⁽¹⁾	Granica tolerancije	Tolerantna vrijednost	Prag uzbune / upozorenja	Minimalna raspoloživost podataka
SO ₂	Jedan sat	350 ⁽⁶⁾ µg/m ³	-	-	105 ⁽⁷⁾ µg/m ³	380 ⁽⁷⁾ µg/m ³	500 ⁽¹¹⁾ µg/m ³	75 %
SO ₂	Jedan dan	125 ⁽⁸⁾ µg/m ³	75 ⁽²⁾ µg/m ³	50 ⁽²⁾ µg/m ³	-	125 µg/m ³	-	75 %
SO ₂	Godina	50 µg/m ³	-	-	-	50 µg/m ³	-	90 %
NO ₂	Jedan sat	200 ⁽⁹⁾ µg/m ³	105 ⁽³⁾ µg/m ³	75 ⁽³⁾ µg/m ³	70 ⁽⁷⁾ µg/m ³	220 ⁽⁷⁾ µg/m ³	400 ⁽¹¹⁾ µg/m ³	75 %
NO ₂	Jedan dan	85 µg/m ³	-	-	28 ⁽⁷⁾ µg/m ³	93 ⁽⁷⁾ µg/m ³	-	75 %
NO ₂	Godina	40 µg/m ³	32 µg/m ³	26 µg/m ³	14 ⁽⁷⁾ µg/m ³	44 ⁽⁷⁾ µg/m ³	-	90 %
CO	8-časovno	10 mg/m ³	7 ⁽⁴⁾ mg/m ³	5 ⁽⁴⁾ mg/m ³	3 ⁽⁷⁾ mg/m ³	10 ⁽⁷⁾ mg/m ³	-	75 %
CO	Jedan dan	5 mg/m ³	-	-	9 ⁽⁷⁾ mg/m ³	5 ⁽⁷⁾ mg/m ³	-	75 %
CO	Godina	3 mg/m ³	-	-	-	3 mg/m ³	-	90 %
PM ₁₀ (LČ ₁₀)	Jedan dan	50 ⁽⁵⁾ µg/m ³	35 ⁽⁵⁾ µg/m ³	25 ⁽⁵⁾ µg/m ³	18 ⁽⁷⁾ µg/m ³	55 ⁽⁷⁾ µg/m ³	-	75 %
PM ₁₀ (LČ ₁₀)	Godina	40 µg/m ³	28 µg/m ³	20 µg/m ³	6 ⁽⁷⁾ µg/m ³	41.6 ⁽⁷⁾ µg/m ³	-	90 %
O ₃	8-časovno	120 ⁽⁹⁾ µg/m ³	-	-	-	-	240 / 180 ⁽¹⁰⁾	75 %
Benzen	Godina	5 µg/m ³	3.5 µg/m ³	2 µg/m ³	2.7 µg/m ³	5 µg/m ³	-	90 %
PM2.5 prvi stadij	Godina	25 µg/m ³	17 µg/m ³	12 µg/m ³	0.5 ⁽⁷⁾ µg/m ³	25.5 ⁽⁷⁾ µg/m ³	-	90 %
PM2.5 drugi stadij	Godina	20 µg/m ³	17 µg/m ³	12 µg/m ³	-	20 ⁽¹¹⁾ µg/m ³	-	90 %

¹ Gornja i donja granica ocjenjivanja za zaštitu zdravlja ljudi. Prilog VIII odjeljak B definira načine utvrđivanja prekoračenja gornje i donje granice ocjenjivanja

² Vrijednosti propisane za dnevne prosjeke i ne smije se prekoračiti više od 3 puta u toku godine za SO₂.

³ Vrijednosti propisane za jednočasovne prosjeke i ne smiju biti prekoračene više od 18 puta u toku godine za NO₂.

⁴ Vrijednosti propisane za 8-časovne srednje vrijednosti i ne smiju biti prekoračene više od 18 puta u toku godine za CO.

⁵ Vrijednosti propisane za dnevne srednje vrijednosti i ne smiju biti prekoračene više od 35 puta u toku godine za PM₁₀.

⁶ Vrijednost je propisana za jedno-časovne srednje vrijednosti i ne smiju biti prekoračene više od 24 puta u jednoj kalendarskoj godini za SO₂.

⁷ Vrijednosti su propisane u Prilogu X odjeljak B i umanjene su za 10 % za 2019. godinu, a kako je propisano važećim Pravilnikom.

⁸ Vrijednosti su propisane za jednodnevne prosjeke i ne smiju biti prekoračene više od 3 puta u jednoj kalendarskoj godini

⁹ Granična vrijednost je prema važećem Pravilniku data kao dugoročni cilj izražena kao maksimalna dnevna osmočasovna vrijednost

¹⁰ Koncentracije moraju biti prekoračene u najmanje tri uzastopna sata na lokacijama reprezentativnim za kvalitet zraka na području čija površina nije manja od 100 km², ili u zonama ili aglomeracijama, ako je njihova površina manja.

¹¹ Rok za dostizanje 01. januar 2024.

Tabela 57. Pokazatelji prosječne mjerene vrijednosti kvaliteta zraka s automatske stanice Vijećnica za 2019. godinu

2019.	PM ₁₀	CO	NO	NO ₂	NO _x	SO ₂
	[μg/m ³]	[mg/m ³]	[μg/m ³]	[μg/m ³]	[μg/m ³]	[μg/m ³]
Januar	75	1.1	20	47	67	39
Februar	42	0.6	6	28	34	24
Mart	30	0.6	7	19	26	10
April	31	0.4	6	19	26	7
Maj	17	0.3	6	19	26	5
Juni	28	0.2	2	19	20	7
Juli	24	0.2	13	13	27	11
August	26	0.2	18	13	31	8
Septembar	23	0.3	10	19	29	5
Oktobar	31	0.3	13	26	39	13
Novembar	29	0.3	14	21	36	9
Decembar	61	0.0	6	34	40	18
PROSJEK	35	0.4	10	23	33	13

Tabela 58. Pokazatelji prosječne mjerene vrijednosti kvaliteta zraka sa automatske stanice Otoka za 2019. Referentna stanica

2019.	PM ₁₀	NO	NO ₂	NO _x	O ₃	SO ₂
	[μg/m ³]					
Januar	88	47	44	91	11	35
Februar	61	40	38	78	16	36
Mart	58	20	32	52	21	25
April	50	13	27	40	18	10
Maj	28	13	27	40	18	8
Juni	23	15	30	45	20	7
Juli	29	14	29	43	20	7
August	34	16	35	51	9	6
Septembar	32	24	33	57	20	12
Oktobar	50	61	46	107	18	11
Novembar	80	40	35	75	30	29
Decembar	157	74	49	124	21	62
PROSJEK	58	31	35	67	19	21

Tabela 59. Pokazatelji prosječne vrijednosti kvaliteta zraka mjerene mobilnom stanicom lokalitet Iliđža za 2019. Referentna stanica

2019.	PM ₁₀	NO	NO ₂	NO _x	O ₃	SO ₂	B	T	E	X
	ug/m ³									
Januar	119	44	51	95	18	65	**	**	**	**
Februar	74	36	39	75	30	35	**	**	**	**
Mart	47	19	35	54	41	22	**	**	**	**
April	34	11	26	37	57	15	**	**	**	**
Maj	16	11	26	37	53	10	**	**	**	**
Juni	23	8	25	32	59	16	**	**	**	**
Juli	46	10	23	33	35	14	**	**	**	**
August	*	*	*	*	*	*	**	**	**	**
Septembar	13	18	28	47	22	16	**	**	**	**
Oktobar	33	44	38	82	16	13	0.41	0.01	0.01	0.01
Novembar	41	36	32	69	22	17	0.26	0.00	0.00	0.00
Decembar	*	56	43	99	14	35	0.37	0.01	0.15	0.00
PROSJEK	45	27	33	60	33	23	0.35	0.00	0.05	0.00

*Ugašeni analizatori radi kvara na klima uređaju

** analizator u kvaru

Tabela 60. Pokazatelji prosječne mjerene vrijednosti kvaliteta zraka sa automatske stanice Ilijaš za 2019. Referentna stanica

2019.	PM ₁₀	NO	NO ₂	NO _x	SO ₂
	[μg/m ³]				
Januar	153	12	34	47	107
Februar	105	9	24	34	59
Mart	68	3	17	20	29
April	48	2	13	14	16
Maj	29	2	13	14	12
Juni	35	2	10	12	19
Juli	33	4	10	15	17
August	40	5	10	15	14
Septembar	41	5	12	18	9
Oktobar	63	10	19	30	14
Novembar	80	16	20	40	26
Decembar	102	20	27	52	47
PROSJEK	67	7	17	26	31

Tabela 61. Pokazatelji prosječne mjerene vrijednosti kvaliteta zraka sa automatske stanice Ilidža za 2019.

2019.	PM ₁₀	PM _{2,5}	PM ₄	PM ₁	P _{tot}	SO ₂
	[µg/m ³]					
Januar	64	62	63	61	65	64
Februar	88	80	82	76	97	34
Mart	52	43	45	40	61	17
April	45	28	33	24	61	12
Maj	18	13	14	11	24	10
Juni	15	9	11	7	20	11
Juli	5	3	4	2	7	14
August	4	2	3	2	6	16
Septembar	3	2	2	1	4	12
Oktobar	26	21	22	19	31	16
Novembar	30	24	26	22	34	19
Decembar	*	*	*	*	*	41
PROSJEK	32	26	28	24	37	22

Tabela 62. Pregled broja prekoračenja tolerantnih vrijednosti polutanata tokom 2019.

	SO ₂								NO ₂								PM ₁₀			
	Satne vrijednosti				Dnevne vrijednosti				Satne vrijednosti				Dnevne vrijednosti				Dnevne vrijednosti			
	ukupan broj mjerenja	broj prekoračenja	procent prekoračenja	procent validnih mjerenja u odnosu na teoretski	ukupan broj mjerenja	broj prekoračenja	procent prekoračenja	procent validnih mjerenja u odnosu na teoretski	ukupan broj mjerenja	broj prekoračenja	procent prekoračenja	procent validnih mjerenja u odnosu na teoretski	ukupan broj mjerenja	broj prekoračenja	procent prekoračenja	procent validnih mjerenja u odnosu na teoretski	ukupan broj mjerenja	broj prekoračenja	procent prekoračenja	procent validnih mjerenja u odnosu na teoretski
Vijećnica	8720	2	0.02	100	365	0	0.00	100	7888	0	0.00	91	331	0	0.00	90.7	350	46	13.1	96
Otoka	8659	0	0.00	99	364	0	0.00	100	8504	0	0.00	97	357	3	0.84	97.8	354	90	25.4	97
Mobilna	6505	0	0.00	74	275	0	0.00	75	6488	0	0.00	74	275	1	0.36	75.3	214	64	29.9	59
Ilijaš	8612	13	0.13	98	365	9	2.47	100	7952	0	0.00	91	338	0	0.00	92.6	353	147	41.6	97
Ilidža	8603	0	0.00	98	360	0	0.00	99	-	-	-	-	-	-	-	-	314	46	14.6	86

Iz tabele 62. može se zaključiti slijedeće:

1. Zabilježeno povećan broj prekoračenja satnih vrijednosti za sumpor dioksid propisanih Pravilnikom na stanici Ilijaš (13 satnih prekoračenja). Satno prekoračenje bilježi jedno na stanici Vijećnica.
2. Kada su u pitanju dnevne vrijednosti koncentracija sumpor dioksida, stanica u Ilijašu bilježi 9 prekoračenja dozvoljenih Pravilnikom (dozvoljeno 3 puta tokom kalendarske godine).
3. Nije zabilježeno prekoračenje satnih vrijednosti za azot dioksid ali jeste zabilježeno jedanput prekoračenje dnevnih vrijednosti za ovaj polutant na stanicama Otoka i dva dana na Ilidži. Stanica Ilijaš nije zabilježila prekoračenje ovog polutanta. Situacija na Otoci se značajno popravlja u odnosu na prethodne godine kada je u pitanju ovaj

polutant. Niti na jednoj stanici nije dostignut broj prekoračenja dozvoljen Pravilnikom (18 puta dozvoljeno za satne vrijednosti).

4. Broj prosječnih dnevnih vrijednosti za PM₁₀ prelaze na svim stanicama dozvoljeni broj (35 puta dozvoljeno prekoračenje tokom kalendarske godine) i prema broju prekoračenja identificira se kao najozbiljniji problem kada je u pitanju zagađenost zraka u Kantonu Sarajevo. Sve stanice osim Ilijaša bilježe nešto manji broj prekoračenja u odnosu na 2018.
5. Broj validnih mjerenja tokom godine, propisano Pravilnikom o minimalnoj raspoloživosti podataka, za praćene polutante na svim stanicama je zadovoljavajući. Izuzetak čine mobilna stanica i analizator PM₁₀ na Ilidži koji su pretrpili niz kvarova.

Ocjnjivanje gornje i donje granice uticaja na zdravlje ljudi

Tabela 63 a. Prosječne vrijednosti praćenja rada stanice Otoka, period 2015-2019.

Polutant za pet godina	Vrijeme prosječenja	Gornja granica ocjenjivanja ¹	Broj prekoračenja	Donja granica ocjenjivanja ¹	Broj prekoračenja	Srednja godišnja vrijednost 5 godina mjerenja $\mu\text{g}/\text{m}^3$	Minimalna raspoloživost podataka
SO ₂	Jedan dan	75 ² $\mu\text{g}/\text{m}^3$	93	50 ² $\mu\text{g}/\text{m}^3$	179	-	75%
SO ₂	Godina	-		-		26.6	90%
NO ₂	Jedan sat	105 ³ $\mu\text{g}/\text{m}^3$	823	75 ³ $\mu\text{g}/\text{m}^3$	2117	-	75%
NO ₂	Godina	32 $\mu\text{g}/\text{m}^3$	5	26 $\mu\text{g}/\text{m}^3$	5	41.4	90%
PM ₁₀	Jedan dan	35 ⁵ $\mu\text{g}/\text{m}^3$	775	25 ⁵ $\mu\text{g}/\text{m}^3$	1022	-	75%
PM ₁₀	Godina	28 $\mu\text{g}/\text{m}^3$	5	20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$	5	60.6	90%

Tabela 63 b. Prosječne vrijednosti praćenja rada stanice Ilidža, period 2015-2019.

Polutant za pet godina	Vrijeme prosječenja	Gornja granica ocjenjivanja ¹	Broj prekoračenja	Donja granica ocjenjivanja ¹	Broj prekoračenja	Srednja godišnja vrijednost 5 godina mjerenja $\mu\text{g}/\text{m}^3$	Minimalna raspoloživost podataka
SO ₂	Jedan dan	75 ² $\mu\text{g}/\text{m}^3$	86	50 ² $\mu\text{g}/\text{m}^3$	200		75 %
SO ₂	Godina	-		-		27.2	90 %
NO ₂	Jedan sat	105 ³ $\mu\text{g}/\text{m}^3$	221	75 ³ $\mu\text{g}/\text{m}^3$	819		75 %
NO ₂	Godina	32 $\mu\text{g}/\text{m}^3$	1	26 $\mu\text{g}/\text{m}^3$	4	30.6	90 %
PM ₁₀	Jedan dan	35 ⁵ $\mu\text{g}/\text{m}^3$	768	25 ⁵ $\mu\text{g}/\text{m}^3$	878		75 %
PM ₁₀	Godina	28 $\mu\text{g}/\text{m}^3$	5	20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$	5	59.6	90 %

¹ Gornja i donja granica ocjenjivanja za zaštitu zdravlja ljudi. Prilog VII i Prilog VIII odjeljak B definira načine utvrđivanja prekoračenja gornje i donje granice ocjenjivanja

² Vrijednosti propisane za dnevne prosjeke i ne smije se prekoračiti više od 3 puta u toku godine za SO₂.

³ Vrijednosti propisane za jednočasovne prosjeke i ne smiju biti prekoračene više od 18 puta u toku godine za NO₂.

⁴ Vrijednosti propisane za dnevne srednje vrijednosti i ne smiju biti prekoračene više od 35 puta u toku godine za PM₁₀.

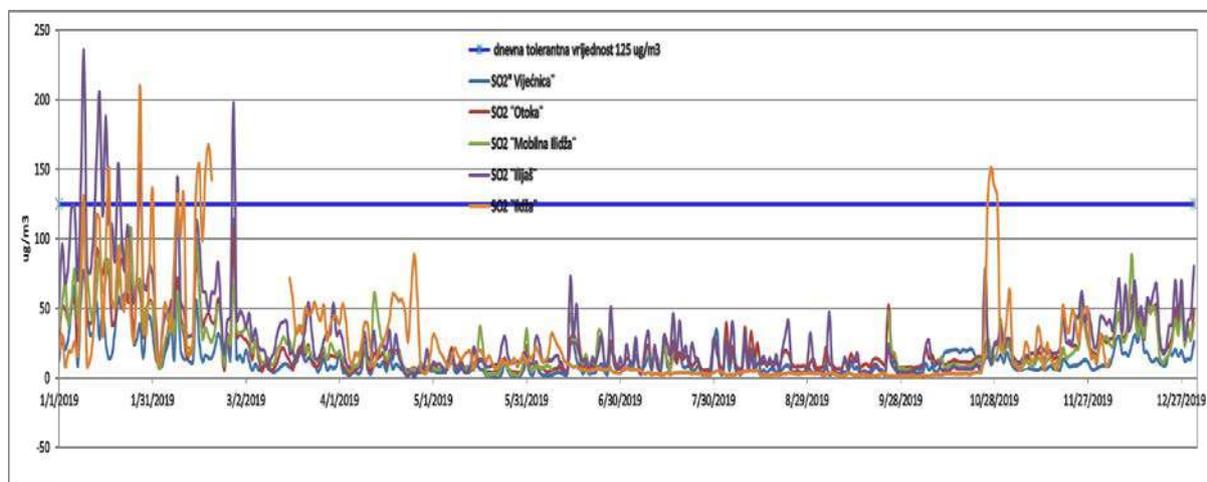
Analiza dobivenih rezultata za gornju i donju granicu ocjenjivanja pokazuje slijedeće:

1. Na svim stanicama koncentracije PM₁₀ prekoračuju gornju granicu ocjenjivanja.
2. Satne vrijednosti za azot dioksid ne prekoračuju dozvoljenih broj za donju granicu ocjenjivanja.
3. Prosječne dnevne vrijednosti koncentracije sumpor dioksida prekoračuju dozvoljeni broj u toku godine za sve stanice osim Vijećnice gdje prekoračuje samo donju granicu.
4. Na stanicama Otoka, Mobilna - Ilidža godišnje vrijednosti za azot dioksid prelaze gornju granicu ocjenjivanja.
5. Sve stanice osim mobilne na Ilidži za mjereni period tokom 2019. zadovoljile su potrebu za procentom validnih podataka. Prema Pravilniku potrebno je analizirati podatke posljednjih pet godina praćenja rada stanica i kontinuitet imaju samo stanice Otoka i mobilna stanica Ilidža (tabele 63a i 63b). Stanice u toku perioda od pet godina nisu imale u pojedinim periodima dovoljan broj validnih podataka predviđenih Pravilnikom. Analiza je pokazala da stanica na Otoci ima tokom svih pet godina prekoračenja dozvoljenih vrijednosti za sve mjerene polutante a da stanica Ilidža pokazuje također prekoračenja svih praćenih polutanata ali da je situacija kada je u pitanju azot dioksid najvećim dijelom između donje i gornje granice ocjenjivanja.
Zaključak je da je zdravlje ljudi ozbiljno ugroženo jer je broj prekoračenja puno veći od dozvoljenog za sve praćene polutante.

3.5.1.1. Analiza izmjerenih vrijednosti prema različitim lokacijama za određeni polutant tokom 2019.

SUMPOR DIOKSID

Grafikon 38. Prosječne dnevne vrijednosti sumpordioksida na automatskim stanicama za 2019.

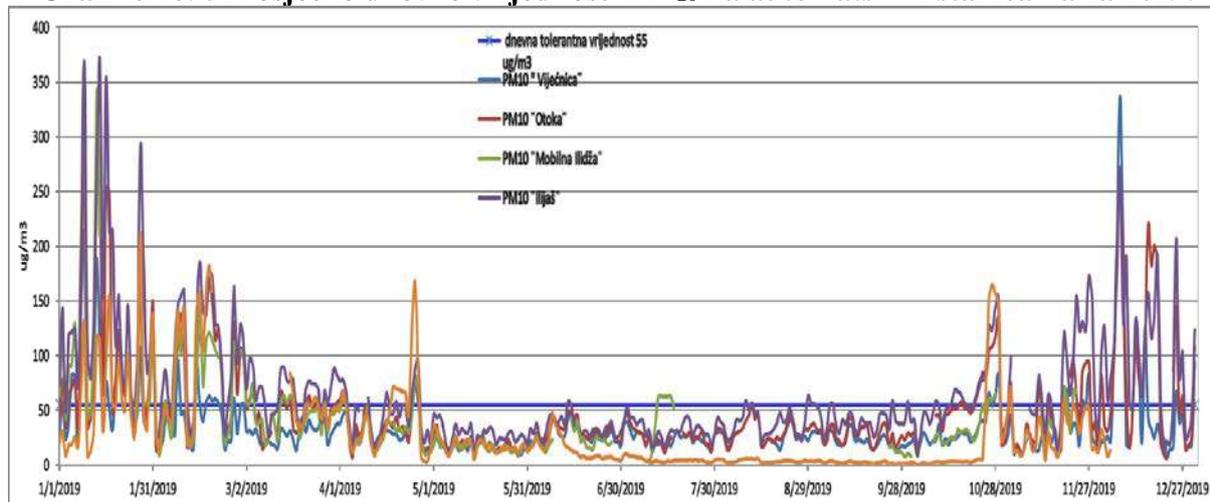

1. Sumpor dioksid kao polutant u Kantonu Sarajevo nije dominantan. Iz grafikona kretanja koncentracija može se zaključiti da ozbiljan problem predstavlja jedino u Općini Ilijaš tokom zimske sezone kada prelazi dozvoljene granične i tolerantne vrijednosti:
 - 13 puta prekoračena satna vrijednost (dozvoljene 24) i
 - 9 puta dnevna vrijednost tokom godine (dozvoljeno 3 dana).
2. Stanice ne bilježe prekoračenje dozvoljene godišnje vrijednosti.

3. Sve stanice bilježe dovoljan broj validnih podataka da bi se mogla izvršiti procjena.
4. Zdravlje ljudi, kada se posmatra ovaj polutant, je ugroženo u zimskim mjesecima jer je udruženo sa povećanim koncentracijama drugih polutanata, prije svega prašine PM₁₀ što ostavlja puno teže posljedice na zdravlje ljudi nego da je prisutan samo ovaj polutant.

PM₁₀

Grafikon 39. Prosječne dnevne vrijednosti PM₁₀ na automatskim stanicama za 2019.

1. Kanton Sarajevo u svim oblastima ispod 700 m.n.v. ima ozbiljan dugogodišnji problem sa ovim polutantom. Čak i tokom toplijih mjeseci koncentracije su značajno visoke ali tokom zimske sezone dolazi do enormnog rasta koncentracija što dovodi do pogoršanja postojećih bolesti naročito respiratornih organa, srčanih tegoba i dr. Svakako javlja se i smanjena vidljivost što može biti uzrok povećanja broja saobraćajnih nesreća, uništava se imovina od posljedica taloženja čađi na objektima te niz drugih negativnih posljedica koji utiču na kvalitet života građana Kantona Sarajevo.

2. Sve stanice bilježe prekoračenja dozvoljenih tolerantnih vrijednosti za ovaj polutant a najteža je situacija na području Općine Ilijaš gdje se bilježi izrazito veliki broj prekoračenja dozvoljenih tolerantnih vrijednosti. Također i visina izmjerenih koncentracija ukazuje da je najveći problem u ovoj općini.

3. Prema odredbama Plana interventnih mjera za slučajeve prekomjerne zagađenosti zraka u Kantonu Sarajevo ('Službene novine Kantona Sarajevo', 44/19) više puta tokom 2019. su proglašavane pojedine od epizoda što dovoljno govori o stanju kvaliteta zraka, naročito ako se uzme u obzir da je Plan svaki put pokrenut radi prekoračenja koncentracija PM₁₀ čestica.

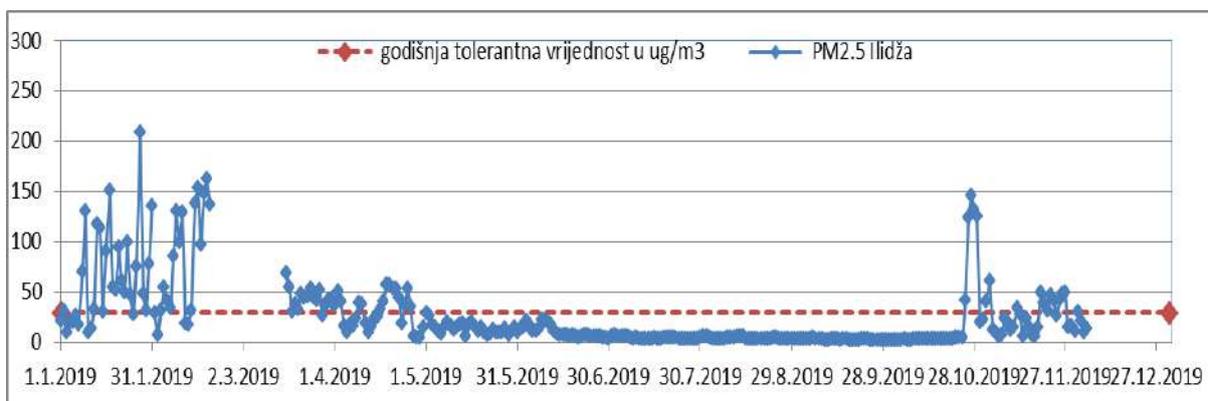
Pregled proglašavanja/ukidanja epizoda iz Plana interventnih mjera

Period	Mjera
09.01.	Proglašena epizoda "Upozorenja"
11.01	Ukinuta epizoda "Upozorenja"
14.01.	Proglašena epizoda "Upozorenja"
16.01.	Ukida se epizoda "Upozorenja" zadržava "Pripravnost"
28.01.	Ukida se epizoda "Pripravnost"

Zdravstveno stanje stanovništva, odrednice zdravlja i zdravstvena zaštita
u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

17.02.	Proglašena epizoda "Pripravnost"
23.02.	Ukinuta se epizoda "Pripravnost"
04.12.	Proglašena epizoda "Pripravnost" za zonu Općine Ilijaš
06.12.	Proglašena epizoda "Pripravnost" za sve zone u Kantonu gdje se primjenjuje Plan interventnih mjera
07.12.	Proglašena epizoda "Upozorenje"- za sve zone u Kantonu gdje se primjenjuje Plan interventnih mjera
09.12.	Ukinuta epizoda "Upozorenje" a zadržana epizoda "Pripravnost"
10.12.	Ukinute sve epizode
15.12.	Proglašena epizoda "Pripravnost" za sve zone u Kantonu
20.12.	Ukinuta epizoda "Pripravnost"

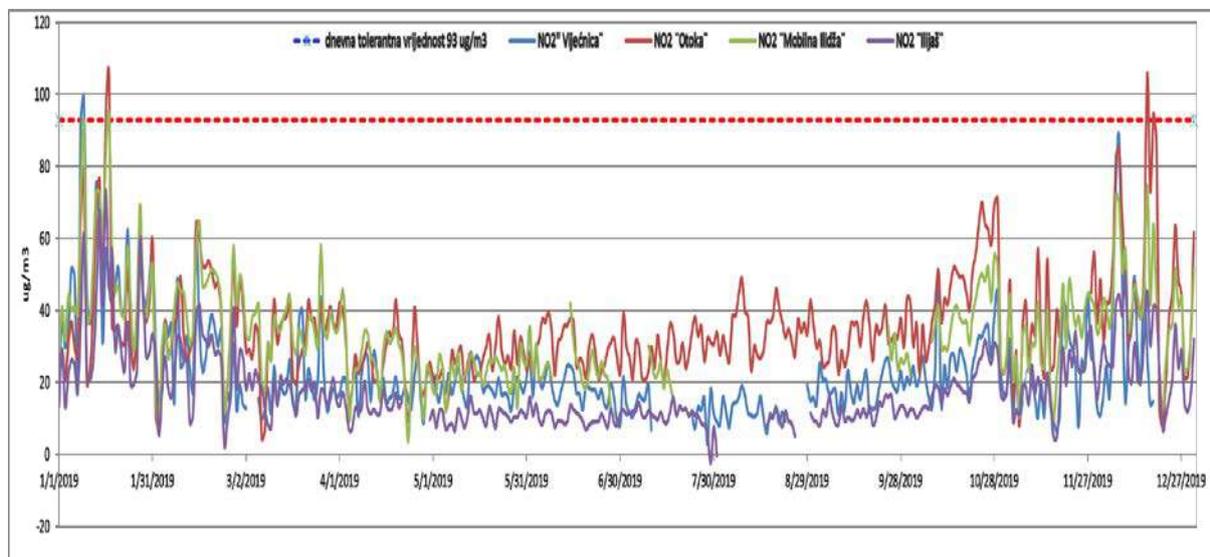
Grafikon 40. Prosječne dnevne koncentracije PM_{2,5} tokom 2019.

Posmatrajući sa aspekta uticaja na zdravlje ljudi polutant PM_{2,5} je značajniji jer može prodrijeti mnogo dublje u organizam i ostaviti značajnije posljedice. Tokom ljetnog perioda udio PM_{2,5} u PM₁₀ je značajno manji za razliku od zimskog perioda kada je gotovo čitav sadržaj PM₁₀ u stvari PM_{2,5}. Nažalost za ovaj polutant nije predviđeno postojećom zakonskom regulativom ograničenje za dnevne koncentracije. Od kraja decembra 2018. uspostavljeno je mjerenje i frakcije PM_{2,5} na Ilidži koja nema definisanu Pravilnikom prosječnu dozvoljenu dnevnu vrijednost a na godišnjoj razini za 2019. prekoračuje uslove Pravilnika (25,5 mikrograma po metru kubnom) izmjerena prosječna godišnja vrijednost 26,1 mikrograma po metru kubnom.

NO₂

Grafikon 41. Prosječne dnevne vrijednosti azot dioksida na automatskim stanicama za 2019.

1. Kada je u pitanju azot dioksid koji prvenstveno potiče iz saobraćaja iz grafikona koncentracija može se zaključiti da osim u zimskom periodu kada vlada temperaturna inverzija i kada povremeno dolazi do nakupljanja ovog polutanta nema značajnih prekoračenja i u odnosu na prethodne godine dolazi do pada koncentracija na lokalitetu mjerne stanice Otoka koja je već godinama označena kao područje sa najvišim izmjerenim koncentracijama i najvećem broju prekoračenja.
2. Mobilna stanica na Ilidži bilježi zadnjih par godina povećane koncentracije ovog polutanta tačnije povećane prosječne vrijednosti tokom godine jer je izgradnjom kružnog toka intenziviran saobraćaj u ovom području i stanicu je potrebno u narednom periodu izmjestiti na reprezentativniju lokaciju jer postaje više saobraćajna stanica.

ZAKLJUČCI

- *Zabilježen je povećan broj prekoračenja satnih vrijednosti za sumpor dioksid propisanih Pravilnikom na stanici Ilijaš (13 satnih prekoračenja). Satno prekoračenje bilježi jedino na stanici Vijećnica.*
- *Kada su u pitanju dnevne vrijednosti koncentracija sumpor dioksida, stanica u Ilijašu bilježi 9 prekoračenja dozvoljenih Pravilnikom (dozvoljeno 3 puta tokom kalendarske godine).*
- *Nije zabilježeno prekoračenje satnih vrijednosti za azot dioksid ali jeste zabilježeno jedanput prekoračenje dnevnih vrijednosti za ovaj polutant na stanicama Otoka i dva dana na Ilidži. Stanica Ilijaš nije zabilježila prekoračenje ovog polutanta. Situacija na Otoci se značajno popravlja u odnosu na prethodne godine kada je u pitanju ovaj polutant. Niti na jednoj stanici nije dostignut broj prekoračenja dozvoljen Pravilnikom (18 puta dozvoljeno za satne vrijednosti).*
- *Broj prosječnih dnevnih vrijednosti za PM10 prelaze na svim stanicama dozvoljeni broj (35 puta dozvoljeno prekoračenje tokom kalendarske godine) i prema broju prekoračenja identificira se kao najozbiljniji problem kada je u pitanju zagađenost zraka u Kantonu Sarajevo. Sve stanice osim Ilijaša bilježe nešto manji broj prekoračenja u odnosu na 2018.*
- *Na svim stanicama koncentracije PM₁₀ prekoračuju gornju granicu ocjenjivanja.*
- *Satne vrijednosti za azot dioksid ne prekoračuju dozvoljeni broj za donju granicu ocjenjivanja.*
- *Prosječne dnevne vrijednosti koncentracije sumpor dioksida prekoračuju dozvoljeni broj u toku godine za sve stanice osim Vijećnice gdje prekoračuje samo donju granicu.*
- *Na stanicama Otoka, Mobilna - Ilidža godišnje vrijednosti za azot dioksid prelaze gornju granicu ocjenjivanja.*
- *Sumpor dioksid kao polutant u Kantonu Sarajevo nije dominantan. Iz grafikona kretanja koncentracija može se zaključiti da ozbiljan problem predstavlja jedino u Općini Ilijaš tokom zimske sezone kada prelazi dozvoljene granične i tolerantne vrijednosti.*
- *Kada je u pitanju azot dioksid koji prvenstveno potiče iz saobraćaja osim u zimskom periodu kada vlada temperaturna inverzija i kada povremeno dolazi do nakupljanja ovog polutanta nema značajnih prekoračenja i u odnosu na prethodne godine dolazi do pada koncentracija na lokalitetu mjerne stanice Otoka koja je već godinama označena kao područje sa najvišim izmjerenim koncentracijama i najvećem broju prekoračenja.*

4. ORGANIZACIJA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE U KANTONU SARAJEVO

Zdravstvena zaštita, obuhvata sistem društvenih, grupnih i individualnih mjera, usluga i aktivnosti za očuvanje i unapređenje zdravlja, sprečavanje bolesti, rano otkrivanje bolesti, blagovremeno liječenje, te zdravstvenu njegu i rehabilitaciju, kao i primjenu zdravstvenih tehnologija.

Na području Kantona Sarajevo zdravstvena djelatnost organizovana je i provodi se na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou zdravstvene zaštite.

Zdravstvena zaštita na primarnom nivou obuhvata: djelatnost porodične medicine, djelatnost zdravstvene zaštite djece, djelatnost polivalentnih patronažnih sestara u zajednici, higijensko-epidemiološku zaštitu, hitnu medicinsku pomoć, zaštitu reproduktivnog zdravlja žena, zdravstvenu zaštitu nespecifičnih i specifičnih plućnih oboljenja, fizikalnu i mentalnu rehabilitaciju u zajednici, specifičnu zdravstvenu zaštitu radnika kao dio medicine rada, zubozdravstvenu zaštitu, laboratorijsku i radiološku dijagnostiku primarnog nivoa i apotekarsku djelatnost.

Djelatnost primarne zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo je organizovana kroz rad:

- JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo sa 9 organizacionih jedinica na području devet općina Kantona Sarajevo,
- JU "Apoteke Sarajevo",
- 9 zavoda za zdravstvenu zaštitu određenih populacionih skupina (žene, studenti, radnici),
- HE službe J.U. Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo,
- privatni sektor kroz rad ambulanti, apoteka i stomatoloških ordinacija.

Specijalističko-konsultativna djelatnost na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite predstavlja dio zdravstvene djelatnosti koja kroz pružanje usluga osigurava podršku primarnoj i bolničkoj zdravstvenoj djelatnosti, s ciljem povećanja stepena rješavanja zdravstvenih problema pacijenata i racionalnijeg korištenja resursa u zdravstvu.

U Kantonu Sarajevo djelatnost specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite je organizovana kao bolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom sektoru i kao vanbolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom i privatnom sektoru.

Djelatnost bolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u javnom sektoru osigurava:

- Klinički centar Univerziteta u Sarajevu i
- Opća bolnica „Prim. dr. Abdulah Nakaš”.

Djelatnost vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite osigurava:

- JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo kroz rad Organizacione jedinice za specijalističko-konsultativne djelatnosti
- zavodi za zdravstvenu zaštitu određenih populacionih skupina (žene, studenti, radnici),
- privatni sektor kroz rad specijalističkih ordinacija, zdravstvenih ustanova tipa poliklinike, centra, zavoda, lječilišta i laboratorija.

JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo pruža specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu kroz rad Organizacione jedinice Specijalističko-konsultativne djelatnosti iz sljedećih medicinskih disciplina: interne medicine, otorinolaringologije, oftalmologije, neurologije, zatim stomatološke zdravstvene zaštite sekundarnog nivoa, bolesti usta, bolesti zuba, protetike, parodontologije, oralne hirurgije i ortodontije.

Zavodi za zdravstvenu zaštitu određenih populacionih skupina pružaju, pored primarne zdravstvene zaštite i specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu za određene populacione skupine kao što su žene, radnici, studenti i sportaši.

J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite obuhvata djelatnosti iz oblasti javnog zdravstva i to socijalne medicine, organizacije i ekonomike zdravstva, zdravstvene statistike, epidemiologije, higijene i zaštite čovjekove okoline, sanitarne mikrobiologije, sanitarne hemije i mikrobiološke dijagnostike.

Opća bolnica „Prim. dr. Abdulah Nakaš“ Sarajevo pruža bolničku specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu iz bazičnih specijalnosti, a Klinički centar Univerziteta u Sarajevu pruža bolničku specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu iz svih medicinskih disciplina na sekundarnom i tercijarnom nivou.

Djelatnost bolničke zdravstvene zaštite obavljaju bolnice na sekundarnom nivou (opće bolnice, specijalne bolnice, kantonalne bolnice) i na tercijarnom nivou zdravstvene djelatnosti univerzitetsko-kliničke bolnice.

Djelatnost bolničke zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevu organizovana je kroz rad javnih zdravstvenih ustanova:

- Klinički centar Univerziteta u Sarajevu
- Opća bolnica „Prim. dr. Abdulah Nakaš“ Sarajevo
- Psihijatrijska bolnica Kantona Sarajevo
- Zavod za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo.

Klinički centar Univerziteta u Sarajevu pruža bolničku zdravstvenu zaštitu stanovništvu na području Kantona Sarajevo na sekundarnom i tercijarnom nivou, ali i dijelu stanovništva Federacije BiH koje gravitira KCUS.

Opća bolnica „Prim. dr. Abdulah Nakaš“ Sarajevo pruža bolničku zdravstvenu zaštitu sekundarnog nivoa stanovništvu Kantona Sarajevo.

Psihijatrijska bolnica Kantona Sarajevo pruža specifičnu bolničku zdravstvenu zaštitu za potrebe stanovništva Kantona Sarajevo .

Zavod za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo pruža bolničku zdravstvenu zaštitu za potrebe stanovništva Kantona Sarajevo iz oblasti adiktivne medicine.

4.1. KADAR U JAVNOM SEKTORU ZDRAVSTVENE DJELATNOSTI

U Kantonu Sarajevo u 2019. godini u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti bilo je ukupno 7.524 zaposlenih. Od toga: zdravstvenih radnika je bilo 5.574 (74,08%), zdravstvenih saradnika 108 (1,14%), a administrativno-tehničkih radnika 1.930 ili 24,48% od ukupno zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama.

Tabela 64. Struktura ukupnog broja zaposlenih u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti Kantona Sarajevo, 2015 - 2019. godina*

Godina	Ukupno zaposleni	OD TOGA		
		Zdravstveni radnici	Zdravstveni saradnici	Administrativno-tehnički radnici
2019.	7.524 100,00%	5.574 74,08%	108 1,14%	1.842 24,48%
2018.	7.516 100,00%	5.473 72,82%	144 1,92%	1.930 25,68%
2017.	7.403 100,00%	5.337 72,09%	144 1,95%	1.922 25,96%
2016.	7.512 100,00%	5.405 71,95%	138 1,84%	1.969 26,21%
2015.	7.821 100,00 %	5.615 71,79%	141 1,80%	2.065 26,40%

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo -Izvyještaj o organizacionoj strukturi, kadrovima i medicinskoj opremi u zdravstvenim ustanovama” Obrazac br. 1-Z-OKO

Grafikon 42. Struktura ukupnog broja zaposlenih i zdravstvenih radnika u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti Kantona Sarajevo, 2015 - 2019. godina

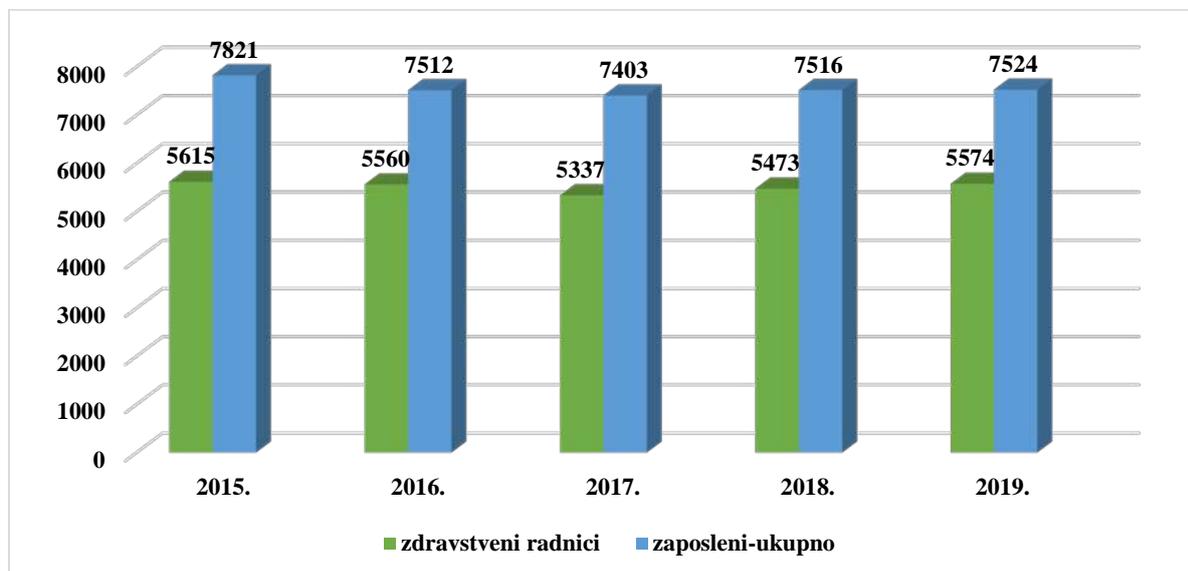

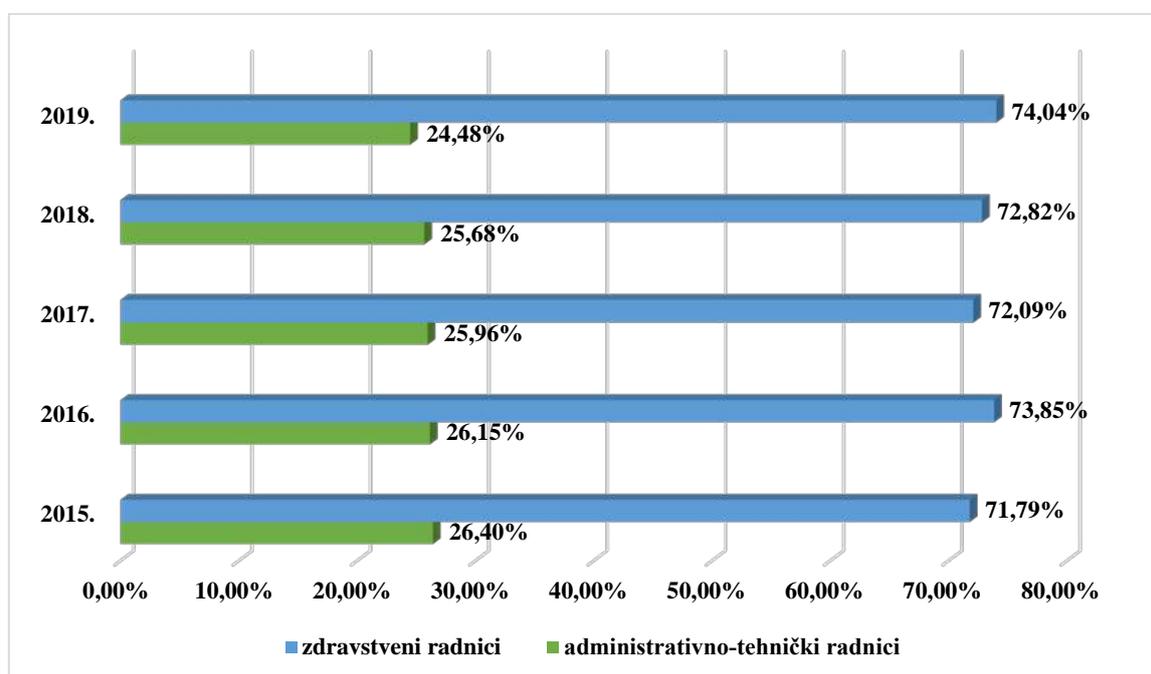
Tabela 65. Struktura zdravstvenih radnika u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti u Kantonu Sarajevo 2015., 2016., 2017., 2018. i 2019. godina *

God.	Ukupno zdr. radnika	Doktori med.	Od toga spec.	Doktori stom.	Od toga spec.	Mr ph	Od toga spec.	FZS	VŠS zdrav. teh.	SSS zdrav. teh.
2019.	5.574 100,00%	1.457 26,13%	1.094 -	266 4,77%	172 -	176 3,15%	34 -	323 5,80%	284 5,10%	3.068 55,04%
2018.	5.473 100,00%	1.410 25,76%	1.100 -	249 4,55%	158 -	184 3,36%	34 -	276 5,04%	356 6,50%	2.998 54,78%
2017.	5.337 100,00%	1.350 25,30%	1.097 -	175 3,28%	89 -	182 3,41%	40 -	250 4,68%	373 6,99%	3.007 56,34%
2016.	5.560 100,00%	1.390 25,00%	1.101 -	257 4,62%	148 -	175 3,15%	38 -	184 3,31%	370 6,65%	3.184 57,27%
2015.	5.615 100,00%	1.424 25,36%	1.120 -	253 4,51%	138 -	179 3,19%	36 -	116 2,07%	405 7,21%	3.238 57,67%

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Izvještaj o organizacionoj strukturi, kadrovima i medicinskoj opremi u zdravstvenim ustanovama" Obrazac br. 1-Z-OKO

Učešće administrativno-tehničkih radnika u ukupnom broju zaposlenih u djelatnosti zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo u 2019. godini je (24,48%). U 2019. godini na 1 doktora medicine dolazilo je 1,3 administrativno-tehničkih radnika, a na 1 zdravstvenog tehničara svih profila (VSS,VŠS,SSS) dolazi 0,5 administrativno-tehničkih radnika. Analize SZO i Svjetske Banke ovom segmentu troškova posvećuju veliku pažnju, a značajan broj studija daju dokaze da je svaki udio administrativno-tehničkih radnika iznad **(17%) odraz izuzetno velikih administrativno-tehničkih troškova**, te skupih i kompliciranih administrativno-tehničkih procedura u zdravstvenom sistemu jedna države.

Grafikon 43. Odnos zdravstvenih i administrativno-tehničkih radnika u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti u Kantonu Sarajevo 2015-2019.*

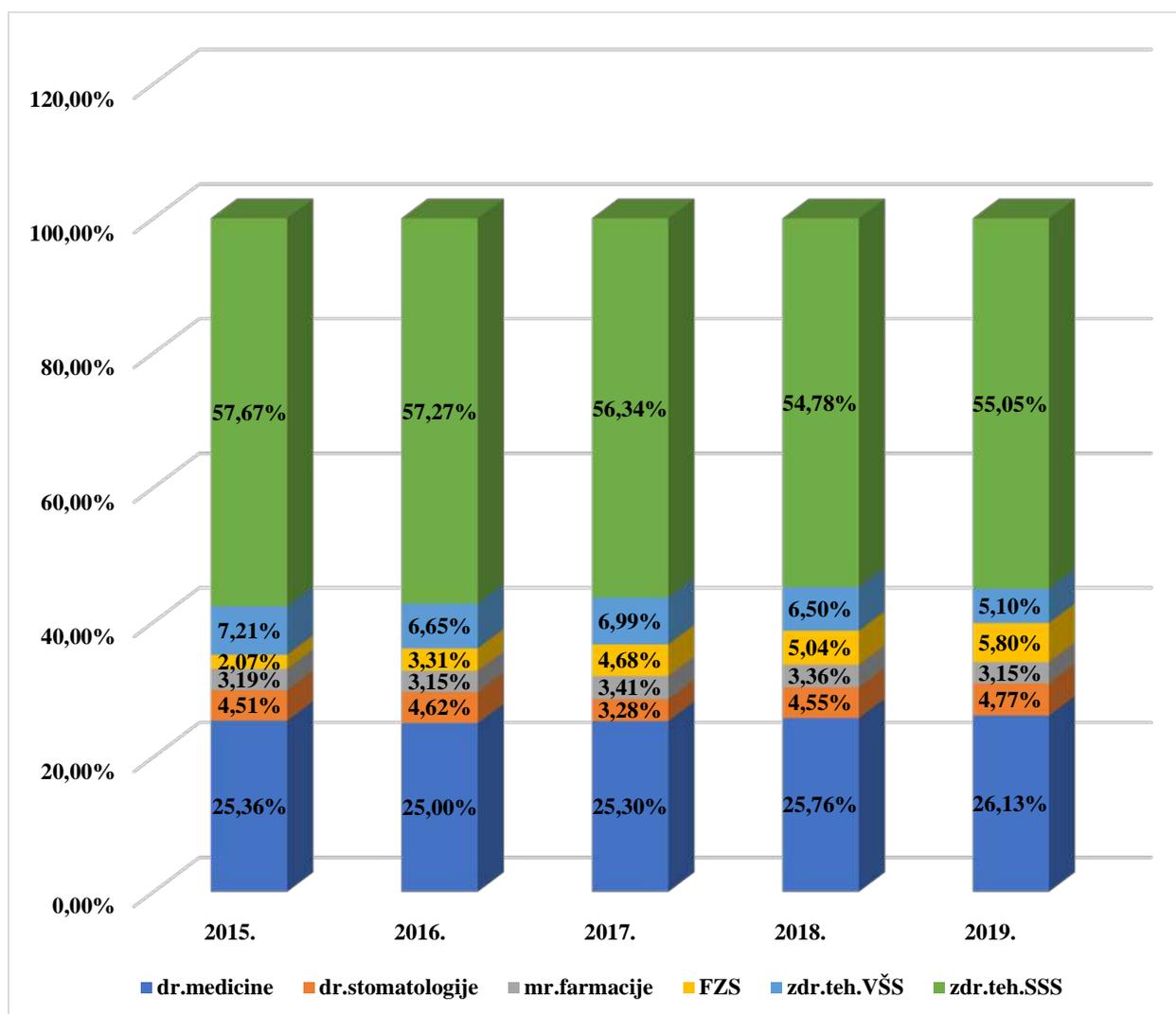
*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajeva - Izvještaj o organizacionoj strukturi, kadrovima i medicinskoj opremi u zdravstvenim ustanovama” Obrazac br. 1-Z-OKO

Zdravstveni radnici i zdravstveni saradnici ukupno u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti Kantona Sarajevo u 2019. godini*:

- doktori medicine **1.457**, od čega **1.094** specijalista;
- doktori stomatologije **266**, od čega **172** specijalista;
- magistri farmacije **176**, od čega **34** specijalista;
- fakultet zdravstvenih studija **323**;
- viši zdravstveni tehničari **284**;
- srednji zdravstveni tehničari SSS **3.068**;
- zdravstveni saradnici **108**.

* *Napomena:* Ukupan broj uključuje i kadar Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH i Zavoda za transfuzijsku medicinu F BiH

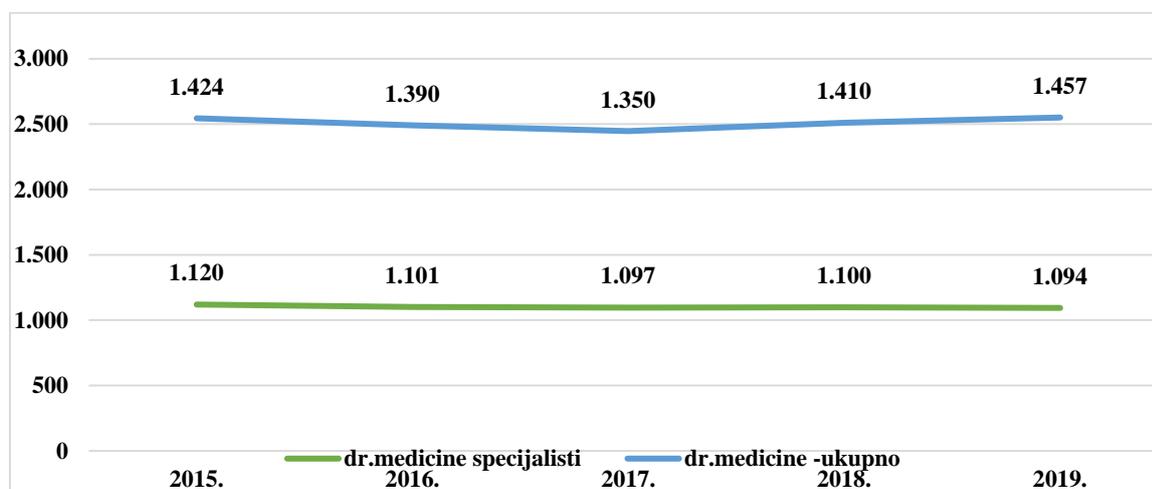
Grafikon 44. Struktura zdravstvenih radnika ukupno u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti Kantona Sarajevo, 2015 - 2019. godina*

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajeva - Izvještaj o organizacionoj strukturi, kadrovima i medicinskoj opremi u zdravstvenim ustanovama” Obrazac br. 1-Z-OKO

Broj doktora medicine u javnom sektoru na 100.000 stanovnika u Kantonu Sarajevo u 2019. godini iznosio je **346,49**. U periodu od 2015. godine do 2019. godine uočava se trend blagog povećanja broja dr. medicine a smanjenja broja doktora medicine specijalista u javnom sektoru.

Grafikon 45. Doktori medicine i doktori medicine specijalisti u javnom sektoru u Kantonu Sarajevo, 2015.-2019. godina*

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS - Izvještaj o organizacionoj strukturi, kadrovima i medicinskoj opremi u zdravstvenim ustanovama" Obrazac br. 1-Z-OKO

4.2. DJELATNOST PRIMARNE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE (PZZ)

Primarna zdravstvena zaštita je osiguravanje univerzalne, dostupne, pacijentu usmjerene, sveobuhvatne zdravstvene usluge unutar zajednice, koju pruža tim stručnjaka zaduženih za većinu potreba pojedinca vezanih za zdravlje. Takve se usluge pružaju u održivom partnerstvu s pacijentima i pružateljima takvog oblika zdravstvene zaštite u okviru pojedinca, porodice i zajednice. Primarna zdravstvena zaštita ima centralnu ulogu u cjelokupnoj koordinaciji i kontinuiranosti zdravstvene zaštite za pacijente. Primarna zdravstvena zaštita podrazumijeva sveobuhvatnu brigu za zdravlje, provedbu preventivnih i kurativnih mjera, zdravstveni odgoj te suradnju sa svim organizacijama i ustanovama koje doprinose boljem zdravlju stanovništva.

Djelatnost primarne zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo je organizovana kroz rad JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo sa 9 organizacionih jedinica na području devet općina Kantona Sarajevo, zatim kroz rad JU "Apoteke Sarajevo", kroz rad 9 zavoda za zdravstvenu zaštitu: Zavod za hitnu medicinsku pomoć, Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva, Zavod za zaštitu zdravlja studenata, Zavod za medicinu rada, Zavod za zdravstvenu zaštitu radnika FDS, Zavod za zdravstvenu zaštitu radnika MUP-a, Zavod za zdravstvenu zaštitu radnika u saobraćaju, Zavod za sportsku medicinu i HE službe Zavoda za javno zdravstvo KS, dok se u privatnom sektoru pruža kroz rad određenih privatnih ambulanti (opće medicine, kućnog liječenja). JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo i zavodi za zdravstvenu zaštitu pružaju zdravstvene usluge primarnog nivoa, ali i dio usluga vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite.

4.2.1. Zdravstveni kadar u primarnoj zdravstvenoj djelatnosti

U toku 2019. godine primarnu zdravstvenu zaštitu u javnom sektoru u Kantonu Sarajevo pružalo je: 554 doktora medicine, od čega 341 doktora medicine specijalista, 120 doktora stomatologije, od čega 87 doktora stomatologije specijalista, 142 magistra farmacije, od čega 15 magistra farmacije specijalista, 1.358 zdravstvenih tehničara, od čega su 61 viših zdravstvenih tehničara, 132 zdravstvenih radnika sa FZS i 1.165 zdravstvenih tehničara sa srednjom stručnom spremom.

Tabela 66. Zdravstveni kadar u primarnoj zdravstvenoj djelatnosti u Kantonu Sarajevo u 2019. godini*

Zdravstvene ustanove u PZZ	Doktori medicine		Doktori stomatologije		Magistri farmacije		Zdravstveni tehničari			
	Svega	Od toga spec.	Svega	Od toga spec.	Svega	Od toga spec.	Svega	Od toga SSS	Od toga VSS	Od toga FZS
Dom zdravlja Kantona Sarajevo	359	214	111	83	3	-	878	724	48	
Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva	32	27	-	-	-	-	59	46	5	8
Zavod za medicinu rada	37	25	-	-	2	2	35	29	-	6
Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata	6	4	3	2	-	-	14	10	-	4
Zavod za sportsku medicinu	4	4	-	-	-	-	6	5	-	1
ZZZZ radnika MUP-a	13	10	3	2	-	-	15	14	-	1
ZZZZ radnika FDS	-	-	-	-	-	-	2	1	-	1
ZZZZ radnika u saobraćaju	16	11	3	-	-	-	30	26	3	1
Zavod za hitnu medicinsku pomoć	78	38	-	-	1	-	157	154	1	2
Apoteke Sarajevo	-	-	-	-	136	13	142	142	-	-
HE službe ZZJZ KS	9	8	-	-	-	-	20	14	4	2
U K U P N O	554	341	120	87	142	15	1.358	1.165	61	132

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Izvještaj o organizacionoj strukturi, kadrovima i medicinskoj opremi u zdravstvenim ustanovama" Obrazac br. 1-Z-OKO

Tabela 67. Mreža i zdravstveni radnici u PZZ u Kantonu Sarajevo, 2019. godina*

Broj punktova u PZZ / 100.000 stanovnika	40,00
Broj punktova hitne medicinske pomoći / 100.000 stanovnika	1,90
Broj punktova apoteka / 100.000 stanovnika	9,98
Broj doktora medicine (opće medicine i spec. medicine) / 100.000 stanovnika	131,75
Broj doktora stomatologije (opće stomatologije i spec. stomatologije) / 100.000 stanovnika	28,54
Broj magistra farmacije (mr. farmacije i spec. farmacije) / 100.000 stanovnika	33,77
Broj zdravstvenih radnika sa FZS	31,39
Broj zdravstvenih tehničara (VŠ i SSS) / 100.000 stanovnika	291,56

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS- Izvještaj o organizacionoj strukturi, kadrovima i medicinskoj opremi u zdravstvenim ustanovama" Obrazac br. 1-Z-OKO i Izvještaj o radu primarne zdravstvene zaštite, Obrazac br.02-0A

4.2.2. Obim rada i odabrani indikatori utilizacije rada

Obim i utilizacija rada u djelatnosti primarne zdravstvene zaštite (PZZ) se procjenjuju na osnovu indikatora preporučenih od strane Svjetske zdravstvene organizacije (SZO). Ovo je prikaz odabranih indikatora utilizacije u PZZ u 2019. godini:

Prosječan broj posjeta po jednom doktoru medicine godišnje u PZZ u 2019. godini iznosio je 5.465 posjeta po jednom doktoru medicine godišnje.

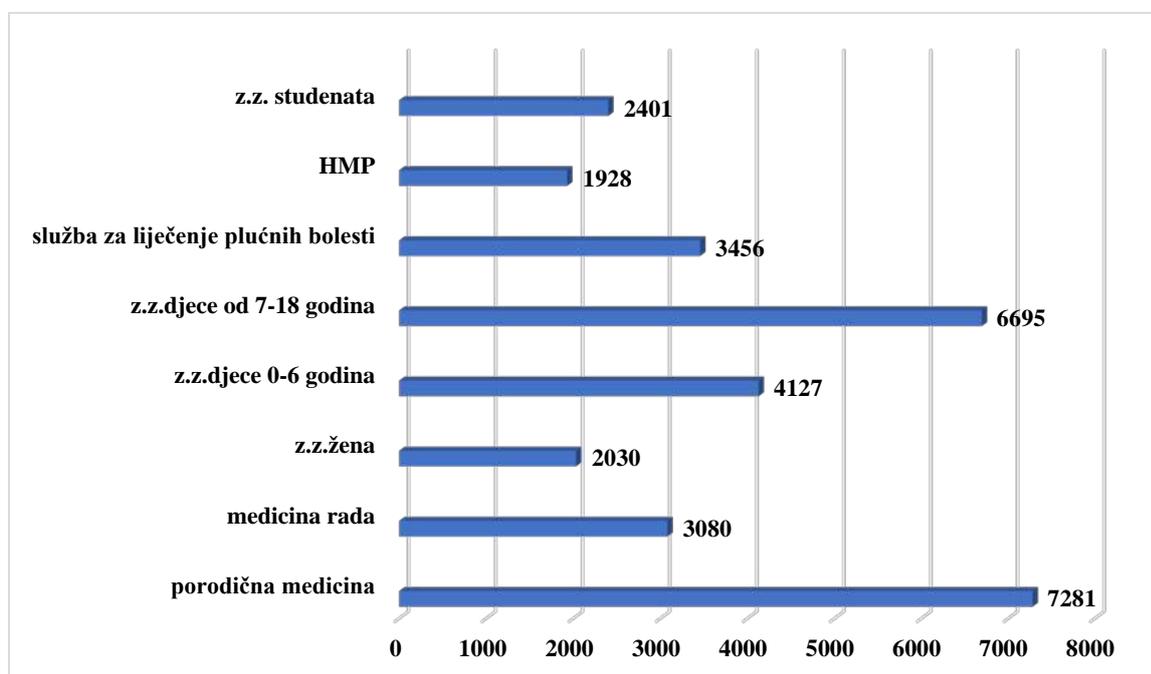
Prosječan broj posjeta po jednom doktoru medicine godišnje u 2019.godini, pregled prema službama:

- u službi porodične medicine ostvareno je **7.281** posjeta po jednom doktoru medicine,
- u službi medicine rada ostvareno je **3.080** posjeta po jednom doktoru medicine,
- u službi za zdravstvenu zaštitu žena ostvareno je **2.030** po jednom doktoru medicine,
- u službi za zdravstvenu zaštitu djece 0-6 godina ostvareno je **4.127** posjeta po jednom doktoru medicine,
- u službi za zdravstvenu zaštitu školske djece i omladine 7-18 godina ostvareno je **6.695** posjete po jednom doktoru medicine,

- u službi za zdravstvenu zaštitu studenata ostvareno je **2.401** posjeta po jednom doktoru medicine,
- u službi za liječenje plućnih bolesti ostvareno je **3.456** posjeta po jednom doktoru medicine,
- u hitnoj medicinskoj pomoći ostvareno je **1.928** posjeta po jednom doktoru medicine.

J.U. Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva KS, uključujući i patronažne posjete pri porodičnoj medicini ostvarili su ukupno u 2019. godini **19.525** patronažnih posjeta.

Grafikon 46. Prosječan broj posjeta po jednom doktoru medicine godišnje u PZZ u 2019. godini, pregled prema službama

Udio kućnih posjeta doktora medicine u odnosu na broj prvih posjeta u ordinaciji kod doktora medicine u PZZ u 2019. godini iznosio je (8,43%).

Udio kućnih posjeta doktora medicine u odnosu na broj prvih posjeta u ordinaciji kod doktora medicine u 2019. godini - pregled prema službama:

- u porodičnoj medicini iznosio je 1,25% svih prvih posjeta
- u medicini rada, nisu registrovane kućne posjete doktora medicine
- zdravstvenoj zaštiti žena, djece 0-6 godina i u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina nisu registrovane kućne posjete doktora medicine, kao niti prethodnih godina
- u zdravstvenoj zaštiti studenata, također, nisu registrovane kućne posjete doktora medicine
- u službi za liječenje plućnih bolesti nisu registrovane kućne posjete doktora medicine

- u hitnoj medicinskoj pomoći udio kućnih posjeta doktora medicine u odnosu na prvi broj posjeta iznosio je 28,58%.

Udio kućnih posjeta zdravstvenih tehničara u odnosu na broj prvih posjeta u ordinaciji kod doktora medicine u porodičnoj medicini u 2019. godini iznosio je 18,34%. U službi porodične medicine udio kućnih posjeta tehničara u odnosu na prve posjete u ordinaciji iznosio je 16,45% a u hitnoj medicinskoj pomoći 28,57%.

Udio kućnih posjeta doktora medicine i zdravstvenih tehničara u odnosu na broj prvih posjeta kod doktora medicine u ordinaciji u PZZ u 2019. godini iznosio je 19,15%.

Udio kućnih posjeta doktora medicine i zdravstvenih tehničara u odnosu na broj prvih posjeta kod doktora medicine u ordinaciji, u porodičnoj medicini je iznosio 17,69%, a u hitnoj medicinskoj pomoći 28,57%.

Broj posjeta u savjetovalištu na jednog doktora medicine prosječno godišnje u PZZ u 2019. godini iznosio je 140 i gotovo je identičan u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosio 141.

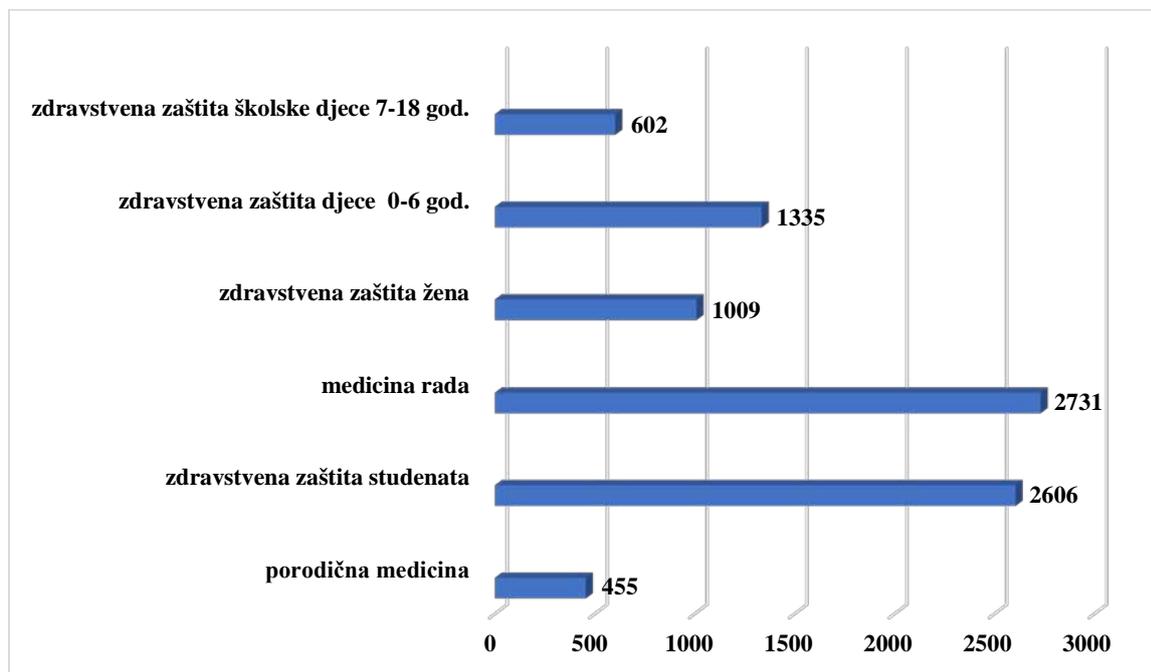
Broj posjeta u savjetovalištu na jednog doktora medicine prosječno godišnje u 2019. godini u zdravstvenoj zaštiti žena iznosio je 1.824 posjeta po jednom doktoru medicine a u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina ostvareno je 1.024 posjeta u savjetovalištu po jednom doktoru medicine.

Broj sistematskih i periodičnih pregleda na jednog doktora medicine prosječno godišnje u PZZ u 2019. godini iznosio je 544.

Broj sistematskih i periodičnih pregleda na jednog doktora medicine prosječno godišnje, pregled prema službama:

- u porodičnoj medicini **455** sistematskih i periodičnih pregleda po jednom doktoru medicine
- u medicini rada iznosio je **2.731** sistematskih i periodičnih pregleda po jednom doktoru medicine
- u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina bilo je **1.335** sistematskih pregleda po jednom doktoru medicine
- u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina registrovano je **602** sistematskih pregleda na jednog doktora medicine prosječno godišnje
- u zdravstvenoj zaštiti studenata registrovano je **2.606** sistematskih pregleda i periodičnih pregleda po jednom doktoru medicine,
- u zdravstvenoj zaštiti žena registrovano je **1.009** ciljanih pregleda na jednog doktora medicine prosječno godišnje.

Grafikon 47. Broj sistematskih i periodičnih pregleda na jednog doktora medicine prosječno godišnje u PZZ u 2019. godini, pregled prema službama

Odnos prvih i ponovnih posjeta u ordinaciji kod doktora medicine u PZZ u 2019. godini iznosio je (1:2,72) i predstavlja zadovoljavajući odnos prvih i ponovnih posjeta.

- **Odnos prvih i ponovnih posjeta u pojedinim službama zdravstvene zaštite u PZZ je bio:**
 - u porodičnoj medicini (1:3,7)
 - u medicini rada (1:3,0)
 - u zdravstvenoj zaštiti žena (1:0,53)
 - u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina (1:0,8)
 - u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina (1:1,7)
 - u zdravstvenoj zaštiti studenata (1:0,19)
 - u službi za liječenje plućnih bolesti (1:0,5).

Udio upućenih pacijenata u laboratoriju u odnosu na prve posjete u ordinaciji kod doktora medicine u PZZ u 2019. godini iznosio je (47,69%).

Udio upućenih pacijenata u laboratoriju u odnosu na prve posjete u ordinaciji kod doktora medicine, pregled prema službama:

- u porodičnoj medicini iznosio je (54,40%)
- u zdravstvenoj zaštiti žena iznosio je (61,97%)
- u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina iznosio je (32,70%)

- u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina iznosio je **(21,33%)**, te nema razlike u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosio **(31,60%)**,
- u zdravstvenoj zaštiti studenata **(10,04%)**,
- u medicini rada iznosio je **(10,38%)**.

Udio upućenih pacijenata specijalisti u odnosu na prve posjete u ordinaciji kod doktora medicine u PZZ iznosi u 2019. godini iznosio je (89,07%).

Udio upućenih pacijenata specijalisti u odnosu na prve posjete kod doktora medicine u ordinaciji, pregled prema službama:

- u porodičnoj medicini iznosio je **(108,50%)**. Ovako visok udio koji prelazi 100% ukazuje da je jedan pacijent prilikom prve posjete bio upućen kod više doktora medicine različitih specijalnosti,
- u zdravstvenoj zaštiti žena iznosio je **(70,17%)**
- u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina iznosio je **(36,50%)**
- u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina iznosio je **(57,20%)**
- u zdravstvenoj zaštiti studenata iznosio je **(24,16%)**
- u medicini rada iznosio je **(32,87%)**.

4.2.3. Porodična/obiteljska medicina

U zdravstvenoj zaštiti djelatnost porodične medicine je definisana u sistemu aktuelnog zakonodavstva Federacije BiH (Zakon o zdravstvenoj zaštiti, "Službene novine Federacije BiH" br.46/10; član 33; 34; 84; 86 i 87) kao prva linija zdravstvene zaštite na primarnom nivou. U Kantonu Sarajevo u nadležnosti porodične medicine, pored zdravstvene zaštite odraslog stanovništva starosti 19 i više godina je i liječenje školske djece i omladine starosti 15-19 godina, dok dio radno-aktivno stanovništva i u ovoj godini još uvijek ostvaruje zdravstvenu zaštitu iz ove oblasti u Zavodu za medicinu rada i zavodima za zdravstvenu zaštitu radnika, premda je unutar važećeg pravnog okvira medicina rada definisana kao specifična zdravstvena zaštita radnika.

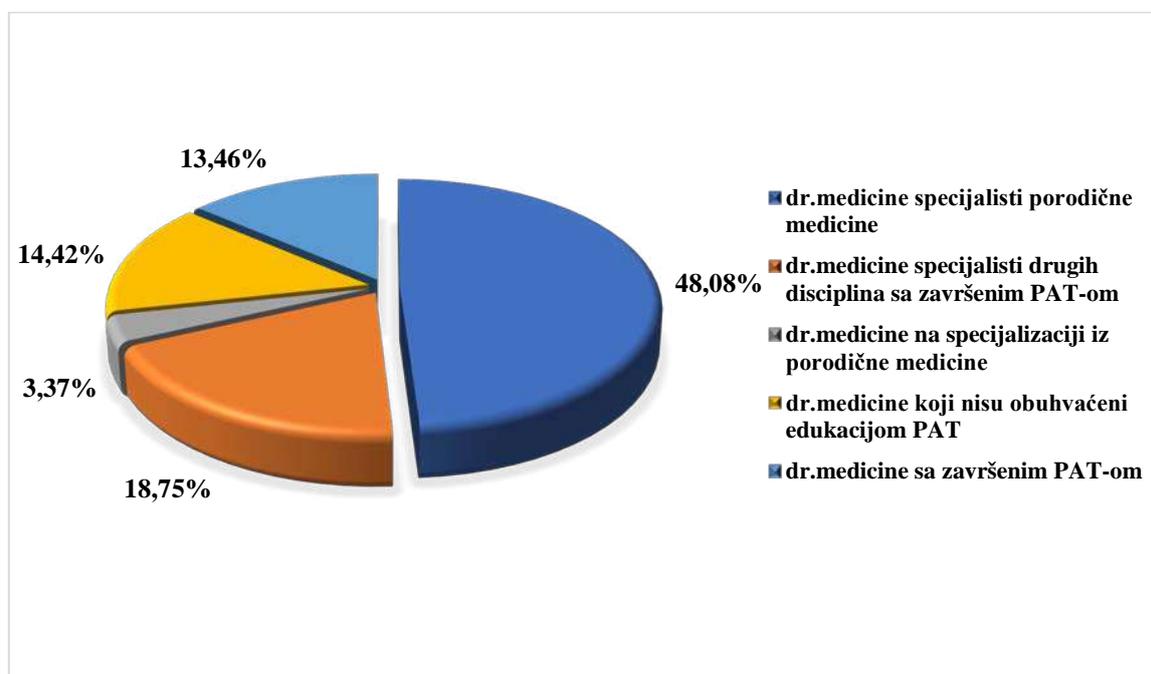
Prema Izvještaju o radu primarne zdravstvene zaštite-Služba porodične medicine/ obiteljske medicine, Obr. br. 2-Z-POM, u procesu rada u ovoj službi u javnom sektoru u 2019. godini zdravstvenu zaštitu je pružalo ukupno 208 radnih timova na 79 punktova, te je jedan radni tim u djelatnosti porodične medicine u prosjeku imao 1.704 stanovnika starosti 15 i više godina.

Od ukupno 208 doktora medicine koji su pružali zdravstvenu zaštitu stanovništvu Kantona Sarajevo u djelatnosti porodične medicine u 2019. godini 100 ili (48,08%) su bili doktori medicine specijalisti porodične medicine, 39 ili (18,75%) su bili specijalisti sa drugim specijalizacijama i sa završenim programom dodatne edukacije iz porodične medicine PAT, 28 ili (13,46%) su bili doktori medicine sa završenim PAT-om, 7 ili (3,37%) su bili doktori medicine na specijalizaciji iz porodične medicine, a 30 ili (14,42%) doktora medicine nisu niti obuhvaćeni dodatnom edukacijom iz porodične medicine PAT.

Od ukupnog broja zdravstvenih tehničara (315) u djelatnosti porodične medicine u 2019. godini 17 ili (5,40%) su bili zdravstveni radnici sa završenim Fakultetom zdravstvenih studija i sa završenom dodatnom edukacijom iz porodične medicine PAT, 9 ili (2,86%) su bili zdravstveni tehničari VŠS sa PAT-om, 152 ili (48,25%) su bili zdravstveni tehničari SSS sa PAT-om, dok dodatnom edukacijom iz porodične medicine PAT nije bilo obuhvaćeno 126 ili (40,00%) zdravstvenih tehničara SSS koji su u 2019. godini radili u ovoj službi.

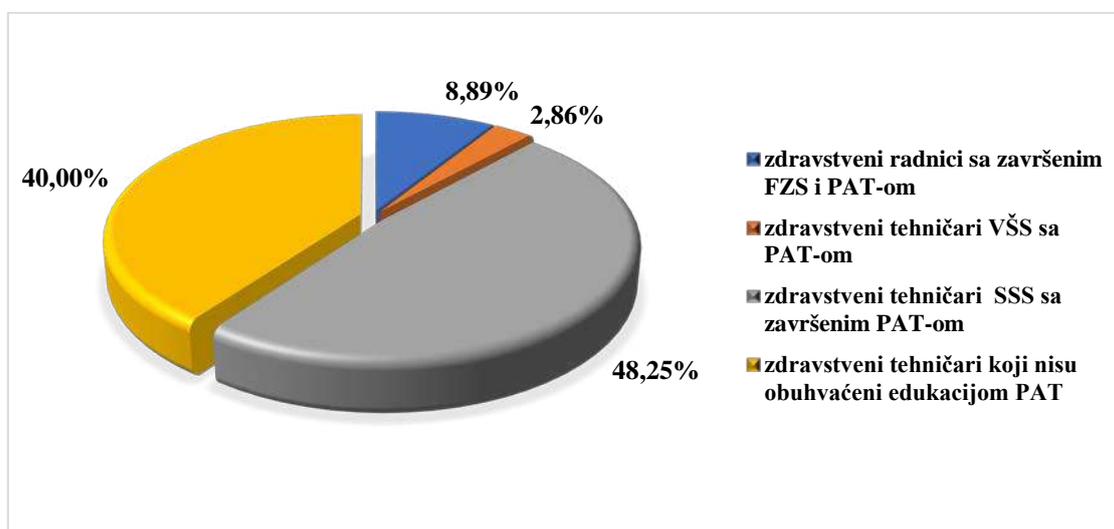
Ukupan broj registrovanih posjeta kod doktora medicine u službi porodične medicine na području Kantona Sarajevo u javnom sektoru u 2019. godini iznosio je 1.577.520 Broj posjeta po jednom doktoru medicine u prosjeku godišnje iznosio je 7.584, odnosno 29,62 posjeta po jednom doktoru medicine dnevno.

Grafikon 48. Doktori medicine u službi porodične medicine u 2019. godini – prikaz prema vrsti stručne edukacije*

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajeva -Izveštaj o radu primarne zaštite –Služba porodične/obiteljske medicine, Obrazac br 02.0B/1

Grafikon 49. Zdravstveni tehničari i zdravstveni radnici u službi porodične medicine u 2019. godini–prikaz prema vrsti edukacije*

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo -Izveštaj o radu primarne zaštite –Služba porodične/obiteljske medicine, Obrazac br 02.0B/1

Tabela 68. Posjete kod doktora medicine u službi porodične medicine u Kantonu Sarajevo u 2019. godini, pregled prema općinama*

Općina	Mjesto-punktovi	Ukupan broj dr medicine	Ukupan broj posjeta kod doktora medicine	Prosječan broj posjeta/dr. medicine godišnje	Prosječan broj posjeta/dr medicine dnevno
Centar	13	32	237.054	7.408	29
Hadžići	4	9	81.125	9.013	35
Ilidža	11	31	232.109	7.487	29
Ilijaš	6	12	87.095	7.257	28
Novi Grad	17	58	413.221	7.124	28
N. Sarajevo	8	31	237.965	7.676	30
Stari Grad	12	18	170.919	9.495	37
Trnovo	4	3	10.837	3.612	14
Vogošća	4	14	107.195	7.656	30
Kanton Sarajevo	79	208	1.577.520	7.584	29

*Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Izveštaj o radu primarne zaštite –Služba porodične/obiteljske medicine, Obrazac br 02.0B/1

4.2.4. CBR - Centri za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju

U JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo funkcionišu Centri za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju, kao koncept zdravstvene zaštite u zajednici.

U 2019. godini na području Kantona Sarajevo na devet (9) punktova Organizacionih jedinica JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo pružane su usluge iz djelatnosti fizikalne medicine i rehabilitacije:

- DZ Stari grad 1 punkt
- DZ Centar 1 punkt
- DZ Novo Sarajevo 1 punkt
- DZ Novi grad 2 punkta
- DZ Ilidža 1 punkt
- DZ Vogošća 1 punkt
- DZ Ilijaš 1 punkt
- DZ Hadžići 1 punkt.

Zdravstvenu zaštitu u Centrima za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u toku 2019. godine pružalo je 15 doktora medicine specijalista fizikalne medicine i rehabilitacije, 30 VŠS zdravstvenih tehničara i 116 SSS zdravstvenih tehničara, te 6 zdravstvenih saradnika.

Struktura radnih timova u Centrima za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju ni u 2019. godini nije zadovoljavajuća u odnosu na preporučenu strukturu radnog tima definisanog i u Odluci o utvrđivanju većeg obima zdravstvenih prava, kao i osnovama, kriterijima i mjerilima za ugovaranje po osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja sa zdravstvenim ustanovama sa područja Kantona Sarajevo ("Službene novine KS" br. 37/09) i u Naredbi o standardima i normativima zdravstvene zaštite iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u Federaciji BiH ("Službene novine Federacije BiH" br. 82/14) u segmentu koji se odnosi na zdravstvene tehničare VŠS koji su nedostatni u ukupnom broju u odnosu na broj doktora medicine specijalista fizikalne medicine i rehabilitacije, dok su zdravstveni tehničari SSS zastupljeni u znatno većem broju u odnosu na broj doktora medicine specijalista fizikalne medicine i rehabilitacije.

U toku 2019. godine ukupan broj posjeta kod doktora medicine specijalista u Centrima za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju je iznosio 50.135 ili prosječno 3.342 posjete po jednom doktoru medicine specijalisti godišnje, odnosno 13,05 posjeta dnevno.

U toku 2019. godine u Centrima za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju ukupan broj posjeta kod zdravstvenih saradnika (defektolog/logoped) iznosio je 1.814 posjeta odnosno prosječno 302 posjeta godišnje po zdravstvenom saradniku ili 1,18 posjeta dnevno. Ukupan broj posjeta kod zdravstvenih tehničara (VŠS i SSS) u 2019. godini iznosio je 172.875 posjeta ili prosječno godišnje po jednom zdravstvenom tehničaru 1.184 posjeta ili 8,01 posjeta dnevno.

**Tabela 69. Izabrani indikatori za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u CBR-ovima
JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo u 2019. godini**

Broj punktova	9
Broj stanovnika na jedan punkt	46.721
Broj doktora medicine specijalista	15
Broj zdravstvenih saradnika (defektolog/logoped)	6
Broj VŠS zdravstvenih tehničara	30
Broj SSS zdravstvenih tehničara	116
Broj stanovnika po jednom doktoru medicine	28.033
Broj posjeta po jednom doktoru medicine godišnje	3.342
Broj posjeta po jednom doktoru medicine dnevno	13,05
Broj posjeta po jednom zdravstvenom saradniku godišnje	302
Broj posjeta po jednom zdravstvenom saradniku dnevno	1,18
Broj posjeta po jednom zdravstvenom tehničaru godišnje	1.184
Broj posjeta po jednom zdravstvenom tehničaru dnevno	8,01

4.2.5. CMZ - Centri za mentalno zdravlje

Pri JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo funkcionišu i centri za mentalno zdravlje u zajednici i to na području 8 punktova u Organizacionim jedinicama JU Dom zdravlja KS:

- DZ Stari grad,
- DZ Centar,
- DZ Novo Sarajevo,
- DZ Novi grad,
- DZ Ilidža,
- DZ Vogošća,
- DZ Hadžići i
- DZ Ilijaš.

Zdravstvenu zaštitu u ovim centrima pružalo je 7 timova sa 7 doktora medicine specijalista neuropsihijatrije, sa 8 VŠS zdravstvenih tehničara, sa 16 SSS zdravstvenih tehničara, 26 zdravstvena saradnika sa VSS. Kao i u prethodnom periodu struktura radnih timova u Centrima za mentalno zdravlje nije zadovoljavajuća, prema Odluci o utvrđivanju većeg obima zdravstvenih prava, kao i osnovama, kriterijima i mjerilima za ugovaranje po osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja sa zdravstvenim ustanovama sa područja Kantona Sarajevo ("Službene novine KS" br. 37/09) i Naredbi o standardima i normativima zdravstvene zaštite iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u Federaciji BiH ("Službene novine Federacije BiH" br. 82/14) u segmentu koji se odnosi na zdravstvene tehničare koji su zastupljeni u znatno manjem broju i zdravstvene saradnike, odnosno socijalne radnike i psihologe koji su zastupljeni u većem broju.

U toku 2019. godine ukupan broj posjeta kod doktora medicine u Centrima za mentalno zdravlje JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo, iznosio je 23.589, a prosječan broj posjeta godišnje po jednom doktoru medicine iznosi 3.369 posjeta ili 13,16 posjeta dnevno po jednom doktoru medicine. Ukupan broj posjeta kod zdravstvenih tehničara u 2019. godini iznosio je 31.593 ili prosječno godišnje 1316 posjeta po jednom zdravstvenom tehničaru, odnosno 5,14 posjeta dnevno. U toku 2019. godine ukupan broj posjeta kod zdravstvenih saradnika u CMZ-u (psiholozi i socijalni radnici) iznosio je 22.989 posjeta odnosno prosječno 884 posjeta godišnje po zdravstvenom saradniku ili 3,45 posjeta dnevno.

**Tabela 70. Izabrani indikatori za zdravstvenu zaštitu mentalnog zdravlja u CMZ-ovima
JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo u 2019. godini**

Broj punktova	8
Broj stanovnika na jedan punkt	52.562
Broj doktora medicine specijalista	7
Broj zdravstvenih saradnika (psiholozi i socijalni radnici)	26
Broj VŠS zdravstvenih tehničara	8
Broj SSS zdravstvenih tehničara	16
Broj zdravstvenih saradnika sa VSS	26
Broj stanovnika po jednom doktoru medicine	60.071
Broj posjeta po jednom doktoru medicine godišnje	3.369
Broj posjeta po jednom doktoru medicine dnevno	13,16
Broj posjeta po jednom zdravstvenom saradniku godišnje	884
Broj posjeta po jednom zdravstvenom saradniku dnevno	3,45
Broj posjeta po jednom zdravstvenom tehničaru godišnje	1.316
Broj posjeta po jednom zdravstvenom tehničaru dnevno	5,14

4.2.6. Djelatnost apoteka

Apotekarska djelatnost u Kantonu Sarajevo obavljala se kroz rad Javne ustanove “Apoteke Sarajevo” i kroz djelatnost apoteka u privatnom sektoru koje se registruju od strane Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo kao privatne apoteke i privatne zdravstvene ustanove-apoteke.

U 2019. godini JU “Apoteke Sarajevo” raspolagala je sa 40 apoteka na području 9 općina Kantona Sarajevo, od kojih su 16 samostalne apoteke, 23 su ogranak apoteka i 1 posluje kao depo apoteka u općini Trnovo.

Prema podacima Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo u 2019. godini bile su 132 registrovane apoteke odnosno privatne zdravstvene ustanove-apoteke.

Prema dostavljenim podacima u 2019. godini u javnom sektoru izdato je ukupno 1.558.166 recepata/lijekova, a broj ukupno izdatih recepata po jednom stanovniku u javnom sektoru u 2019. godini je iznosio 3,71.

Od ukupnog broja izdatih recepata za esencijalne lijekove u javnom sektoru izdato je 1.442.058 recepta ili 3,43 recepta po jednom stanovniku, a za ostale gotove lijekove izdato je 87.790 recepata ili 0,21 recepta po jednom stanovniku. Broj izdatih recepata za magistralne lijekove u javnom sektoru iznosio je 28.318 ili 0,07 recepata po jednom stanovniku.

U JU "Apoteke Sarajevo" u toku 2019. godine registrovano je ukupno 634.609 ručno prodatih lijekova ili 1,51 lijekova po jednom stanovniku.

Tabela 71. Broj apoteka na 100.000 stanovnika Kantona Sarajevo u 2019. godini po općinama

Općina	Broj apotekarskih jedinica	od toga u		Broj apoteka/100.000 stanovnika		
		Privatnom sektoru	Javnom sektoru	Ukupno	Privatni sektor	Javni sektor
Centar	35	26	9	65,58	48,72	16,86
Hadžići	9	8	1	36,53	32,47	4,06
Ilidža	23	21	2	32,61	29,77	2,84
Ilijaš	6	4	2	29,12	19,41	9,71
Novi Grad	41	33	8	33,59	27,04	6,55
Novo Sarajevo	31	22	9	48,38	34,33	14,05
Stari Grad	17	11	6	48,04	31,09	16,96
Trnovo	1	0	1	75,99	0	75,99
Vogošća	9	7	2	31,35	24,54	7,01
Kanton Sarajevo	172	132	40	40,90	31,39	9,51

Apotekarska djelatnost obavlja se i u okviru rada JU Opća bolnica „Prim.dr.Abdulah Nakaš“ Sarajevo, koja raspolaže jednom apotekom za potrebe bolnice. U okviru rada ove bolničke javne ustanove izdato je ukupno 61.830 recepata, što je 0,15% po stanovniku.

Za esencijalne lijekove izdato je ukupno je 56.389 recepata, što je 0,13% po stanovniku. Za magistralne lijekove izdato je ukupno 5.441 recepata, a broj izdatih magistralnih lijekova na recept po stanovniku je 0,001%.

Tabela 72. Bolnička apoteka JU Opća bolnica „Prim.dr.Abdulah Nakaš“ Kanton Sarajevo

Općina	Broj apotekarskih jedinica	od toga u		Broj apoteka/100.000 stanovnika		
		Privatnom sektoru	Javnom sektoru	Ukupno	Privatni sektor	Javni sektor
Centar	1	0	1	1,87	0	1,87

ZAKLJUČCI

- *Na području Kantona Sarajevo zdravstvena djelatnost organizovana je i provodi se na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou zdravstvene zaštite.*
- *U Kantonu Sarajevo u 2019. godini u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti bilo je ukupno 7.524 zaposlenih. Od toga: zdravstvenih radnika je bilo 5.574 (74,08%), zdravstvenih saradnika 108 (1,14%), a administrativno-tehničkih radnika 1.930 ili 24,48% od ukupno zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama.*
- *Značajan broj studija daju dokaze da je svaki udio administrativno-tehničkih radnika iznad (17%) odraz izuzetno velikih administrativno-tehničkih troškova, te skupih i kompliciranih administrativno-tehničkih procedura u zdravstvenom sistemu jedne države.*
- *Broj doktora medicine u javnom sektoru na 100.000 stanovnika u Kantonu Sarajevo u 2019. godini iznosio je 346,49. U periodu od 2015. godine do 2019. godine uočava se trend blagog povećanja broja dr. medicine a smanjenja broja doktora medicine specijalista u javnom sektoru.*
- *U toku 2019. godine primarnu zdravstvenu zaštitu u javnom sektoru u Kantonu Sarajevo pružalo je: 554 doktora medicine, od čega 341 doktora medicine specijalista, 120 doktora stomatologije, od čega 87 doktora stomatologije specijalista, 142 magistra farmacije, od čega 15 magistra farmacije specijalista, 1.358 zdravstvenih tehničara, od čega su 61 viših zdravstvenih tehničara, 132 zdravstvenih radnika sa FZS i 1.165 zdravstvenih tehničara sa srednjom stručnom spremom.*
- *Prosječan broj posjeta po jednom doktoru medicine godišnje u PZZ u 2019. godini iznosio je 5.465 posjeta po jednom doktoru medicine godišnje.*
- *J.U. Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva KS, uključujući i patronažne posjete pri porodičnoj medicini ostvarili su ukupno u 2019. godini 19.525 patronažnih posjeta.*
- *Udio kućnih posjeta doktora medicine u odnosu na broj prvih posjeta u ordinaciji kod doktora medicine u PZZ u 2019. godini iznosio je (8,43%).*
- *Udio kućnih posjeta doktora medicine i zdravstvenih tehničara u odnosu na broj prvih posjeta kod doktora medicine u ordinaciji u PZZ u 2019. godini iznosio je 19,15%.*
- *Broj sistematskih i periodičnih pregleda na jednog doktora medicine prosječno godišnje u PZZ u 2019. godini iznosio je 544.*
- *Odnos prvih i ponovnih posjeta u ordinaciji kod doktora medicine u PZZ u 2019. godini iznosio je (1:2,72) i predstavlja zadovoljavajući odnos prvih i ponovnih posjeta.*
- *Udio upućenih pacijenata u laboratoriju u odnosu na prve posjete u ordinaciji kod doktora medicine u PZZ u 2019. godini iznosio je (47,69%).*
- *Od ukupno 208 doktora medicine koji su pružali zdravstvenu zaštitu stanovništvu Kantona Sarajevo u djelatnosti porodične medicine u 2019. godini 100 ili (48,08%) su bili doktori medicine specijalisti porodične medicine, 39 ili (18,75%) su bili specijalisti sa drugim specijalizacijama i sa završenim programom dodatne edukacije iz porodične medicine PAT, 28 ili (13,46%) su bili doktori medicine sa završenim PAT-om, 7 ili (3,37%) su bili doktori medicine na specijalizaciji iz porodične medicine, a 30 ili (14,42%) doktora medicine nisu niti obuhvaćeni dodatnom edukacijom iz porodične medicine PAT.*
- *Ukupan broj registrovanih posjeta kod doktora medicine u službi porodične medicine na području Kantona Sarajevo u javnom sektoru u 2019. godini iznosio je 1.577.520 Broj posjeta po jednom*

doktoru medicine u prosjeku godišnje iznosio je 7.584, odnosno 29,62 posjeta po jednom doktoru medicine dnevno.

- U 2019. godini na području Kantona Sarajevo na devet (9) punktova Organizacionih jedinica JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo pružane su usluge iz djelatnosti fizikalne medicine i rehabilitacije.*
- Zdravstvenu zaštitu u Centrima za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u toku 2019. godine pružalo je 15 doktora medicine specijalista fizikalne medicine i rehabilitacije, 30 VŠS zdravstvenih tehničara i 116 SSS zdravstvenih tehničara, te 6 zdravstvenih saradnika.*
- U toku 2019. godine ukupan broj posjeta kod doktora medicine specijalista u Centrima za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju je iznosio 50.135 ili prosječno 3.342 posjete po jednom doktoru medicine specijalisti godišnje, odnosno 13,05 posjeta dnevno.*
- Ukupan broj posjeta kod zdravstvenih tehničara (VŠS i SSS) u 2019. godini iznosio je 172.875 posjeta ili prosječno godišnje po jednom zdravstvenom tehničaru 1.184 posjeta ili 8,01 posjeta dnevno.*
- Pri JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo funkcionišu i centri za mentalno zdravlje u zajednici i to na području 8 punktova u Organizacionim jedinicama JU Dom zdravlja KS.*
- Zdravstvenu zaštitu u ovim centrima pružalo je 7 timova sa 7 doktora medicine specijalista neuropsihijatrije, sa 8 VŠS zdravstvenih tehničara, sa 16 SSS zdravstvenih tehničara, 26 zdravstvena saradnika sa VSS.*
- U toku 2019. godine ukupan broj posjeta kod doktora medicine u Centrima za mentalno zdravlje JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo, iznosio je 23.589, a prosječan broj posjeta godišnje po jednom doktoru medicine iznosi 3.369 posjeta ili 13,16 posjeta dnevno po jednom doktoru medicine.*
- Ukupan broj posjeta kod zdravstvenih tehničara u 2019. godini iznosio je 31.593 ili prosječno godišnje 1316 posjeta po jednom zdravstvenom tehničaru, odnosno 5,14 posjeta dnevno.*
- U 2019. godini JU "Apoteke Sarajevo" raspolagala je sa 40 apoteka na području 9 općina Kantona Sarajevo, od kojih su 16 samostalne apoteke, 23 su ogranak apoteka i 1 posluje kao depo apoteka u općini Trnovo.*
- Prema dostavljenim podacima u 2019. godini u javnom sektoru izdato je ukupno 1.558.166 recepata/lijekova, a broj ukupno izdatih recepata po jednom stanovniku u javnom sektoru u 2019. godini je iznosio 3,71.*
- Od ukupnog broja izdatih recepata za esencijalne lijekove u javnom sektoru izdato je 1.442.058 recepta ili 3,43 recepta po jednom stanovniku, a za ostale gotove lijekove izdato je 87.790 recepata ili 0,21 recepata po jednom stanovniku. Broj izdatih recepata za magistralne lijekove u javnom sektoru iznosio je 28.318 ili 0,07 recepata po jednom stanovniku.*

4.3. SPECIJALISTIČKO-KONSULTATIVNA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Specijalističko-konsultativna djelatnost na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite predstavlja dio zdravstvene djelatnosti koja kroz pružanje vanbolničkih usluga osigurava podršku primarnoj i bolničkoj zdravstvenoj djelatnosti, s ciljem povećanja stepena rješavanja zdravstvenih problema pacijenata i racionalnijeg korištenja resursa u zdravstvu. U Kantonu Sarajevo djelatnost specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite je organizovana kao bolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom sektoru i kao vanbolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom i privatnom sektoru. Djelatnost bolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u javnom sektoru osigurava Klinički centar Univerziteta u Sarajevu i Opća bolnica „Prim. dr. Abdulah Nakaš”.

Djelatnost vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u javnom sektoru osigurava JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo kroz rad Organizacione jedinice Specijalističko-konsultativne djelatnosti i zavodi za zdravstvenu zaštitu određenih populacionih skupina, dok se djelatnost vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u privatnom sektoru pruža kroz rad 81 specijalističke ordinacije i 41 zdravstvenih ustanova tipa poliklinike, centra, zavoda i lječilišta.

Vanbolničku specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu u javnom sektoru u 2019. godini pružalo je 67 doktora medicine specijalista, zatim 19 VŠS zdravstvenih tehničara i 51 zdravstveni tehničar SSS.

Na jednog doktora medicine-specijalistu u vanbolničkoj zdravstvenoj zaštiti dolazi u prosjeku 6.276 stanovnika Kantona Sarajevo.

U vanbolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru registrovano je ukupno u 2019. godini **205.537 posjeta**, a broj posjeta po jednom doktoru medicine prosječno godišnje iznosio 3.067 posjeta, odnosno 11,98 posjeta po jednom doktoru medicine dnevno.

Broj posjeta po osobi/pacijentu prosječno godišnje iznosio je 0,49 posjeta, dok je odnos između prvih i ponovnih posjeta bio 1:0,27.

Tabela 73. Izabrani indikatori za djelatnost vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

Broj doktora medicine specijalista	67
Broj VŠS zdravstvenih tehničara	19
Broj SSS zdravstvenih tehničara	51
Broj posjeta ukupno kod doktora med. spec.	205.537
Broj posjeta po jednom doktoru medicine spec. godišnje	3.067
Broj posjeta po jednom doktoru medicine spec. dnevno	11,98
Broj posjeta po osobi godišnje	0,49
Odnos prvih i ponovnih posjeta	1:0,27
Broj stanovnika po jednom doktoru medicine spec.	6.276

Bolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u Kantonu Sarajevo pružana je u Općoj bolnici „Prim. dr. Abdulah Nakaš” i u Kliničkom centru Univerziteta u Sarajevu.

U toku 2019. godine u bolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti u Kantonu Sarajevo registrovano je ukupno 1.094.316 posjeta, od čega su prve posjete 714.670. Odnos između prvih i ponovnih posjeta u ukupnoj bolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti u Kantonu Sarajevo je iznosio je 1:0,53 posjeta.

U KCUS je registrovano ukupno 887.030 posjeta, od čega su 596.764 prve posjete, a odnos prvih i ponovnih posjeta u KCUS iznosio 1:0,48 posjeta.

U Općoj bolnici „Prim. dr. Abdulah Nakaš“ je registrovano ukupno 207.286 posjeta, od čega su 117.906 prve posjete, a odnos prvih i ponovnih posjeta u ovoj bolnici iznosio 1:0,75 posjeta.

Tabela 74. Izabrani indikatori za djelatnost bolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo u 2019. god

Broj posjeta ukupno kod doktora med. spec.	1.094.316
Broj prvih posjeta	714.670
Odnos prvih i ponovnih posjeta	1:0,53

ZAKLJUČCI

- *U Kantonu Sarajevo djelatnost specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite je organizovana kao bolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom sektoru i kao vanbolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom i privatnom sektoru.*
- *Vanbolničku specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu u javnom sektoru u 2019. godini pružalo je 67 doktora medicine specijalista, zatim 19 VŠS zdravstvenih tehničara i 51 zdravstveni tehničar SSS.*
- *U vanbolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru registrovano je ukupno u 2019. godini 205.537 posjeta, a broj posjeta po jednom doktoru medicine prosječno godišnje iznosio 3.067 posjeta, odnosno 11,98 posjeta po jednom doktoru medicine dnevno, dok je odnos između prvih i ponovnih posjeta bio 1:0,27.*
- *U toku 2019. godine u bolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti u Kantonu Sarajevo registrovano je ukupno 1.094.316 posjeta, od čega su prve posjete 714.670. Odnos između prvih i ponovnih posjeta u ukupnoj bolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti u Kantonu Sarajevo je iznosio je 1:0,53 posjeta.*
- *U KCUS je registrovano ukupno 887.030 posjeta, od čega su 596.764 prve posjete, a odnos prvih i ponovnih posjeta u KCUS iznosio 1:0,48 posjeta.*
- *U Općoj bolnici „Prim. dr. Abdulah Nakaš“ je registrovano ukupno 207.286 posjeta, od čega su 117.906 prve posjete, a odnos prvih i ponovnih posjeta u ovoj bolnici iznosio 1:0,75 posjeta.*

4.4. BOLNIČKA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Bolničku zaštitu u javnom sektoru u 2019. godine pružale su slijedeće zdravstvene ustanove: Klinički centar Univerziteta u Sarajevu, Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“, Psihijatrijska bolnica KS i Zavod za bolesti ovisnosti KS.

Zdravstvene ustanove koje su pružale bolničku zdravstvenu zaštitu ukupno su raspolagale sa slijedećim bolničkim posteljnima kapacitetima, posteljama /stolicama dnevnih bolnica, funkcionalnim posteljama za hemodijalizu i opservacionim posteljama unutar urgentne medicine u bolničkoj zaštiti:

- KCUS sa 1.472 postelja, u dnevnom tretmanu pacijenata, Dnevna bolnica pri Psihijatrijskoj klinici KCUS 80 postelja/stolica, 53 funkcionalne postelje za hemodijalizu, 7 opservacionih postelja Klinika za urgentnu medicinu KCUS
- Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“ sa 333 postelja i 8 opservacionih postelja po tipu dnevne bolnice u Odjelu za urgentnu medicinu
- Psihijatrijska bolnica KS sa 70 postelja
- Zavod za bolesti ovisnosti KS 15 postelja i 30 postelja/stolica u dnevnom tretmanu pacijenata

Tabela 75. Prikaz ukupnih posteljnih kapaciteta po zdravstvenim ustanovama na području KS za 2019. godinu^{1,2}

Naziv ustanove	Broj postelja	Od toga broj postelja intenzivne njege
Klinički centar Univerziteta u Sarajevu	1472	155
Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ Sarajevo	333	20
Psihijatrijska bolnica Sarajevo	70	15
Zavod za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo	15	10
UKUPNO	1.890	200

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

² Postelje/ stolice dnevne bolnice, funkcionalne postelje za hemodijalizu i opservacione postelje nisu prikazane u ovoj tabeli

Broj bolničkih postelja na 100.000 stanovnika u 2019. godini za Kanton Sarajevo iznosio je 449,46.

U 2019. godini učešće bolničkih postelja unutar hirurških disciplina u ukupnim bolničkim posteljnima kapacitetima na području Kantona Sarajevo iznosilo je (33,9%).

Učešće postelja hirurških disciplina unutar ukupnih posteljnih kapaciteta KCUS je iznosilo (33,9%), a u Općoj bolnici „Prim Dr Abdulah Nakaš“ iznosilo je (42,6%).

Učešće bolničkih postelja Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ Sarajevo unutar ukupnog broja bolničkih postelja hirurških disciplina na području KS iznosilo je (22,1%).

Tabela 76. Prikaz ukupnih posteljnih kapaciteta i broja postelja na 100 00 stanovnika po medicinskim disciplinama na području KS za 2019. godinu*

Naziv discipline	Broj postelja	Broj postelja na 100.000.st
Hirurške discipline	642	152,68
Interne discipline	468	111,29
Neuropsihijatrijske discipline	294	69,92
Pedijatrija	175	41,62
Ginekologija i akušerstvo	150	35,67
Ostale discipline	161	38,28
UKUPNO:	1.890	449,46

*Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Ukupan broj ispisanih bolesnika u bolničkoj zaštiti u 2019. godini iznosio je 57.222 pa je stopa hospitalizacije na 100 stanovnika iznosila 13,60.

Prosječna dužina liječenja u danima po jednom boravku za sve postelje u Kantonu Sarajevo u 2019. godini iznosila je 6,70 dana.

4.4.1. Hirurške discipline

Hirurške discipline u bolničkoj zaštiti u 2019. godini raspolagale su sa 642 bolničke postelje. KCUS raspolagao je sa 500 bolničkih postelja, a Opća bolnica „Prim. Dr Abdulah Nakaš“ raspolagala je sa 142 bolničke postelje.

Unutar KCUS sa najvećim brojem postelja 105 raspolagala je Klinika za ortopediju i traumatologiju KCUS.

Ukupan broj ispisanih bolesnika unutar svih hirurških disciplina na području Kantona Sarajevo iznosio je 18.367. Stopa hospitalizacije kada su u pitanju sve hirurške discipline na 100 stanovnika iznosila je 4,4.

Unutar svih hirurških disciplina u bolničkoj zaštiti u 2019. godini ostvareno je 114.860 dana bolničkog liječenja od čega u KCUS 91.542, a u Općoj bolnici „Prim Dr Abdulah Nakaš“ 23.318 dana bolničkog liječenja.

Za sve hirurške postelje u 2019. godini stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (49,02%).

Unutar KCUS-a stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta za sve hirurške discipline iznosila je (50,16%) i možemo je smatrati vrlo niskom, a na hirurškom odjelu Opće bolnice „Prim. Dr. Abdulah Nakaš“ iznosila je (44,99%) i također je možemo definirati kao vrlo nisku.

U 2019. godini najveću stopu zauzetosti posteljnih kapaciteta unutar hirurških disciplina KCUS imala je Klinika za ortopediju i traumatologiju (63,62%), dok najnižu stopu zauzetosti bilježimo na Klinici za očne bolesti KCUS (22,43%).

Prosječna dužina liječenja unutar hirurških disciplina kada je u pitanju bolnička zaštita u Kantonu Sarajevo iznosila je 6,25 dana.

Prosječna dužina bolničkog liječenja za sve hirurške discipline unutar KCUS-a iznosila je 6,89 dana. Unutar KCUS najdužu prosječnu dužinu liječenja imale su: Klinika za ortopediju i traumatologiju 12,56 dana, a zatim Klinika za torakalnu hirurgiju 9,28 dana. Najkraća prosječna dužina liječenja unutar hirurških disciplina KCUS bila je na Klinici za očne bolesti 3,70 dana, a zatim na Klinici za dječiju hirurgiju 3,90 dana.

Na odjelu za hirurgiju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječna dužina liječenja u 2019. godini iznosila je 4,59 dana.

Prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta za sve hirurške discipline u KCUS-u iznosio je 183,08, a na Odjelu za hirurgiju Opće bolnice „Prim dr. Abdulah Nakaš“ 164,21 dan.

Unutar KCUS u 2019. godini najveći prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta imala je Klinika za ortopediju i traumatologiju 232,23 dana, a zatim Klinika za torakalnu hirurgiju 217,48 dana.

Najmanji prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta kada su u pitanju hirurške discipline KCUS imale je Klinika za očne bolesti 81,88, a zatim Klinika za bolesti uha, nosa i grla sa hirurzijom glave i vrata 126,86 dana.

Hirurške discipline unutar svih bolničkih kapaciteta na području Kantona Sarajevo u 2019. godini raspolagale su sa 31 operacionom salom od čega KCUS hirurške discipline sa 23, a Opća bolnica „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ raspolagala je sa 8 hirurških sala.

Unutar svih hirurških disciplina na području Kantona Sarajevo izvršeno je 22.998 hirurških operacija.

U Kliničkom centru Univerziteta u Sarajevu u okviru hirurških disciplina izvršeno je 17.997, a u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ izvršeno je 5.001 hirurška operacija.

Stopa svih izvršenih hirurških operacija na 100.000 stanovnika u 2019. godini iznosila je 5.469,25.

Unutar hirurških disciplina smrtni ishodi liječenja u 2019. godini registrirani su ukupno kod 302 pacijenta od čega 270 pacijenta u KCUS i 32 u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“.

Mortalitet bolnice u KCUS u 2019. godini gdje su registrirani smrtni ishodi liječenja iznosio je: Klinika za plastičnu i rekonstruktivnu hirurgiju (0,09%), Klinika za ortopediju i traumatologiju (2,36%), Klinika za urologiju (0,22%) Klinika za neurohirurgiju (6,77%), Klinika za torakalnu hirurgiju (1,48%), Klinika za opštu i abdominalnu hirurgiju (2,76%), Klinika za bolesti uha, nosa i grla sa hirurgijom glave i vrata (0,36), Klinika za kardiovaskularnu hirurgiju (6,67%).

Na Klinici za dječiju hirurgiju i Klinici za očne bolesti unutar KCUS u 2019. godini nisu registrirani smrtni ishodi liječenja.

U Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ mortalitet Odjeljenja za hirurgiju iznosio je (0,63%) u 2019. godini.

Od ukupnog broja umrlih u 2019. godini unutar hirurških disciplina u KCUS i Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ nije bilo obduciranih prema dostavljenom izvještaju.

Jedan doktor medicine specijalista unutar hirurških disciplina zbrinjavao je 3,9 bolničkih hirurških postelja u 2019. godini.

Prosječan broj medicinskih sestara/ zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS- I i II ciklus po bolničkoj postelji za sve hirurške discipline iznosio je 1,2.

Tabela 77. Prikaz odabranih pokazatelja bolničke zdravstvene zaštite za hirurške discipline KCUS i Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“ u 2019. godini*

Naziv klinike/ odjela	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godiš-nja zauzet-ost postelja	% zauzeto- sti postelja	Broj pacijen. po postelji	Inter- val obrt-aja
Kl.za rekonstruktivnu i plastičnu hirurgiju KCUS	1.043	5.959	5,71	152,79	41,86	26,74	7,93
Kl.za ortopediju i traumatologiju KCUS	1.941	24.384	12,56	232,23	63,62	18,49	7,18
Kl.za dječiju hirurgiju KCUS	970	3.782	3,90	151,28	41,45	38,80	5,51
Kl.za urologiju KCUS	2.222	10.490	4,72	197,92	54,23	41,92	3,99
Kl. za neurohirurgiju KCUS	1.121	9.030	8,06	215,00	58,90	26,69	5,62
Kl.za torakalnu hirurgiju KCUS	539	5.002	9,28	217,48	59,58	23,43	6,29
Kl. za opću i abdominalnu hirurgiju KCUS	2.167	15.735	7,26	212,64	58,26	29,28	5,20
Kl. za bolesti uha, nosa i grla sa hirurgijom glave i vrata KCUS	1.084	6.470	5,97	126,86	34,76	21,25	11,20
Kl.za očne bolesti KCUS	1.152	4.258	3,70	81,88	22,43	22,15	12,78
Klinika za kardiovaskularnu hirurgiju KCUS	1.049	6.432	6,13	178,67	48,95	29,14	6,39
Odjeljenje za hirurgiju Opća bolnica "Prim Dr Abdulah Nakaš"	5.079	23.318	4,59	164,21	44,99	35,77	5,61

*Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

U 2019. godini hirurške discipline KCUS i Opće bolnice „Prim Dr Abdulah Nakaš“ raspolagale su sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici*:

- **165** doktora medicine specijalista unutar hirurških disciplina (od čega **30** u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“)
- **47** doktora medicine na specijalizaciji (od čega **6** u Općoj bolnici „Prim Dr Abdulah Nakaš“)
- **13** zdravstvenih radnika VSS- I i II ciklus (od čega **2** u Općoj bolnici „Prim Dr Abdulah Nakaš“)
- **68** zdravstvenih tehničara VŠS (od čega **1** u Općoj bolnici „Prim Dr Abdulah Nakaš“)
- **440** zdravstvenih tehničara SSS (od čega **92** u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“)

**Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS*

4.4.2. Interne discipline

Interne discipline u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti na području Kantona Sarajevo raspolagale su sa 468 bolničkih postelja u 2019. godini.

Interne discipline u KCUS raspolagale su sa 400 postelja, a Odjeljenje za internu medicinu Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ raspolagalo je sa 68 bolničkih postelja.

Sa najvećim brojem bolničkih postelja u 2019. godini u KCUS raspolagala je Klinika za bolesti srca, krvnih žila i reumatizma 103, dok je sa najmanjim brojem postelja 17 raspolagala Klinika za kožne i venerične bolesti.

Klinika za hemodijalizu pored 53 funkcionalne dijalizne postelje raspolagala je i sa 5 bolničkih postelja.

Ukupan broj ispisanih bolesnika za sve interne discipline (bez Klinike za hemodijalizu) u 2019. godini iznosio je 14.801, pa je stopa hospitalizacije na 100 stanovnika za sve interne discipline iznosila 3,51.

Ukupan broj ispisanih bolesnika u 2019. godini u KCUS iznosio je 13.684, a na Odjeljenju za internu medicinu Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ bilo je 1.117 ispisanih bolesnika.

Unutar svih internih disciplina u 2019. godini ostvareno je 107.353 dana bolničkog liječenja, od čega u KCUS 94.960, a u Općoj bolnici „Prim Dr Abdulah Nakaš“ 12.393.

Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta za sve interne discipline u KCUS iznosila je (65,04%). Unutar KCUS najvišu prosječnu stopu zauzetosti posteljnih kapaciteta imala je Klinika za nefrologiju (74,05%) dok je prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta Odjeljenja za internu medicinu Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ u 2019. godini iznosila je (49,93%).

Prosječna dužina bolničkog liječenja u 2019. godini za sve interne discipline u KCUS iznosila je 6,94 dana.

Najdužu prosječnu dužinu liječenja unutar internih disciplina KCUS, imala je Klinika za infektivne bolesti 11,07 dana, a najkraću prosječnu dužinu liječenja imala je Klinika za hematologiju koja iznosila 4,90 dana.

Na Odjeljenju za internu medicinu Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječna dužina liječenja u 2019. godini iznosila je 11,09 dana.

Prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2019. godini za sve interne discipline unutar KCUS iznosio je 229,39 dana.

U 2019. godini najveći prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta unutar internih disciplina KCUS imala je Klinika za nefrologiju 270,27 dana. Najniži prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta unutar internih disciplina KCUS imala je Klinika za nuklearnu medicinu i endokrinologiju 191,50 dana.

Na Odjeljenju za internu medicinu Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2019. godini iznosio je 182,25 dana.

Unutar internih disciplina u bolničkoj zaštiti ukupno je registrirano 769 umrlih u toku liječenja, od čega unutar internih disciplina KCUS-a 646, a na Odjeljenju za internu medicinu Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ 123 umrlih osoba.

U 2019. godini mortalitet bolnice unutar internih disciplina KCUS iznosio je: Klinika za bolesti srca, krvnih žila i reumatizma (4,9%), Klinika za nefrologiju (15,5%), Klinika za gastroenterohepatologiju (5,8%), Klinika za nuklearnu medicinu i endokrinologiju (4,7%), Klinika za kožne i venerične bolesti nije imala smrtne ishode liječenja, Klinika za plućne bolesti „Podhrastovi“ (3,5%), Klinika za infektivne bolesti (3,8%), Klinika za hematologiju (3,3%).

Mortalitet odjeljenja u 2019. godini na Odjeljenju za internu medicinu Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ iznosio je (11,0%).

Od ukupnog broja umrlih u 2019. godini na internim disciplinama unutar KCUS i na Odjeljenju za internu medicinu Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ nije bilo obduciranih.

U 2019. godini jedan doktor medicine specijalista unutar internih disciplina u bolničkoj zaštiti zbrinjavao je 3,5 postelja. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VS po bolničkoj postelji iznosio je 2,6.

Tabela 78. Prikaz odabranih pokazatelja bolničke zdravstvene zaštite za interne discipline KCUS i Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“ u 2019. godini ^{1,2}

	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzet. postelja	Broj pacijenta po krevetu	Interval obrta
Kl. za bolesti srca, krvnih žila i reumatizma KCUS	3.552	25.829	7,37	250,77	68,70	34,49	3,31
Kl. za nefrologiju KCUS	766	8.106	10,58	270,27	74,05	25,53	3,71
Kl.za gastro- enterohepatologiju KCUS	1.205	7.543	6,26	203,86	55,85	32,57	4,95
Kl. za nuklearnu medicinu i endokrinologiju KCUS	832	5.745	6,91	191,50	52,47	27,73	6,26
Kl. za kožne i venerične bolesti KCUS	414	3.376	8,15	198,59	54,41	24,35	6,83
Kl. za plućne bolesti „Podhrastovi“ KCUS	3.382	20.570	6,08	228,56	62,62	37,58	3,63
Kl. za infektivne bolesti KCUS	1.051	11.636	11,07	247,55	67,82	22,36	5,25
Kl. za hematologiju KCUS	2.482	12.154	4,90	264,22	72,39	53,96	1,87
Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“- Odjel za internu medicinu	1.117	12.393	11,09	182,25	49,93	16,43	11,13

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

² Klinika za hemodijalizu KCUS ima samo 5 bolničkih postelja. U 2019. godini broj ispisanih bolesnika za te postelje iznosio je 29 sa 176 ostvarenih dana bolničkog liječenja. Prosječna dužina liječenja iznosila je 6,06 dana, godišnja zauzetost postelja iznosila je 35,60, a % zauzetosti postelja 9,,64. Klinika raspolaže sa još 53 funkcionalne dijalizne postelje koje nisu uključene u ovaj prikaz pokazatelja..

Interne discipline u bolničkoj zaštiti raspolagale su sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici* :

- **134** doktora medicine specijalista od čega **19** u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ Sarajevo
- **19** zdravstvenih radnika VSS- I i II ciklus (od čega **3** u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ Sarajevo)
- **25** zdravstvenih tehničara/medicinskih sestara VŠS od čega **1** u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ Sarajevo
- **255** zdravstvenih tehničara SSS od čega **30** u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ Sarajevo

**Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS*

4.4.3. Neuropsihijatrijske discipline

4.4.3.1. Psihijatrijske discipline

U 2019. godini unutar bolničke zdravstvene zaštite na području Kantona Sarajevo psihijatrijske discipline raspolagale su sa 162 postelje od čega: Psihijatrijska klinika KCUS 77 postelje, Psihijatrijska bolnica Kantona Sarajevo 70 postelja i Zavod za bolesti ovisnosti KS 15 postelja.

U sklopu dnevnih bolnica psihijatrijske discipline raspolagale su sa 110 postelja od čega: 80 postelja/stolica dnevna bolnica Psihijatrijske klinike KCUS i 30 postelja/stolica dnevna bolnica JU Zavod za bolesti ovisnosti KS.

Udio psihijatrijskih postelja u ukupnom broju posteljnih kapaciteta na području Kantona Sarajevo (ne uključujući kapacitete dnevnih bolnica) iznosio je (8,57%). Broj psihijatrijskih postelja na 100.000 stanovnika za Kanton Sarajevo iznosio je 38,53.

Ukupan broj ispisanih bolesnika u 2019. godini kada su u pitanju psihijatrijske discipline u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti je bio 1.212 od čega: Psihijatrijska klinika KCUS 564, Psihijatrijska bolnica KS 467, Zavod za bolesti ovisnosti KS 181.

Broj prijema u psihijatrijske bolnice na 100.000 stanovnika iznosio je 288,23.

Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Psihijatrijskoj klinici KCUS u 2019. godini iznosila je (62,95%). U Psihijatrijskoj bolnici Kantona Sarajevo prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (70,03%). U Zavodu za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (67,11%).

Broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2019. godini na Psihijatrijskoj klinici KCUS iznosio je 229,77 dana, u Psihijatrijskoj bolnici KS 255,61 dan, a u Zavodu za bolesti ovisnosti KS 244,93 dana.

Na tretmanu u dnevnim bolnicama unutar psihijatrijskih disciplina u 2019. godini bilo je ukupno 319 pacijenta koji su ostvarili 24.688 terapijskih boravaka. U dnevnoj bolnici Psihijatrijske klinike KCUS 217 pacijenta ostvarilo je 16.722 terapijskih boravaka, a u Dnevnoj bolnici Zavoda za bolesti ovisnosti KS 102 pacijenta ostvarila su 7.966 terapijskih boravaka.

Prosječna dužina liječenja u 2019. godini na Psihijatrijskoj klinici KCUS iznosila je 31,37 dana. Prosječna dužina liječenja u Psihijatrijskoj bolnici KS iznosila je 38,31 dana a u Zavodu za bolesti ovisnosti KS prosječna dužina liječenja iznosila je 20,30 dana. Unutar psihijatrijskih disciplina u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti u 2019. godini registrirane su 2 umrle osobe tokom liječenja i to na Psihijatrijskoj klinici KCUS, pa je mortalitet bolnice iznosio (0,35%).

Ukupno 36 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je 162 bolničke postelje i 110 postelja/stolica u sklopu dnevnih bolnica. U 2019. godini jedan doktor medicine specijalista unutar psihijatrijskih disciplina zbrinjavao je 4,5 postelja.

Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji za sve psihijatrijske discipline iznosio je 1,2.

Psihijatrijska klinika KCUS i Zavod za bolesti ovisnosti KS kao i prethodne godine imaju 110 postelja u dnevnim bolnicama tako da je dio osoblja bio usmjeren i na rad vezan za terapijski boravak pacijenta u dnevnim bolnicama.

Tabela 79. Prikaz odabranih pokazatelja za psihijatrijske discipline u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2019. godini*

Naziv klinike/ bolnice/ zavoda	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolničkog liječenja	Prosječna dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzetosti postelja	Broj pacijenta po postelji	Interval obrta
Psihijatrijska klinika KCUS	564	17.692	31,37	229,77	62,95	7,32	18,46
Psihijatrijska bolnica KS	467	17.893	38,31	255,61	70,03	6,67	16,40
Zavod za bolesti ovisnosti KS	181	3.674	20,30	244,93	67,11	12,07	9,95

*Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Psihijatrijske discipline u bolničkoj zaštiti u 2019. godini raspolagale su sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici*:

- **Dr medicine specijalista ukupno 36**
Od toga:
 - Psihijatrijska klinika KCUS 14
 - Psihijatrijska bolnica KS 13
 - Zavod za bolesti ovisnosti KS 9

- **Zdr. radnici sa VSS (I i II ciklus) ukupno 13**
Od toga:
 - Psihijatrijska klinika KCUS 1
 - Psihijatrijska bolnica KS 6
 - Zavod za bolesti ovisnosti KS 6

- **Zdr. radnici sa VŠS ukupno 8**
Od toga:
 - Psihijatrijska klinika KCUS 6
 - Zavod za bolesti ovisnosti KS 2

- **Zdr.tehničari/med. sestre SSS ukupno 124**
Od toga:
 - Psihijatrijska klinika KCUS 58
 - Psihijatrijska bolnica KS 49
 - Zavod za bolesti ovisnosti 18

**Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS*

4.4.3.2. Neurološke discipline

Unutar bolničke zaštite neurološke discipline u 2019. godini raspolagale su sa 132 postelje od čega: Klinika za neurologiju KCUS sa 102 postelje, Odjel za neurologiju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ sa 30 postelja.

Ukupan broj ispisanih bolesnika je bio 2.431 od čega: Neurološka klinika KCUS 2.040, a Odjel za neurologiju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ 391.

Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Neurološkoj klinici KCUS iznosila je (63,22%). Na Odjeljenju za neurologiju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (45,87%).

U 2019. godini prosječna dužina liječenja na Neurološkoj klinici KCUS iznosila je 11,27 dana, dok je na Odjeljenju za neurologiju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječna dužina liječenja iznosila 12,85 dana.

Prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta na Neurološkoj klinici KCUS u 2019. godini iznosio je 230,75, a na Odjeljenju za neurologiju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosio je 167,43.

U bolničkoj zaštiti unutar neuroloških bolničkih disciplina u 2019. godini umrlo je 205 osoba, od čega 161 na Neurološkoj klinici KCUS, pa je mortalitet bolnice iznosio 7,8%, a na Odjeljenju za neurologiju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ umrle su 44 osobe pa je mortalitet odjeljenja iznosio (11,2%). Od ukupnog broja umrlih pacijenta nije obducirana niti jedna umrla osoba.

U 2019. godini ukupno 27 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je 132 neurološke postelje, pa je prema tome jedan doktor medicine specijalist zbrinjavao 4,8 postelja. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji za sve neurološke kapacitete iznosio je 1,7.

Tabela 80. Prikaz odabranih indikatora za neurološke discipline u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2019. godini*

Naziv klinike/odjela	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzeto- sti postelja	Broj pacijen. po krevetu	Inter- val obrtaja
Neurološka klinika KCUS	1954	23980	12,27	235,10	64,41	19,16	6,78
Odjel za neuropsihijatriju Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“	543	6038	11,12	201,27	55,14	18,10	9,05

*Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Neurološke discipline u bolničkoj zaštiti raspolagale su sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici*:

Dr medicine specijalista ukupno 27

Od toga:

Neurološka klinika KCUS **19**

Odjel za neurologiju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ **8**

Zdravst. tehničari /med. sestre VŠS i VSS(I i II ciklus) ukupno 9 i svi na Neurološkoj klinici KCUS

Zdrav tehničari/med. sestre SSS ukupno 68

Od toga:

Neurološka klinika KCUS **52**

Odjeljenje za neurologiju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ **16**

**Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS*

4.4.4. Ginekologija i porodiljstvo

U bolničkoj zaštiti disciplina za ginekologiju i porodiljstvo u 2019. godini raspolagala je sa 150 postelja. Disciplina za ginekologiju i porodiljstvo KCUS raspolagala je sa 110 postelja, a Odjeljenje za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ raspolagao je sa 40 postelja.

U 2019. godini Disciplina za ginekologiju i porodiljstvo KCUS raspolagala je sa 4 operacione sale, a Odjeljenje za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ raspolagalo je sa 1 operacionom salom.

Unutar Discipline za ginekologiju i porodiljstvo KCUS u 2019. godini urađeno je 1.848 operativnih zahvata, a na Odjeljenju za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ urađeno je 646 operativnih zahvata.

U 2019. godini broj ispisanih bolesnica unutar Discipline za ginekologiju i porodiljstvo KCUS iznosio je 5.115. Na Odjeljenju za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ broj ispisanih bolesnica iznosio je 3.211.

Prosječna dužina liječenja unutar Discipline za ginekologiju i porodiljstvo KCUS u 2019. godini iznosila je 2,68 dana. Na Odjeljenju za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječna dužina liječenja iznosila je 2,48 dana.

Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Disciplini za ginekologiju i porodiljstvo KCUS u 2019. godini bila je niska i iznosila je (34,17%). Na Odjeljenju za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (54,62%).

Prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta u unutar Discipline za ginekologiju i porodiljstvo KCUS je bio nizak i iznosio je 124,71 dan.

Na Odjeljenju za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosio je 199,35 dana.

Unutar Discipline za ginekologiju i porodiljstvo KCUS od ukupnog broja liječenih u 2019. godini umrle su 2 pacijentice, pa je mortalitet bolnice iznosio je (0,04%), a na Odjeljenju za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ nije bilo umrlih.

U oblasti ginekologije i porodiljstva u bolničkoj zaštiti u 2019. godini ukupno 32 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je 150 bolničkih postelja, pa je prema tome jedan doktor medicine specijalist zbrinjavao 4,7 postelja.

Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji unutar ove discipline iznosio je 1,2.

Tabela 81. Prikaz odabranih pokazatelja za ginekologiju i porodiljstvo u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2019. godini*

Disciplina/odjel	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauze-tost postelja	% zauzetostii postelja	Broj pacijen. po krevetu	Interval obrtaja
Disciplina za ginekologiju i porodiljstvo KCUS	5.115	12.718	2,68	124,71	34,17	46,60	5,17
Odjelj. za ginekologiju i akušerstvo Opća bolnica „Prim Dr. Abdulah Nakaš“	3.211	7.974	2,48	199,35	54,62	80,28	2,06

*Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Ginekološko-porodiljska medicinska disciplina u bolničkoj zaštiti (Disciplina za ginekologiju i porodiljstvo KCUS i Odjel za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“) u 2019. godini raspolagale su sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici*:

Dr medicine specijalista ukupno 32

Od toga:

Disciplina za ginekologiju i porodiljstvo KCUS 22

Odjel za ginekologiju i akušerstvo Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 10

Zdravst. tehničari /med. sestre VŠS i VSS I i II ciklus ukupno 6

Disciplina za ginekologiju i porodiljstvo KCUS 5

Odjeljenje za ginekologiju i akušerstvo Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 1

Zdrav tehničari/med. sestre SSS ukupno 115

Od toga:

Disciplina za ginekologiju i porodiljstvo KCUS 91

Odjeljenje za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 24

**Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS*

4.4.5. Pedijatrija

Bolničku zaštitu na području Kantona Sarajevo u oblasti pedijatrije pružali su Pedijatrijske klinike (1 i 2) KCUS i Odjeljenje za pedijatriju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“. U 2019. godini raspolagali su sa 175 postelja, od čega Pedijatrijska klinika 1 KCUS sa 47 postelja, Pedijatrijska klinika 2 KCUS sa 113 postelja, a Odjeljenje za pedijatriju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ sa 15 postelja. Odjeljenje za pedijatriju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ otvoreno je početkom oktobra 2019. godine stoga su od odabranih pokazatelja za ovo odjeljenje prikazani samo broj postelja i kadar.

Broj ispisanih bolesnika na Pedijatrijskoj klinici 1 KCUS je bio 3.360, a na Pedijatrijskoj klinici 2 KCUS 3.244.

Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Pedijatrijskoj klinici 1 KCUS u 2019. godini je bila (51,98%) a na Pedijatrijskoj klinici 2 KCUS je bila (58,33%).

Prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta na Pedijatrijskoj klinici 1 KCUS iznosio je 189,72, a na Pedijatrijskoj klinici 2 KCUS 212,90 dana.

Od ukupnog broja liječenih na Pedijatrijskim klinikama KCUS u 2019. godini umrlo je 100 pacijenata i to na Pedijatrijskoj klinici 2 KCUS, pa je mortalitet bolnice iznosio (3,1%). Od ukupnog broja umrlih obducirano je 5 pacijenata.

Ukupno 48 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je 175 pedijatrijskih postelja, pa je jedan doktor medicine specijalista zbrinjavao 3,6 postelja. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VS po bolničkoj postelji za pedijatrijske kapacitete iznosio je 1,4.

Tabela 82. Prikaz odabranih pokazatelja za pedijatrijsku disciplinu u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2019. godini ^{1,2}

Naziv klinike	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječna dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzetosti postelja	Broj pacijenata po postelji	Interval obrtaja
Pedijatrijska klinika 1 KCUS	3.360	8.917	2,65	189,72	51,98	71,49	2,45
Pedijatrijska klinika 2 KCUS	3.244	24.058	7,42	212,90	58,33	28,71	5,30

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

²Odabrani pokazatelji za Odjel za pedijatriju Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» nisu prikazani, jer se ovaj odjel otvorio početkom oktobra 2019. godine

U 2019. godini pedijatrijska disciplina u bolničkoj zaštiti (Pedijatrijske klinike KCUS i Odjel za pedijatriju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“) raspolagala je sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici* :

Dr medicine specijalista ukupno 48

Od toga:

Pedijatrijska klinika 1 KCUS **13**

Pedijatrijska klinika 2 KCUS **26**

Odjeljenje za pedijatriju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ **9**

Zdravst. tehničari /med. sestre VŠS i VSS I i II ciklus ukupno 21

Od toga:

Pedijatrijska klinika 1 KCUS **8**

Pedijatrijska klinika 2 KCUS **11**

Odjeljenje za pedijatriju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ **2**

Zdrav tehničari/med. sestre SSS ukupno 117

Od toga:

Pedijatrijska klinika 1 KCUS **34**

Pedijatrijska klinika 2 KCUS **70**

Odjeljenje za pedijatriju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ **13**

**Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS*

4.4.6. Ostale discipline

4.4.6.1. Anestezija i reanimacija

Anestezija i reanimacije u bolničkoj zaštiti 2019. godine sa posebno definiranim posteljnim kapacitetima organizaciono je strukturirana unutar Klinike za anesteziju i reanimaciju KCUS, a unutar Opće bolnice „Prim Dr Abdulah Nakaš,“ djelatnost se obavlja kroz organizacionu cjelinu Odjeljenje za anesteziju i intenzivnu terapiju bez posebno izdvojenih posteljnih kapaciteta, s toga prikazujemo odabrane pokazatelje samo za Kliniku za anesteziju i reanimaciju KCUS.

Klinika za anesteziju i reanimaciju KCUS u 2019. godini raspolagala je sa 19 postelja, imala je 655 ispisanih bolesnika koji su ostvarili 5.254 bolničkih dana liječenja.

Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2019. godini iznosila je (75,76%), prosječna dužina liječenja iznosila je 8,02 dana, a godišnja zauzetost posteljnih kapaciteta iznosila je 276,53 dana.

Od ukupnog broja liječenih na Klinici za anesteziju i reanimaciju registrirano je 230 umrlih, pa je mortalitet bolnice iznosio (35,1%). Od ukupnog broja umrlih obducirano je 10 osoba.

Tabela 83. Prikaz odabranih pokazatelja za Kliniku za anesteziju i reanimaciju KCUS u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2019. godini*

Naziv klinike	Broj ispisanih bolesn.	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzetosti postelja	Broj pacije- nata po krevetu	Interval obrtaja
Klinika za anesteziju i reanimaciju KCUS	655	5.254	8,02	276,53	75,76	34,47	2,57

*Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

U 2019. godini u bolničkoj zaštiti disciplina anestezije i reanimacije uključujući i kadar Opće bolnice "Prim Dr. Abdulah Nakaš" raspolagala je sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici*:

Dr medicine specijalista ukupno 67

Od toga:

Klinika za anesteziju i reanimaciju KCUS 52

Odjeljenje za anesteziju i intenzivnu terapiju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 15

Zdravst. tehničari /med. sestre VŠS i VSS I i II ciklus ukupno 7

Klinika za anesteziju i reanimaciju KCUS 5

Odjeljenje za anesteziju i intenzivnu terapiju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 1

Zdrav tehničari/med. sestre SSS ukupno 102

Od toga:

Klinika za anesteziju i reanimaciju KCUS 67

Odjeljenje za anesteziju i intenzivnu terapiju Opće bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 35

*Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

4.4.6.2. Bolnička urgentna medicina stacionarni segment

Na području Kantona Sarajevo u stacionarnom segmentu bolničke urgentne medicine u 2019. godini sa bolničkim opservacionim posteljama raspolagala je Klinika urgentne medicine KCUS i Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“. Klinika urgentne medicine raspolagala sa 7 opservacionih postelja. Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ raspolagala je sa 8 opservacionih postelja po tipu dnevne bolnice. Obzirom na specifičnost rada ovog bolničkog segmenta pokazatelje usmjerene na utilizaciju bolničkih postelja kao što su prosječna dužina liječenja, prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta, interval obrtaja, nisu prikazani jer nisu primjenjivi na rad ove discipline u klasičnoj analizi utilizacije resursa u bolničkoj zaštiti.

4.4.6.3. Fizijatrija i rehabilitacija

Disciplina fizijatrija i rehabilitacija u bolničkoj zaštiti raspolagala je sa 56 postelja u 2019. godini i to Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS sa 26 postelja, a Odjel za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ sa 30 postelja.

Ukupan broj ispisanih bolesnika kada je u pitanju disciplina fizijatrije i rehabilitacije iznosio je 613 od čega Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS 349, a Odjel za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ 264 ispisanih bolesnika.

Unutar ove discipline u 2019. godini ostvareno je 13.336 dana bolničkog liječenja. U 2019. godini na Klinici za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS ostvareno je 7.993 dana bolničkog liječenja, a na Odjeljenju za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice „Prim Dr Abdulah Nakaš“ 5.343 dana bolničkog liječenja.

Stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Klinici za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS iznosila je (84,23%), na Odjeljenju za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice „Prim Dr Abdulah Nakaš“ stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (48,79%).

Prosječna dužina liječenja na Klinici za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS u 2019. godini iznosila je 22,99 dana, a na Odjeljenju za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice „Prim dr Abdulah Nakaš“ 20,24 dana.

Prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta na Klinici za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS iznosio je 307,42, a na Odjeljenju za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice „Prim dr Abdulah Nakaš“ prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosio je 178,10 dana.

U oblasti fizijatrije i rehabilitacije u bolničkoj zaštiti ukupno 20 doktora medicine specijalista zbrinjavalu je 56 postelja, pa je prema tome jedan doktor medicine specijalist zbrinjavao 2,8 postelja. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji za sve posteljne kapacitete unutar ove discipline iznosio je 1,8.

**Tabela 84. Prikaz odabranih indikatora za fizijatriju i rehabilitaciju
u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2019. godini***

Naziv klinike /odjela	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzet- osti postelja	Broj pacijen- ta po krevetu	Interval obrtaja
Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS	349	7.993	22,90	307,42	84,23	13,42	4,29
Odjeljenje za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Opća bolnica „Prim Dr. Abdulah Nakaš“	264	5.343	20,24	178,10	48,79	8,80	21,24

*Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

U 2019. godini disciplina fizijatrije i rehabilitacije u bolničkoj zaštiti raspolagala je sa sljedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici¹:

Dr medicine specijalista ukupno 20

Od toga:

Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS **16**

Odjel za fizik. medicinu i rehabilitaciju Opće bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ **4**

Medicinske sestre /tehničari I i II ciklus VSS, VŠS i SSS ukupno 31

Od toga:

Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS **23**

Odjel za fizik. medicinu i rehabilitaciju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ **8**

Ostali zdravstveni radnici ukupno 58

Od toga:

Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS **39**

Odjeljenje za fizik. medicinu i rehabilitaciju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ **19**

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

4.4.6.4. Onkologija

Klinika za onkologiju KCUS u 2019. godini raspolagala je sa 73 postelje, a broj ispisanih bolesnika je bio 3.685. Stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (72,88%). Prosječna dužina liječenja iznosila je 5,27 dana. Godišnja zauzetost posteljnih kapaciteta iznosila je 266,03 dana.

Od ukupnog broja liječenih umrla je 51 osoba, pa je mortalitet bolnice iznosio (1,4%).

Ukupno 17 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je 73 onkološke postelje, pa je jedan tim zbrinjavao 4,2 postelje. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji za onkološke kapacitete iznosio je 1,6.

Tabela 85. Prikaz odabranih pokazatelja za onkologiju (Klinika za onkologiju KCUS) u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2019. godini*

Naziv klinike	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzet- osti postelja	Broj pacijen. po krevetu	Interval obrta
Klinika za onkologiju KCUS	3.685	19.420	5,27	266,03	72,88	50,48	1,96

*Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

U 2019. godini Klinika za onkologiju KCUS raspolagale su sa sljedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici*:

Dr medicine specijalisti ukupno 17
Zdravstveni tehničari VŠS i VSS (I i II ciklus) ukupno 6
Zdravstveni tehničari SSS ukupno 39

*Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničkih zdravstvenih ustanova (Obrazac br. 5-Z-BO) za 2019. godinu na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

ZAKLJUČCI

- *Bolničku zaštitu u javnom sektoru u 2019. godine pružale su slijedeće zdravstvene ustanove: Klinički centar Univerziteta u Sarajevu, Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“, Psihijatrijska bolnica KS i Zavod za bolesti ovisnosti KS.*
- *Broj bolničkih postelja na 100.000 stanovnika u 2019. godini za Kanton Sarajevo iznosio je 449,46.*
- *Ukupan broj ispisanih bolesnika u bolničkoj zaštiti u 2019. godini iznosio je 57.222 pa je stopa hospitalizacije na 100 stanovnika iznosila 13,60.*
- *Prosječna dužina liječenja u danima po jednom boravku za sve postelje u Kantonu Sarajevo u 2019. godini iznosila je 6,70 dana.*
- *Stopa hospitalizacije kada su u pitanju sve hirurške discipline na 100 stanovnika iznosila je 4,4.*
- *Za sve hirurške postelje u 2019. godini stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (49,02%).*
- *Unutar KCUS-a stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta za sve hirurške discipline iznosila je (50,16%) i možemo je smatrati vrlo niskom, a na hirurškom odjelu Opće bolnice „Prim. Dr Abdulah Nakaš“ iznosila je (44,99%) i također je možemo definirati kao vrlo nisku.*
- *U 2019. godini najveću stopu zauzetosti posteljnih kapaciteta unutar hirurških disciplina KCUS imala je Klinika za ortopediju i traumatologiju (63,62%), dok najnižu stopu zauzetosti bilježimo na Klinici za očne bolesti KCUS (22,43%).*
- *Prosječna dužina liječenja unutar hirurških disciplina kada je u pitanju bolnička zaštita u Kantonu Sarajevo iznosila je 6,25 dana.*
- *Na odjelu za hirurgiju Opće bolnice „Prim Dr Abdulah Nakaš“ prosječna dužina liječenja u 2019. godini iznosila je 4,59 dana.*
- *Unutar svih hirurških disciplina na području Kantona Sarajevo izvršeno je 22.998 hirurških operacija.*
- *U Kliničkom centru Univerziteta u Sarajevu u okviru hirurških disciplina izvršeno je 17.997, a u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ izvršeno je 5.001 hirurška operacija.*
- *Jedan doktor medicine specijalista unutar hirurških disciplina zbrinjavao je 3,9 bolničkih hirurških postelja u 2019. godini.*
- *Prosječan broj medicinskih sestara/ zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS- I i II ciklus po bolničkoj postelji za sve hirurške discipline iznosio je 1,2.*
- *Interne discipline u KCUS raspolagale su sa 400 postelja, a Odjeljenje za internu medicinu Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ raspolagalo je sa 68 bolničkih postelja.*
- *Ukupan broj ispisanih bolesnika u 2019. godini u KCUS iznosio je 13.684, a na Odjeljenju za internu medicinu Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ bilo je 1.117 ispisanih bolesnika.*

- *Prosječna dužina bolničkog liječenja u 2019. godini za sve interne discipline u KCUS iznosila je 6,94 dana.*
- *Na Odjeljenju za internu medicinu Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječna dužina liječenja u 2019. godini iznosila je 11,09 dana.*
- *U 2019. godini jedan doktor medicine specijalista unutar internih disciplina u bolničkoj zaštiti zbrinjavao je 3,5 postelja. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VS po bolničkoj postelji iznosio je 2,6.*
- *U 2019. godini unutar bolničke zdravstvene zaštite na području Kantona Sarajevo psihijatrijske discipline raspolagale su sa 162 postelje od čega: Psihijatrijska klinika KCUS 77 postelje, Psihijatrijska bolnica Kantona Sarajevo 70 postelja i Zavod za bolesti ovisnosti KS 15 postelja.*
- *Broj prijema u psihijatrijske bolnice na 100.000 stanovnika iznosio je 288,23.*
- *Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Psihijatrijskoj klinici KCUS u 2019. godini iznosila je (62,95%). U Psihijatrijskoj bolnici Kantona Sarajevo prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (70,03%). U Zavodu za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (67,11%).*
- *Broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2019. godini na Psihijatrijskoj klinici KCUS iznosio je 229,77 dana, u Psihijatrijskoj bolnici KS 255,61 dan, a u Zavodu za bolesti ovisnosti KS 244,93 dana.*
- *Prosječna dužina liječenja u 2019. godini na Psihijatrijskoj klinici KCUS iznosila je 31,37 dana. Prosječna dužina liječenja u Psihijatrijskoj bolnici KS iznosila je 38,31 dana a u Zavodu za bolesti ovisnosti KS prosječna dužina liječenja iznosila je 20,30 dana.*
- *U 2019. godini jedan doktor medicine specijalista unutar psihijatrijskih disciplina zbrinjavao je 4,5 postelja.*
- *Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji za sve psihijatrijske discipline iznosio je 1,2.*
- *Unutar bolničke zaštite neurološke discipline u 2019. godini raspolagale su sa 132 postelja od čega: Klinika za neurologiju KCUS sa 102 postelje, Odjel za neurologiju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ sa 30 postelja.*
- *Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Neurološkoj klinici KCUS iznosila je (63,22%). Na Odjeljenju za neurologiju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (45,87%).*
- *U 2019. godini prosječna dužina liječenja na Neurološkoj klinici KCUS iznosila je 11,27 dana, dok je na Odjeljenju za neurologiju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječna dužina liječenja iznosila 12,85 dana.*
- *U 2019. godini ukupno 27 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je 132 neurološke postelje, pa je prema tome jedan doktor medicine specijalist zbrinjavao 4,8 postelja. Prosječan broj medicinskih*

sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji za sve neurološke kapacitete iznosio je 1,7.

- *Prosječna dužina liječenja unutar Discipline za ginekologiju i porodiljstvo KCUS u 2019. godini iznosila je 2,68 dana. Na Odjeljenju za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječna dužina liječenja iznosila je 2,48 dana.*
- *U bolničkoj zaštiti disciplina za ginekologiju i porodiljstvo u 2019. godini raspolagala je sa 150 postelja. Disciplina za ginekologiju i porodiljstvo KCUS raspolagala je sa 110 postelja, a Odjeljenje za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ raspolagao je sa 40 postelja.*
- *Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Disciplini za ginekologiju i porodiljstvo KCUS u 2019. godini bila je niska i iznosila je (34,17%). Na Odjeljenju za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (54,62%).*
- *U oblasti ginekologije i porodiljstva u bolničkoj zaštiti u 2019. godini ukupno 32 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je 150 bolničkih postelja, pa je prema tome jedan doktor medicine specijalist zbrinjavao 4,7 postelja.*
- *Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji unutar ove discipline iznosio je 1,2.*
- *U 2019. godini raspolagali su sa 175 postelja, od čega Pedijatrijska klinika 1 KCUS sa 47 postelja, Pedijatrijska klinika 2 KCUS sa 113 postelja, a Odjeljenje za pedijatriju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ sa 15 postelja.*
- *Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Pedijatrijskoj klinici 1 KCUS u 2019. godini je bila (51,98%) a na Pedijatrijskoj klinici 2 KCUS je bila (58,33%).*
- *Ukupno 48 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je 175 pedijatrijskih postelja, pa je jedan doktor medicine specijalista zbrinjavao 3,6 postelja. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VS po bolničkoj postelji za pedijatrijske kapacitete iznosio je 1,4.*
- *Klinika za anesteziju i reanimaciju KCUS u 2019. godini raspolagala je sa 19 postelja, imala je 655 ispisanih bolesnika koji su ostvarili 5.254 bolničkih dana liječenja.*
- *Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2019. godini iznosila je (75,76%), prosječna dužina liječenja iznosila je 8,02 dana, a godišnja zauzetost posteljnih kapaciteta iznosila je 276,53 dana.*
- *Disciplina fizijatrije i rehabilitacija u bolničkoj zaštiti raspolagala je sa 56 postelja u 2019. godini i to Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS sa 26 postelja, a Odjel za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u Općoj bolnici „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ sa 30 postelja.*
- *Stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Klinici za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS iznosila je 84,23%, na Odjeljenju za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice „Prim Dr Abdulah Nakaš“ stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je 48,79%.*

Zdravstveno stanje stanovništva, odrednice zdravlja i zdravstvena zaštita
u Kantonu Sarajevo u 2019. godini

- *Prosječna dužina liječenja na Klinici za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS u 2019. godini iznosila je 22,99 dana, a na Odjeljenju za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice „Prim dr Abdulah Nakaš“ 20,24 dana.*
- *U oblasti fizijatrije i rehabilitacije u bolničkoj zaštiti ukupno 20 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je 56 postelja, pa je prema tome jedan doktor medicine specijalist zbrinjavao 2,8 postelja. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji za sve posteljne kapacitete unutar ove discipline iznosio je 1,8.*
- *Klinika za onkologiju KCUS u 2019. godini raspolagala je sa 73 postelje, a broj ispisanih bolesnika je bio 3.685. Stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (72,88%). Prosječna dužina liječenja iznosila je 5,27 dana.*
- *Ukupno 17 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je 73 onkološke postelje, pa je jedan tim zbrinjavao 4,2 postelje. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji za onkološke kapacitete iznosio je 1,6.*

5. PREPORUKE

1. **Kontinuirani trend nepovoljnog vitalnog kretanja stanovništva Kantona Sarajevo zahtijeva efikasnije intersektorijalne aktivnosti pronatalitetne politike (aktivnosti zdravstvenoga sektora, sektor za rad, socijalnu zaštitu, finansijskoga sektora itd.).**
2. **Udio starog stanovništva se kontinuirano povećava u Kantonu Sarajevo, što zahtijeva definisanje strateških pravaca za unaprjeđenje položaja starijih osoba u Kantonu Sarajevo, sa posebnim osvrtom na zdravstvenu zaštitu spram zdravstvenih potreba lica treće životne dobi (zdravstveni i socijalni sektor).**
3. **Razvijati strateške pristupe i intervencije po pitanju oboljenja i stanja koja se javljaju kao narastajući javnozdravstveni problemi (kognitivni poremećaji - autizam kod djece, demencija kod starijih osoba, rijetke bolesti), kao i po pitanju aktuelne migrantske krize u Regionu.**
4. **Intenzivirati preventivne intervencije na svim nivoima zdravstvene zaštite, a posebno u segmentu kontrole faktora rizika kada su u pitanju hronične nezarazne bolesti.**
5. **Provesti populacionu studiju o stanju zdravlja stanovnika Kantona Sarajevo, koristeći međunarodno preporučene upitnike, kako bi se utvrdila prevalenca faktora rizika u nastanku oboljenja, kao zdravstvene potrebe zasnovane na dokazima, te bi se na osnovu rezultata dizajnirali akcioni planovi za prevenciju hroničnih nezaraznih oboljenja (programi prevencije kardiovaskularnih oboljenja, programi odvikavanja od pušenja, programi screeninga preventabilnih karcinoma, programi prevencije nastanka diabetes mellitusa).**
6. **Definisati socijalno-marketingške pristupe za promociju zdravlja, razvoj godišnjih kampanja – tematski (imunizacija, pušenje, fizička aktivnost, redovne kontrole na faktore rizika: ŠUK, lipidi itd).**
7. **Pripremiti i usvojiti Kantonalni program za očuvanje i zaštitu zdravlja od zagađene životne okoline što je prouzrokovano štetnim i opasnim materijama u vazduhu, vodi i zemljištu, odlaganjem otpadnih materija, opasnih hemikalija, izvorima jonizujućih i nejonizujućih zračenja, bukom i vibracijama na svojoj teritoriji, kao i vršenjem sistematskih ispitivanja životnih namirnica, predmeta opšte upotrebe, mineralnih voda za piće, vode za piće i drugih voda koje služe za proizvodnju i preradu životnih namirnica i sanitarno-higijenske i rekreativne potrebe, radi utvrđivanja njihove zdravstvene i higijenske ispravnosti i propisanog kvaliteta od interesa za kanton, a shodno članu 13. Zakona o zdravstvenoj zaštiti FBiH (Sl. Novine FBiH br. 46/10) Društvena odgovornost za zdravlje stanovništva na nivou kantona i općine, kako bi se nadziralo i evaluiralo zdravlje stanovništva Kantona, u punom kapacitetu. Program bi definisao aktere, aktivnosti i rokove.**

8. Inicirati unapređenje Programskog rješenje registracije i obrade podataka vezanih za Obrazac liječenih ovisnika/Pompidou obrazac kako bi se kroz proces konzultacije i analize problema vezanih za njegovu primjenu na nivou kantona dala prilika za ispravku niza metodoloških propusta koji imaju značajan utjecaj na obuhvat, adekvatan pristup podacima i analizu podataka.
9. Izraditi dugoročni program prevencije zloupotrebe droga za područje Kantona Sarajevo, kao i standarde kvalitete vezane za rad u oblasti univerzalne, selektivne i indicirane prevencije zloupotrebe droga kada su u pitanju aktivnosti nevladinih organizacija u ovoj oblasti.
10. Učestvovanje u implementaciji Protokola o borbi protiv nasilja u porodici i rodno zasnovanoga nasilja u Kantonu Sarajevo, u saradnji sa Kantonalnim ministarstvom zdravlja, prvenstveno priprema edukativnih modula i provođenje edukacije ToT (Training of trainers) u zdravstvenim ustanovama.
11. Kontinuirano jačati Program obavezne imunizacije FBiH od dječijih preventabilnih bolesti.
12. Neophodno je izvršiti sveobuhvatnu analizu privatnog sektora u zdravstvenoj zaštiti na području Kantona Sarajevo, kada je u pitanju kadar, prostor i oprema.
13. Kontinuirano jačati i unaprjeđivati informatizaciju u zdravstvenom sistemu što je preduslov za bolju, efikasniju i efektivniju analizu zdravstvenih podataka.
14. Potrebno je što hitnije uspostaviti mehanizme vezane za pravovremeno i adekvatno zdravstveno–statističko izvještavanje kada je u pitanju privatni sektor, uključujući i uvođenje obavezne edukacije o zdravstveno–statističkom izvještavanju za zdravstvene radnike u privatnom sektoru na području Kantona Sarajevo.
15. Nastaviti razvoj porodične medicine na području Kantona Sarajevo u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, te usvojenim strateškim dokumentima na nivou Federacije BiH.
16. Evidentan pomak ka starijim dobnim skupinama doktora medicine u Kantonu Sarajevo zahtijeva interventne mjere te hitnu izradu Plana razvoja ljudskih resursa u zdravstvu za Kanton Sarajevo.
17. Potrebno je otvoriti dijalog unutar bolničke zdravstvene zaštite kada je u pitanju planiranje posteljnog fonda i racionalizacija segmenta bolničke zaštite.
18. Potrebno je dosljedno primjenjivati Član 109. Zakona o zdravstvenoj zaštiti F BiH („Sl. Novine FBiH“, br 46/10 i 75/13) prema kojem zdravstvene ustanove primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite uspostavljaju jedinstven sistem upućivanja pacijenata sa jednog na druge nivoe zdravstvene zaštite.

